

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜ VE BDDK'NIN
ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN **HAZIRLAYAN**
Dr. Öğr. Üyesi Şükrü İNAN **Maksude BAŞARAN**

MALATYA-2026

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜ VE BDDK’NIN
ROLÜ**

Maksude BAŞARAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Şükrü İNAN**

MALATYA 2026

ONUR SÖZÜ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Bankacılık Sektörü ve BDDK’nın Rolü” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve gereklerine aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Maksude BAŞARAN

ÖNSÖZ

Finansal sistemin istikrarı, modern bir ekonominin sürdürülebilir büyüme ve kalkınma hedeflerine ulaşmasında kritik bir öneme sahiptir. Özellikle bankacılık sektörü; hane halkı tasarruflarının mobilize edilmesi, reel sektöre finansman sağlanması ve ödeme sistemlerinin etkin bir biçimde işlemesi açısından ulusal ekonominin belkemiğini oluşturmaktadır. Türkiye ekonomisinin Osmanlı İmparatorluğu’ndan günümüze uzanan tarihi, tekrarlayan finansal krizler, dışa bağımlılık ve özellikle 1990’lı yıllara damga vuran yapısal kırılganlıklar gibi önemli sorunlarla karakterize edilmiştir. Bu gelişmeler, finansal sistemin düzenlenmesi ve denetlenmesinde idarî ve malî özerkliğe sahip kurumsal bir otoritenin kurulmasını kaçınılmaz hâle getirmiştir.

Bu bağlamda, 1999 yılında kurulan ve 2001 krizi sonrasında gerçekleştirilen reform sürecinde öncü bir rol üstlenen Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun (BDDK) faaliyetleri, bu tezin temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Bu çalışma, BDDK’nın kuruluşuyla başlayan reform sürecinin; bankacılık sektörünün sermaye yeterliliği, aktif kalitesi ve özellikle 2008 Küresel Finansal Krizi gibi dışsal şoklara karşı dayanıklılığı üzerindeki etkilerini bilimsel yöntemlerle analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın kapsamı, BDDK’nın makro ihtiyati politikaları, Basel Uzlaşmalarına uyum süreci ve İngiltere’deki finansal düzenleme modeli ile yapılan karşılaştırmalı analizle sınırlandırılmıştır.

Bu tezin hazırlanmasında, akademik yol göstericiliği ve sürekli desteğiyle çalışmaya doğrudan katkı sağlayan değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Şükrü İNAN’a en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, araştırma süreci boyunca sağladıkları destek, sabır ve motivasyonla çalışmaya dolaylı ancak en güçlü katkıyı sunan aileme teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Maksude BAŞARAN

ÖZET

Bu yüksek lisans tezi, Türkiye bankacılık sisteminin Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze uzanan tarihsel gelişimini ve bu süreçte Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) üstlendiği rolü incelemektedir. Çalışmada, bankacılık sektöründe yaşanan yapısal dönüşümler, özellikle 1990'lı yıllar ile 2000'li yılların başında ortaya çıkan finansal kırılganlıklar ve bu kırılganlıkların düzenleyici reform ihtiyacını nasıl zorunlu kıldığı ele alınmaktadır.

BDDK'nın 1999 yılında bağımsız bir düzenleyici otorite olarak kurulması, Türk bankacılık sistemi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. 2001 krizi sonrasında uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kapsamında, BDDK öncülüğünde hayata geçirilen düzenleme ve denetim reformlarının; bankacılık sektörünün sermaye yeterliliği, aktif kalitesi ve genel finansal sağlamlığı üzerinde olumlu etkiler yarattığı görülmektedir. Bu çerçevede, BDDK'nın makro ihtiyati politikaları ve Basel Uzlaşmalarına uyum süreci değerlendirilmiş; ayrıca İngiltere'de uygulanan finansal düzenleme ve denetim modeli ile Türkiye'deki düzenleyici çerçeve karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Söz konusu düzenlemelerin, sektörün 2008 Küresel Finansal Krizi gibi dışsal şoklara karşı dayanıklılığını artırmadaki rolü analiz edilmiştir.

Çalışmanın bulguları, BDDK'nın benimsediği proaktif düzenleme ve denetim yaklaşımının bankacılık sektöründe şeffaflık, kurumsal yönetim ve finansal istikrarın güçlenmesine katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, kurumun operasyonel bağımsızlığına ilişkin tartışmalar da değerlendirilmiştir. Bu tez, Türkiye'de finansal düzenleme ve denetim alanındaki literatüre katkı sağlamayı ve bankacılık sektörünün sürdürülebilir gelişimine yönelik politika önerileri sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Bankacılık Sistemi, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Finansal Düzenleme, Finansal İstikrar.

ABSTRACT

This master's thesis examines the historical evolution of the Turkish banking system from the Ottoman Empire to the present day and analyzes the role undertaken by the Banking Regulation and Supervision Agency (BRSA) within this process. The study focuses on the structural transformations experienced by the banking sector, particularly the financial vulnerabilities observed during the 1990s and the early 2000s, and how these developments necessitated comprehensive regulatory reforms.

The establishment of the BRSA as an independent regulatory authority in 1999 represents a significant turning point in the Turkish banking system. Within the framework of the Transition to a Strong Economy Program implemented after the 2001 crisis, regulatory and supervisory reforms led by the BRSA contributed positively to improvements in capital adequacy, asset quality, and overall financial soundness of the banking sector. In this context, the BRSA's macroprudential policies and the harmonization process with international standards, particularly the Basel Accords, are evaluated. In addition, the regulatory framework in Turkey is comparatively analyzed with the financial regulation and supervision model applied in the United Kingdom. The study also examines the role of these regulatory practices in enhancing the resilience of the banking sector against external shocks such as the 2008 Global Financial Crisis.

The findings indicate that the BRSA's proactive regulatory and supervisory approach has strengthened transparency, corporate governance, and financial stability within the banking system. Nevertheless, ongoing debates regarding the operational independence of the institution are also addressed. This thesis aims to contribute to the literature on financial regulation and supervision in Türkiye and to offer policy implications for the sustainable development of the banking sector.

Key Words: Turkish Banking System, Banking Regulation And Supervision Agency, Financial Regulation, Financial Stability.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
BANKACILIĞIN TEMEL İLKELERİ ve TÜRKİYE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL SÜRECİ	3
1.1. Banka'nın Tanımı ve Kökeni.....	3
1.2. Bankacılık Hizmetlerinin Temel İşlevsel Yapısı	4
1.3. Bankacılık Faaliyetlerinin Tarihsel Seyri.....	7
1.3.1. Dünya Bankacılık Sisteminin Tarihsel Evrimi	7
1.3.2. Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Tarihsel Evrimi	11
1.3.2.1. Osmanlı Döneminde Bankacılık	11
1.3.2.2. Cumhuriyet Döneminde Türk Bankacılığı.....	19
1.3.2.2.1. 1923-1932 Ulusal Bankaların Kuruluş Dönemi	19
1.3.2.2.2. 1932-1944 Özel Amaçlı Devlet Bankaları Dönemi.....	22
1.3.2.2.3. 1944-1960 Özel Bankaların Geliştiği Dönem.....	24
1.3.2.2.4. 1960-1980 Planlı Ekonomi Dönemi	25
1.3.2.2.5. 1980-1990: Türkiye'de Ekonomik Liberalizasyon ve Dışa Açılma Süreci	27
1.3.2.2.6. 1990 Sonrası Dönem	31
1.4. 2000-2009 Yılları Arasındaki Finansal Krizler ve Türk Bankacılık Sistemine Yansımaları.....	37
1.4.1. Kasım 2000 Ekonomik Krizi ve Türk Bankacılık Sistemine Yansımaları	38
1.4.2. Şubat 2001 Ekonomik Krizi ve Türk Bankacılık Sistemine Yansımaları	42
1.4.3. 2008 Krizi ve Türk Bankacılık Sektörü Açısından Değerlendirilmesi ...	45
1.5. Türkiye Bankacılık Sistemi ve Gelişimi	49
1.5.1. Bankaların Kuruluş Süreçleri ve Yasal Şartlar	52

1.5.2. Bankacılık Faaliyetlerinin Yasal Çerçevesi ve İşleyişi	52
1.5.3. Bankacılık Sektörünün Operasyonel Alanları ve Temel Görevleri.....	53
1.6. Bankacılık Düzenlemelerinde Kurumsal Sınıflandırma	55
1.6.1. Finansal Aracılık Sisteminde Türk Banka Türleri	55
1.6.1.1. Merkez Bankası.....	56
1.6.1.2. Mevduat Bankaları (Ticari Bankalar).....	59
1.6.1.3. Katılım Bankaları	62
1.6.1.4. Kalkınma ve Yatırım Bankaları.....	67
İKİNCİ BÖLÜM.....	72
BANKACILIK DÜZENLEME VE DENETLEME KURUMU (BDDK).....	72
2.1. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun Tarihsel Kuruluş Süreci .	72
2.1.1.1. Düzenleme ve Denetimde Özerk Yapılar.....	73
2.1.1.3. BDDK’nın Mali Özerkliği ve Kaynak Yönetimine İlişkin Yasal Çerçeve	73
2.1.2. Organizasyon Yapısı	74
2.1.3. BDDK Kurulu	75
2.1.4. Başkan Yardımcıları	76
2.1.5. Hizmet Birimleri.....	77
2.1.5.1. Ana Hizmet Birimleri	77
2.1.5.2. Danışma Hizmet Birimleri	77
2.1.5.3. Yardımcı Hizmet Birimleri	77
2.1.6. BDDK’nın İnsan Kaynakları Profili ve Uzmanlık Yapısı	78
2.2. BDDK’nın Misyonu ve Vizyonu	78
2.2.1. Görev Yetki ve Sorumluluklar	79
2.2.2. Amaç ve Öncelikler	80
2.2.3. Faaliyetler.....	81
2.2.3.1. Düzenleme Faaliyetleri.....	81
2.2.3.2. Denetim Faaliyetleri	82
2.2.3.3. Finansal Kuruluşlarda Yetkilendirme, Denetim ve Düzenleyici Uygulamalar.....	82
2.2.3.4. BDDK Stratejik Planlama ve Politik Araştırma Süreçleri	83
2.2.3.5. Bilgi Yönetimi Faaliyetleri	83
2.2.3.6. Hukuk İşleri.....	84
2.2.3.7. Uluslararası İlişkiler	84
2.3. BDDK’ya Ait Düzenlemeler, Temel Mevzuat, Düzenleyici Yapı ve İdari Düzenlemeler, Uluslararası İlişkiler ve Yayın ve Raporlar	85

2.3.1. Düzenlemeler.....	85
2.3.1.1. Temel Mevzuat.....	85
2.3.2. Düzenleyici Yapı ve İdari Düzenlemeler	85
2.3.2.1. Kurumsal Yapılanma ve Operasyonel Süreçler	85
2.3.2.2. Kurumsal Yönetim Standartları	86
2.3.2.3. Finansal Risk Yönetimi	86
2.3.2.4. Finansal Raporlama ve Şeffaflık	87
2.3.2.5. Banka Dışı Finansal Kuruluşlar.....	87
2.3.2.6. Mevduat Yönetimi Düzenlemeleri.....	88
2.3.2.7. Dijital Altyapı ve Siber Güvenlik Standartları.....	88
2.3.2.8. Ödeme Sistemi Regülasyonları.....	89
2.3.3. Uygulama Tebliğleri ve Sektörel Rehberler.....	89
2.3.3.1. Risk Yönetimi Uygulamaları	89
2.3.3.2. Finansal Raporlama Standartları	90
2.3.3.3. Dijital Dönüşüm Politikaları.....	90
2.4. Küresel Finansal Entegrasyon	91
2.4.1. Veri Yönetimi ve Analitik Uygulamalar.....	91
2.4.1.1. Aylık Sektörel İzleme Bülteni	92
2.4.1.2. Haftalık Finansal Göstergeler Takibi	92
2.4.1.3. Günlük Piyasa Takip Raporu.....	92
2.4.1.4. Tüketici Finansmanı Veri Platformu	93
2.4.1.5. Bölgesel Finansal Gelişmişlik Endeksi (FİNTÜRK).....	93
2.4.1.6. Bağımsız Denetim Standartları	94
2.5. Politik Araştırma ve Yayınlar.....	94
2.5.1. Yıllık Faaliyet Raporunun Hukuki Çerçevesi ve İdari Süreçler.....	94
2.5.2. Finansal Piyasa Stabiliteleri ve Sektörel Performans Analiz Raporu....	95
2.5.3. Akademik Araştırma ve Finansal Literatür Dergisi.....	95
2.5.4. Bankacılık Sektörü Yapısal Analiz Raporu	96
2.5.5. Finansal Piyasalarda Kur Riskleri Raporu	96
2.5.6. Küresel Risk Yönetimi Bülteni.....	96
2.5.7. Basel Uyum Süreci İzleme Raporu	97
2.5.8. Politik Araştırma ve Analiz Çalışmaları	97
2.5.9. Sektörel İzleme ve Değerlendirme Yayınları.....	97
2.6. Türk Finansal Sisteminin Makroekonomik Profili.....	98
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	100

BANKACILIK SİSTEMİNDE DÜZENLENME VE DENETLENMENİN ROLÜ: ULUSLARARASI STANDARTLAR, İNGİLTERE MODELİ ve TÜRKİYE'DE BDDK.....	100
3.1. Uluslararası Bankacılık Denetimi ve Basel Komitesinin Rolü.....	101
3.2. İngiltere’de Finansal Sistemin Düzenleyici Çerçevesi ve Bankacılık Denetimi	103
3.2.1. İngiltere’de Bankacılık Sistemi	103
3.2.1.1. Clearing Bankalarının Tarihsel Gelişimi ve Modern Dönüşümü .	104
3.2.1.2. İngiliz Yapı Cemiyetleri	105
3.2.1.3. İngiliz Yardım Cemiyetleri	106
3.2.1.4. İngiliz Kabul Evleri	106
3.3. İngiliz Finansal Denetim Sistemin Kurumsal Evrimi.....	107
3.3.1. İngiltere Bankası.....	108
3.3.2. İngiliz Mevduat Sigorta Sisteminin Yapısı ve İşleyişi.....	109
3.3.3. İngiliz Finansal Denetim Sistemi.....	109
3.4. İngiltere’nin Bankacılık Düzenleme Modeli: Başarıları ve Türkiye’ye Transfer Edilebilirliği	114
3.5. Türkiye’nin Bankacılık Denetim Sisteminde Dönüşüm: BDDK’nın Kuruluşunda Uluslararası Etkiler ve Yerel Uyarlamalar.....	115
3.5.1. Anglo-Sakson Modelinin Etkileri.....	116
3.5.2. Basel Standartları ve AB Müktesebatı	116
3.5.3. IMF ve Dünya Bankası Rehberliği	117
3.5.4. Türkiye’ye Özgü Uyarlamalar	117
3.6. Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Dönüşümü: 1989-1999 (BDDK Öncesi) ve 1999-2025 (BDDK Sonrası) Karşılaştırmalı Analizi	118
3.7. Türkiye’de Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Müdahaleleri, Sonuçları ve Güncel Rolü	121
3.7.1. BDDK'nın Kuruluş Yıllarında Bankacılık Sektörüne Müdahaleleri ve Sonuçları.....	121
3.7.2. BDDK'nın Küresel Finansal Standartlara Adaptasyonu ve Sektörel Yenilikler	122
3.7.3. BDDK'nın Klasik Denetimden Stratejik Aktörlüğe Evrimi.....	123
3.8. BDDK’nın Türkiye’de Bankacılık Sektörüne Etkileri ve Başarı Sonuçları.....	124
KAYNAKÇA.....	129

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Sermayeli Bankalar.....	14
Tablo 2: Osmanlı İmparatorluğu'nda Faaliyete Geçirilen Milli Bankalar.....	17
Tablo 3: 1925-1932 Dönemi Kredi ve Mevduat.....	21
Tablo 4: 1960-1980 Dönemi Banka ve Şube Sayıları	26
Tablo 5: 1980-1990 Döneminde Banka ve Şube Sayıları.....	28
Tablo 6: 1997-2002 Yılları Arasında TMSF'ye Devredilen Bankalar	35
Tablo 7: 2000 Yılına Ait Bankacılık Alanındaki Gelişmeler	41
Tablo 8: 17.10.2024 Tarihi İtibariyle Mevduat Bankalarının Gruplar Bazında, Şube ve Çalışan Sayıları	61
Tablo 9: Türkiye'deki Katılım Bankaları	63
Tablo 10: Katılım Bankaları Güncel Şube, Personel Bilgisi	65
Tablo 11: Katılım ve Geleneksel Bankalar Arasındaki Farklar.....	66
Tablo 12: Eylül 2025 Tarihi İtibariyle Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Gruplar Bazında, Şube ve Çalışan Sayıları	71
Tablo 13: Finans Sektörünün Aktif Büyüklüğü.....	98
Tablo 14: BDDK Öncesi ve Sonrası (1989-20203) Dönem Karşılaştırması	119

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Eylül 2025 Tarihi İtibariyle Gruplar Bazında Mevduat Bankaları	61
Şekil 2: 21.10.2024 Tarihi İtibariyle Gruplar Bazında Kalkınma ve Yatırım Bankaları	68
Şekil 3: BDDK Kurumun Organizasyon Yapısı	75
Şekil 4: FSA Organizasyon Yapısı.....	112

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
APİ	: Açık Piyasa İşlemleri
API	: Uygulama Programlama Arayüzü (Application Programming Interface)
Basel I	: Basel I Sermaye Uzlaşısı
Basel-II	: Basel-II Anlaşması
BCBS	: Basel Bankacılık Denetim Komitesi
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BBSP	: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı
BIS	: Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements)
BIST	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası / Borsa İstanbul
BPP	: Bankalararası Para Piyasası
BSC	: Yapı Cemiyetleri Komisyonu (Building Societies Commission)
CEO	: Chief Executive Officer (Genel Müdür)
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senetleri
EFT	: Elektronik Fon Transferi
FCA	: Financial Conduct Authority
Fed	: Federal Rezerv Sistemi
FİNTÜRK	: Finansal Gelişmişlik Endeksi
FinTech	: Finansal Teknoloji
FSA	: Finansal Hizmetler Otoritesi (Financial Services Authority)
FSAP	: Finansal Sektör Değerlendirme Programı
FSB	: Finansal İstikrar Kurulu (Financial Stability Board)
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IFRS	: Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
IMRO	: Yatırım Yöneticileri Düzenleme Örgütü
İBSP	: İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı
KKB	: Kredi Kayıt Bürosu
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

LCR	: Likidite Karşılama Oranı (Liquidity Coverage Ratio)
M ve A	: Kurumsal birleşme-devralma (Mergers and Acquisitions)
MSK	: Mali Sektör Komisyonu
NSFR	: Net İstikrarlı Fonlama Oranı (Net Stable Funding Ratio)
ODİBANK	: Ortadoğu İktisat Bankası
OECD	: Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü
PIA	: Şahsi Yatırım Otoritesi (Personal Investment Authority)
PRA	: Prudential Regulation Authority
ROA	: Aktif Kârlılığı (Return on Assets)
ROM	: Rezerv Opsiyon Mekanizması
SIB	: Menkul Kıymetler ve Yatırım Kurulu (Securities and Investment Board)
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
SRO	: Öz-Düzenleme Kuruluşu (Self-Regulatory Organisation)
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TL	: Türk Lirası
TRLİBOR	: Türk Lirası Bankalararası Satış Oranı
WB	: World Bank (Dünya Bankası)

GİRİŞ

Türkiye bankacılık sektörü, Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze uzanan çok katmanlı tarihsel bir süreç içerisinde, ülkenin yaşadığı ekonomik, sosyal ve kurumsal dönüşümlerle eş zamanlı olarak gelişmiş ve günümüzde modern finansal sistemin temel bileşenlerinden biri hâline gelmiştir. Bankacılık sistemi; hanehalkı tasarruflarının mobilize edilmesi, reel sektörün finansman ihtiyaçlarının karşılanması ve ödeme sistemlerinin etkin bir biçimde işletilmesi gibi temel işlevleri aracılığıyla ekonomik büyüme ve istihdam süreçlerinde merkezi bir rol üstlenmektedir.

Bu stratejik sektörün sağlıklı, şeffaf ve istikrarlı bir yapıda faaliyet göstermesi, makroekonomik dengelerin korunması ve finansal sistemin şoklara karşı dayanıklılığı açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de bankacılık faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi görevi, 1999 yılında 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile kurulan ve sonraki yasal düzenlemelerle idarî ve malî özerkliğe kavuşturulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na (BDDK) verilmiştir. BDDK; sermaye yeterliliği, likidite yönetimi, risk yönetimi, şeffaflık ve kurumsal yönetim ilkelerine ilişkin düzenlemeler yoluyla finansal istikrarın korunmasını ve tasarruf sahiplerinin haklarının güvence altına alınmasını temel amaç edinmiştir.

Bu tez çalışması, Türkiye bankacılık sisteminin tarihsel gelişimini ve özellikle 1990'lı yıllarda yaşanan finansal krizlerin ortaya çıkardığı yapısal kırılganlıkları inceleyerek, bu sorunların giderilmesinde BDDK'nın kuruluşu ve 2001 sonrasında uygulanan reformların rolünü analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede, Osmanlı dönemi bankacılık uygulamalarından başlanarak Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki ulusal bankacılık politikaları, 1980 sonrası finansal serbestleşme süreci ve 1994 ile 2001 krizlerinin bankacılık sektörü üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

Çalışmanın temel odak noktalarından biri, BDDK'nın kuruluşu sonrasında uygulanan düzenleyici ve denetleyici politikaların bankacılık sektörünün sermaye yeterliliği, risk yönetimi anlayışı ve finansal sağlamlığı üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesidir. Bu kapsamda, BDDK'nın benimsediği risk odaklı denetim yaklaşımı, makro ihtiyati politikalar ve Basel Uzlaşlarına uyum süreci incelenmiş; ayrıca

2008 Küresel Finansal Krizi sırasında Türkiye bankacılık sektörünün görece istikrarlı bir performans sergilemesinde BDDK'nın proaktif düzenleme anlayışının rolü analiz edilmiştir. Bunun yanı sıra, kurumun operasyonel bağımsızlığına ilişkin devam eden akademik ve politik tartışmalara da çalışmada yer verilmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye bankacılık sisteminin tarihsel evrimini BDDK'nın düzenleyici ve denetleyici rolü çerçevesinde ele alarak sektörün güçlü ve zayıf yönlerini bilimsel bir bakış açısıyla ortaya koymaktır. Elde edilen bulguların, finansal istikrarın sürdürülebilirliği, düzenleyici çerçevenin geliştirilmesi ve bankacılık sektörünün gelecekte karşılaşılabileceği olası şoklara karşı direncinin artırılması konularında politika yapıcılara, sektör uygulayıcılarına ve araştırmacılara yol gösterici nitelikte olması hedeflenmektedir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; bankacılığın temel kavramları, dünyada ve Türkiye'de bankacılık sektörünün tarihsel gelişimi, yaşanan finansal krizler ve Türk bankacılık sisteminde faaliyet gösteren banka türleri (mevduat, katılım, kalkınma ve yatırım bankaları) ile Merkez Bankası'nın yapısı ele alınmıştır. İkinci bölümde; Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) tarihsel kuruluş süreci, idari ve mali özerkliği, organizasyon yapısı, temel görev ve yetkileri ile yürüttüğü düzenleme ve denetim faaliyetleri incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise; bankacılık denetiminde uluslararası standartlar (Basel Uzlaşıları), İngiltere finansal düzenleme modeli ile Türk bankacılık sistemi arasındaki karşılaştırmalı analizler yapılmış ve BDDK'nın finansal istikrara katkısı ile sektör üzerindeki dönüştürücü etkileri değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIĞIN TEMEL İLKELERİ ve TÜRKİYE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL SÜRECİ

1.1.Banka'nın Tanımı ve Kökeni

Bankalar, günümüzde dünya genelinde ekonomik hayatın temel taşlarından biri haline gelmiş kurumlardır. Tarihsel süreçte bankacılık faaliyetlerinin kökeni oldukça eskilere dayanmakta olup, bu kurumların gelişimi insanlık tarihiyle paralel bir seyir izlemiştir. Banka kavramını tanımlamadan önce, bu kelimenin etimolojik kökenine değinmek, konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Tarihsel kaynaklar, ilk bankacılık faaliyetlerinin tapınaklarda başladığını ve bu faaliyetleri yürütenlerin de rahipler olduğunu göstermektedir. Banka kelimesinin kökeni ise İtalyanca'da "tezgâh" veya "masa" anlamına gelen "banco" kelimesine dayanmaktadır (Ekici, 2007: 30-34). İtalya'da ticaretin yoğun olarak yapıldığı yerlerde, sarraflar önemli bir yere sahipti. Sarraflar işlemlerini gerçekleştirirken kullandıkları masa, tezgâh ve sıralara banco denilmekteydi. Bu masa, tezgâh ve sıraların üzerinde medeni paraların ağırlığını tartıp, ayarlarına bakar ve paranın değişimini yaparlardı (Alkan, 2007: 109).

Bankacılık ilk çağlardan günümüze kadar büyük bir gelişme kaydedip adeta ekonominin belkemiği haline gelmiştir. Ticaretin sürdürülmesinde en önemli faktör olan paranın ortaya çıkmasına paralel olarak bankacılıkta gelişme göstermiştir. Bankacılık sektörü günümüz ekonomisi için de oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda ticari hayatın sistemli bir şekilde sürdürülmesi ve para akışının güvenli bir şekilde sağlanması için bankalar ülke ekonomilerinin vazgeçilmez unsuru haline gelmiştir. Bankacılık sektörü kişilerin tasarruflarını güvenle saklayan, tasarrufların ekonomide değerlendirilmesini sağlayan, finansman ihtiyacı olan kişi ve kurumlara hizmet sunması bakımından düşünüldüğünde gelişimine dikkat edilmesi gereken bir sektördür.

Bankalar, finansal sistemin işleyişinde merkezi bir role sahip olan ve para, sermaye ve kredi gibi temel ekonomik unsurlarla ilgili çeşitli işlemleri gerçekleştiren kurumlardır. Bankacılık faaliyetlerinin kapsamının genişliği ve çeşitliliği nedeniyle, bankaların tüm işlevlerini eksiksiz bir şekilde tanımlamak oldukça güçtür. Bu durum, literatürde farklı

yazarların banka kavramını kendi perspektiflerine göre farklı şekillerde tanımlamasına neden olmuştur.

Genel olarak bankalar; para, sermaye ve kredi gibi finansal araçlarla ilgili işlemleri yürüten, düzenleyen ve hem bireylerin hem de özel ve kamu kuruluşlarının finansal gereksinimlerini karşılamaya yönelik hizmetler sunan ekonomik birimler olarak ifade edilebilir (Gündoğdu, 2014: 31).

Başka bir tanıma göre banka; Mevduat ve çeşitli isimler adı altında ekonomik birimlerden kaynak toplayan ve bu kaynakları çeşitli finansal işlemlerde kullanarak ekonomide kaydi para yaratan finansal kurumlardır (Afşar ve Afşar, 2010: 330).

Bankalar, bir diğer tanıma göre, sundukları kredi imkânlarıyla yalnızca güncel ihtiyaçları karşılamakla kalmayıp, aynı zamanda geleceğe yönelik ekonomik süreçlere de katkıda bulunan kurumlardır. Bu bağlamda, mal ve hizmetlerin üretim ve dağıtım süreçlerini destekleyerek ekonomik faaliyetlerin verimliliğini artırır. Bankalar, temel işlevleri arasında fon talep edenlerle fon arz edenleri bir araya getirerek finansal piyasaların etkin bir şekilde işlemlerini sağlamaktadır (Ekici, 2007: 30).

Bir başka tanıma göre banka; Ekonomide oluşan tasarrufları kabul ederek, kendisi ya da tasarruf sahipleri adına değerlendirerek karşılığında belirli bir ücret(faiz) ödeyen veya bunu talep eden ve yapılacak ödemelere aracılık yaparak ticari ve ekonomik hayata hizmet eden kuruluştur (Afşar ve Afşar, 2010: 330).

1.2. Bankacılık Hizmetlerinin Temel İşlevsel Yapısı

Bankalar, ülke ekonomilerinin büyümesine önemli katkılar sağlayan ve para alım-satım işlemlerini gerçekleştiren ticari kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik ihtiyaçların zamanla artması ve çeşitlenmesi, bankaların sunduğu hizmetlerin de sürekli olarak evrim geçirmesine neden olmuştur. Bu süreçte, bankaların faaliyet alanları genişlemiş ve yürüttükleri işlemlerin kapsamı önemli ölçüde çeşitlenmiştir.

Türkiye’de bankaların hangi faaliyetleri gerçekleştirebileceği, 5411 sayılı Bankalar Kanunu’nda açıkça belirtilmiştir. Bu kanun kapsamında çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Bu faaliyetler arasında mevduat ve katılım fonu kabul etmek, nakdî ve gayri nakdî kredi

vermek, ödeme ve fon transfer işlemlerini gerçekleştirmek, çek ve kambiyo senetlerinin iştirâ işlemlerini yürütmek, saklama hizmetleri sunmak, kredi kartı ve banka kartı gibi ödeme araçlarının ihracını yapmak, efektif ve kambiyo işlemleri gerçekleştirmek, kıymetli maden ve taşların alım-satımını yapmak, vadeli işlem sözleşmeleri ve türev araçların alım-satımına aracılık etmek, sermaye piyasası araçlarının alım-satımını ve geri alım taahhütlerini yürütmek, ihraç veya halka arz işlemlerine aracılık etmek, teminat ve garanti işlemlerini üstlenmek, yatırım danışmanlığı hizmetleri sunmak, portföy yönetimi yapmak, piyasa yapıcılığı faaliyetlerinde bulunmak, faktöring ve forfaiting işlemlerini gerçekleştirmek, bankalar arası piyasada aracılık yapmak, finansal kiralama işlemleri yürütmek, sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri sunmak ve BDDK tarafından belirlenen diğer faaliyetleri yerine getirmek yer almaktadır.

Mevzuatta tanımlanan faaliyet alanları dikkate alındığında, bankaların oldukça kapsamlı bir operasyonel yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bankalar, asli bankacılık işlemleri kapsamında mevduat kabul etme ve kredi verme gibi temel hizmetleri yürütmektedir. Yan faaliyetler olarak ise servet yönetimi, değerli maden işlemleri ve menkul kıymet alım-satımı gibi finansal hizmetler sunmaktadırlar. Bunlara ek olarak, nötr bankacılık faaliyetleri çerçevesinde gayrimenkul işlemlerinde aracılık, finansal danışmanlık ve sigortacılık gibi alanlarda da faaliyet göstermektedirler. Bu durum, bankaların finansal sistem içerisindeki çok boyutlu rolünü ve hizmet çeşitliliğini ortaya koymaktadır (Altay, 2006: 36).

Ülkelerin kalkınmasında büyük bir rolü olan bankalar ticari kuruluşlar olduğu için birtakım hedefleri bulunmaktadır. Bu bağlamda bankaların en temel hedefi, kârlarını en yüksek seviyede tutmaya çalışmaktır. Bunun yanında bankalar topladığı fonları verimli alanlarda kullanarak milli gelirin artmasına katkı sağlarlar.

Bankalar, finansal sistem içerisinde önemli roller üstlenen kurumlar olup, bu rollerini yerine getirirken bir dizi temel işlevi gerçekleştirmektedir. Bu işlevler arasında fonların aktarılması, kaydi para yaratılması, çeşitli finansal hizmetlerin sunulması ve ekonomi politikalarının uygulanmasına aracılık edilmesi yer almaktadır. Bu faaliyetler, bankaların finansal piyasalardaki etkinliğini ve sistemin işleyişine olan katkısını ortaya koymaktadır (Yazıcı, 2013: 41).

Bankaların finansal sistemdeki en temel işlevlerinden biri, fon aktarma faaliyetidir. Bu işlev, bankaların ekonomik yapı içerisinde üstlendiği kritik rollerden birini oluşturur. Bankalar, toplumda fon arz eden (tasarruf sahipleri) ile fon talep eden (kredi ihtiyacı olanlar) kesimleri bir araya getirerek, tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları, fon ihtiyacı olan kişi veya kurumlara aktarırlar. Bu süreç, ekonomide âtıl durumda kalabilecek fonların harekete geçirilerek finansal sistemin canlanmasına katkı sağlar.

Bankaların bir diğer önemli işlevi ise kaydi para yaratma fonksiyonudur. Bu işlev, bankaların mevduat toplama ve kredi verme süreçleriyle gerçekleşir. Bankalar, kredi verdikleri müşterilerin hesaplarına kaydi para olarak fon aktarır ve bu fonların büyük bir kısmını mevduat olarak tutar veya çek düzenleme yoluyla kullanılabilir hale getirir. Kaydi para yaratma süreci, munzam karşılık oranları, disponibilite oranı, olağanüstü ihtiyatlar ve zorunlu karşılıklar gibi faktörler tarafından düzenlenir. Bu mekanizma, bankaların ekonomide satın alma gücünü artırarak finansal istikrara katkıda bulunmasını sağlar (Gürtuna, 2005: 20).

$$KPYK = \frac{1}{RRd + DSPo + EXR + RRT}$$

RRd= Vadesiz mevduatlar için ayrılan zorunlu karşılık oranı

DSPo= Disponibilite oranı

EXR= Olağanüstü ihtiyat oranı

RRT= Vadeli mevduat için ayrılan zorunlu karşılık oranı

Bireyler, fiziki para kullanmaksızın, bankalarda bulunan vadesiz hesapları üzerinden çek yazmak suretiyle ödeme işlemlerini gerçekleştirebilirler. Bu süreç, kaydi para yaratılmasına imkân tanır. Böylece hem hesaptan hesaba devir yapılarak ödeme kolaylığı sağlanır hem de nakit taşımanın getirmiş olduğu külfetten kurtulmayı sağlar. Diğer taraftan çek kullanımının yaygınlaşmasına imkân tanır. Bu bağlamda bankalar hem kazançlarının devamlılığını sağlar hem de ülke ekonomisine önemli katkı sağlarlar.

Bankalar, fon aktarımı ve kaydi para yaratma gibi temel işlevlerinin yanı sıra müşterilerine çeşitli finansal hizmetler de sunmaktadır. Bu hizmetlerin önemli bir bölümü

bankalara gelir sağlarken, bazı hizmetler ise kâr amacı gütmeksizin müşteri portföyünü genişletmeye yönelik olarak gerçekleştirilmektedir. Bu tür hizmetler, daha fazla mevduat toplamak ve kredi kullandırma imkânlarını artırmak amacıyla sunulmaktadır. Aynı zamanda, bu uygulamalar bankalara yoğun rekabet ortamında avantaj sağlamaktadır.

Bankaların sunduğu hizmetler, müşteri profiline göre bireysel ve kurumsal olarak ikiye ayrılmaktadır. Mevduat, kredi ve döviz alım-satımı gibi işlemler hem bireysel hem de kurumsal müşterilere yönelik olarak sunulurken; akreditif, teminat mektubu ve yatırım kredisi gibi hizmetler yalnızca kurumsal müşterilere hitap etmektedir. Öte yandan, konut kredisi ve kredi kartı gibi ürünler ise sadece bireysel müşterilere yönelik olarak sunulan hizmetler arasında yer almaktadır. Bu hizmet çeşitliliği, bankaların hem bireysel hem de kurumsal müşteri ihtiyaçlarını karşılamasına ve finansal piyasalardaki rekabet gücünü artırmasına olanak tanımaktadır (Erol, 2006: 8).

Gelir dağılımı, istihdam, vergi gelirleri, enflasyon, tüketim ve harcama alışkanlıkları gibi ekonomik faaliyetlerin yürütülebilmesi için bankalara ihtiyaç duyulmaktadır (Yazıcı, 2013: 42). Dolayısıyla bankalar yürüttükleri kredilendirme politikaları ile ekonomide gelir dağılımını etkileyebilmektedir. Bankalar, özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan bölgelere düşük faizli kredi olanakları sunarak, bu bölgelerin ekonomik olarak güçlenmesine önemli bir katkıda bulunabilirler. Bu tür finansal destekler, bölgede istihdamın artmasını sağlayarak üretim kapasitesini yükseltir ve dolayısıyla ülke ekonomisinin büyümesine yardımcı olur. Bu durum, toplumun geniş bir kesiminin milli gelirden daha adil bir pay almasını mümkün kılar. Bununla birlikte, bankaların yüksek faiz oranları uyguladığı durumlarda, bu politikalar ilgili bölge veya sektör üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir ve milli gelir dağılımında eşitsizliklere yol açabilir. Dolayısıyla, bankaların faiz politikaları, ekonomik dengeler ve gelir dağılımı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Kılınç, 2014: 7).

1.3. Bankacılık Faaliyetlerinin Tarihsel Seyri

1.3.1. Dünya Bankacılık Sisteminin Tarihsel Evrimi

Ticaretin gelişimi ve uluslararası bir boyut kazanması, finansal işlemlerin düzenlenmesi ve yönetilmesi amacıyla kurulan mali kuruluşların ortaya çıkmasını gerekli

kılmıştır. Bu süreçte, bankacılık faaliyetleri, ticaretin ve paranın keşfinden sonra insan hayatında yerini almıştır. Bankacılık tarihinin kökenlerinin çok eski medeniyetlere kadar uzandığı düşünülmektedir (Altay, 2006: 3). Özellikle Babil, Eski Yunan ve Roma gibi medeniyetlerde bankacılık hizmetlerinin temellerinin atıldığı varsayılmaktadır. Dünya bankacılık tarihine ilişkin elde edilen bilgiler, bu faaliyetlerin M.Ö. 3500 ile M.Ö. 2000 yılları arasında başladığını göstermektedir. Bu durum, bankacılığın insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Arıkan, 2011: 4).

Sümerlerde M.Ö. 3500 yılında “Maket” adı verilen ilk banka benzeri kurumun ortaya çıktığı düşünülmektedir. Arkeolojik kazılardan elde edilen bulgulara göre, Maket adındaki tapınakların yönetiminde rahiplerin yer aldığı ve bu rahiplerin ilk borç veren kişiler olduğu bilinmektedir. Rahipler, özellikle tarımla uğraşan çiftçilere harman döneminde geri ödenmek üzere başlangıçta ayni, daha sonraları ise nakdi krediler vermişlerdir. Kazılarda bulunan belgeler, bu tapınakların hesaplar arası transfer, mevduat kabulü ve ödeme emirleri gibi temel bankacılık işlemlerini yürüttüğünü göstermektedir. Bu dönemde tapınakların uyması gereken kurallar, Hammurabi Kanunnamesinde detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Söz konusu kanunname, Maketlerin kredi işlemlerini nasıl yöneteceğini, borçların vadesi geldiğinde nasıl tahsil edileceğini ve borçlunun hangi varlıklarının borcun ödenmesinde kullanılacağını düzenlemiştir (Parasız, 1994: 109). Ayrıca, bu dönemde belirli oranlarda faiz alınmasına izin verilmiş olup, tahıl için yıllık %33, hurma için yıllık %20 ve maden için yıllık %12’yi aşmayacak şekilde faiz uygulanmıştır (Duran, 2005: 20). Ancak, doğal afet gibi durumlarda ürün elde etme imkânının ortadan kalktığı hallerde faiz tahakkuk ettirilmemiştir (Arıkan, 2011: 5).

Arkeolojik kazılarda elde edilen belgeler, M.Ö. 2000 yılında Babil’de kredi verme ve mevduat kabul etme gibi temel bankacılık işlemlerinin yapıldığını göstermektedir. Bu dönemde insanlar, sahip oldukları mallarını, paralarını ve değerli eşyalarını güvenli bir şekilde saklayabilecekleri yerler aramışlardır. Bu ihtiyaç, ilk bankacılık hizmetlerinin dini yapılar tarafından sunulmasına yol açmıştır. İnsanlar, varlıklarını hırsızlardan ve kötü niyetli kişilerden korumak amacıyla, güvenilir buldukları tapınaklara emanet etmişlerdir. Tapınaklar, bu şekilde kendilerine teslim edilen varlıkları korumanın yanı sıra, ihtiyaç sahiplerine belirli koşullarla ödünç vermiş ve geri ödeme sürecinde faiz talep etmişlerdir.

Bu durum, ilk banka benzeri kurumların tapınaklar olduğunu ve ilk bankacıların da rahiplerden oluştuğunu ortaya koymaktadır (Arıkan, 2011: 5).

Eski Yunan Site Devletlerinde, Babil medeniyetinde olduğu gibi kredi ve mevduat kabulü benzeri işlemler yapılmıştır. Bu dönemde her sitenin kendine has sikkesi bulunup, bu sikkeler her site tarafından kabul görmemekteydi. Bu nedenle, Eski Yunan Site Devletlerinde kambiyo olarak adlandırılan işlemlerin ortaya çıkmasını zorunlu kılmıştır. Siteler arasında ticaretin sağlanması ve devamlılık arz etmesi için bir paranın değerine çevrilme işlemi olarak bilinen kambiyo işlemleri rahipler tarafından yürütülmekteydi (Arıkan, 2011: 6).

Tapınakların ve rahiplerin etkin olmadığı ilk "laik bankacılık" sistemi, Yunanistan'da ortaya çıkmıştır. Bu sistem, "Trapezites" olarak adlandırılan bankerler tarafından yürütülmeye başlanmıştır. Yapılan araştırmalar, Trapezitlerin din adamlarının en önemli rakipleri haline geldiğini ve M.Ö. 4. yüzyılda faaliyet göstermeye başladıklarını göstermektedir. "Trapez" kelimesi, "masa" veya "tezgâh" anlamına gelmekte olup, bu terim çok sonraları bankacılık literatürüne girmiştir. Aynı zamanda, "banker" kavramının da kökenini oluşturduğu kabul edilmektedir (Arıkan, 2011: 6).

Trapezites'ler, pazar ve limanlarda tezgâh kurarak, bu tezgâhlarda madeni paraların değerini ölçmek, mevduat toplamak, kredi işlemlerini yapmak ve denizaşırı ticareti yapmak gibi birçok faaliyetlerde bulunmuşlardır (Duran, 2005: 20).

Bankacılık faaliyetlerinin Roma İmparatorluğu'na Eski Yunan medeniyetinden aktarıldığı düşünülmektedir. Roma, ticaretin yoğun olarak gerçekleştiği önemli merkezlerden biri olarak, başlangıçta sadece para değiştirme işlemleriyle sınırlı kalan bankerlik uygulamalarının, zamanla mevduat kabul etme, kredi verme ve poliçe işlemleri gibi daha kapsamlı hizmetlere evrildiği görülmektedir. Roma ve Eski Yunan medeniyetinde bankacılık alanında yaşanan en dikkat çekici gelişme, bankerlerin tasarruf sahiplerinden faiz karşılığında topladıkları mevduatları, daha yüksek faiz oranlarıyla ihtiyaç sahiplerine kredi olarak aktarmaları olmuştur (Yılmaz, 2018: 19). Roma İmparatorluğu'nda ayrıca "Argentari" olarak bilinen özel bankalar faaliyet göstermekteydi. Bu bankalar, kasa hesaplarını, mevduat kayıtlarını ve muhasebe defterlerini düzenli olarak tutarak, gerektiğinde bu kayıtları sunabiliyorlardı. Bunun yanı

sıra, Roma ve diğer eyaletlerde devlete ait bankalar da bulunmaktaydı. Bu devlet bankaları, Roma’da bulunan merkezi bir denetim biriminin gözetimi altında faaliyetlerini yürütmekteydi (Duran, 2005: 21).

Bu dönemden sonra Avrupa’daki siyasi istikrarsızlık ve kilisenin toplumsal hayata olumsuz etkisi, ekonomik gelişmeleri de olumsuz etkilemiştir. Daha sonraları devletlerin güçlenmeye başlamasıyla bankacılık faaliyetleri de giderek artış göstermiştir (Yılmaz, 2018: 20).

Hristiyanlık ve İslamiyet’te faiz uygulamasının yasaklanması, bankerlik faaliyetlerinin özellikle Yahudiler tarafından sürdürülmesine yol açmıştır. 13. yüzyılda düzenlenen fuarlar, bankacılık sektörünün gelişimine katkıda bulunmuştur. Ancak bankacılık alanındaki asıl büyük ilerleme, 1453 yılında İstanbul’un fethinin ardından gerçekleşmiştir. Bu tarihten sonra Avrupa’da yaşanan Rönesans ve Reform hareketleri, kilisenin toplum üzerindeki etkisini azaltmış ve Kilise Hukuku’nun yerini Roma Hukuku almaya başlamıştır. Bu dönemde faizin serbest bırakılması, bankacılık sektörünün hızla büyümesine ve yaygınlaşmasına önemli bir katkı sağlamıştır (Duran, 2005: 21).

1157 yılında faaliyete başlayan Venedik Bankası, bankacılık tarihinde ilk banka olarak kabul edilmektedir (Aydemir, 2004: 4). Bunu takiben, 1401 yılında Barcelona’da Taule di Cambi Bankası, 1408 yılında Cenova’da Casa di San Giorgio Bankası, 1584 yılında Venedik’te Banca Della Piazza di Rialto Bankası ve 1593 yılında Milano’da Banco di Ambrogio Bankası kurulmuştur. Ancak modern bankacılık anlayışının temellerini atan ilk kurum, 1609 yılında kurulan Amsterdam Bankası olmuştur. Daha sonra, 1694 yılında faaliyete geçen İngiltere Bankası, günümüzdeki anlamıyla bir merkez bankası niteliği taşımaktaydı.

Modern bankaların ortaya çıkmasıyla birlikte, bankacılık sektörünün ekonomi içindeki rolü hızla büyümüştür. Bankalar, zamanla ekonominin temel taşlarından biri haline gelerek, faaliyet alanlarına göre uzmanlaşma eğilimi göstermiştir. 1929’da yaşanan Büyük Buhran ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında Kalkınma ve Yatırım Bankalarının önemi artmış, Bretton Woods sisteminin çöküşüyle birlikte bankacılık sistemine pek çok yenilik getirilmiştir (Günel, 2001: 7). Bu süreçte, bankacılık ilk ortaya çıktığı basit

yapısından günümüzün karmaşık ve modern kurumlarına evrilerek, ülke ekonomilerinin büyümesinde ve gelişmesinde vazgeçilmez bir unsur haline gelmiştir.

1.3.2. Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Tarihsel Evrimi

Türkiye’de bankacılık faaliyetleri, ilk kez Osmanlı İmparatorluğu döneminde ortaya çıkmış olmakla birlikte, bu dönemde önemli bir ilerleme sağlanamamıştır. Modern bankacılık uygulamaları ise Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte gelişme fırsatı bulmuştur. Bu bağlamda, Türk bankacılık sektörünün tarihsel gelişimi, Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi olarak iki temel aşamaya ayrılmaktadır. Cumhuriyet Dönemi ise kendi içinde farklı alt dönemler halinde ele alınarak incelenebilir.

1.3.2.1. Osmanlı Döneminde Bankacılık

Batı ülkelerinde Sanayi Devrimi ile birlikte ekonomik refahın artması, bankacılık sektörünün gelişimini hızlandırmıştır. Ancak Osmanlı Devleti, aynı dönemde Sanayi Devrimi’ni gerçekleştirememiş ve imparatorluğun son dönemlerinde sanayi ve ticari alanlarda yaşanan duraklama, ekonominin dışa bağımlı, borçlu ve açık bir hale gelmesine neden olmuştur. Bu durum, bankacılık sektörünün oluşumunu engelleyen temel faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Osmanlı Devleti’nde bankacılık faaliyetlerinin gelişmesi için gerekli ekonomik ve sosyal koşulların bulunmaması nedeniyle, Tanzimat dönemine kadar bankacılık faaliyetlerine rastlanmamıştır. Osmanlı toplumunda Türkler, daha çok askerlik ve idarecilik gibi mesleklere yönelirken, faizin dini sebeplerle yasak olmasından ötürü para değiştirme ve faizcilik gibi bankacılık benzeri işlemler, başta Yahudi, Ermeni ve Rum azınlıklar tarafından yürütülmüştür (Erol, 2006: 20). Bu durum, Osmanlı ekonomisinin yapısal zayıflıklarını ve finansal sistemin gelişmemesinin arka planını ortaya koymaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu’nda sarraf-banker-banka gelişim süreci, dünyadaki tarihsel gelişimle paralel bir seyir izlemiştir. Osmanlı Devleti’nde Orta Çağ’da döviz alım-satımı ile uğraşan sarrafların ortaya çıkması, bankacılık faaliyetlerinin başlangıcını oluşturmuştur. Bu dönemde sarraflık mesleği, başta azınlıklar olmak üzere Yahudi, Ermeni ve Rumlar tarafından yürütülmüştür (Demirel, 2014: 8). Sarraflar, ilkel koşullarda dahi senet iskontosu, maaş cüzdanı kırılması gibi işlemler yaparak bankacılık

faaliyetlerinin erken örneklerini sergilemişlerdir. Faaliyetlerini özellikle Galata Semti'nde yoğunlaştırmaları nedeniyle, bu kişiler "Galata Bankerleri" veya "Galata Sarrafları" olarak anılmıştır (Altuğ, 2000: 4). Zamanla bu tacirler, devlete borç verme ve vergi gelirlerine karşılık kredi açma gibi daha karmaşık finansal işlevler üstlenmişlerdir. Bu bağlamda, Osmanlı Devleti'nde bankacılık faaliyetlerinin ortaya çıkışının, hazinenin borçlanma ihtiyacını karşılama amacına dayandığını söylemek mümkündür (Demirel, 2014: 8). Bu süreç, Osmanlı finans sisteminin evrimini ve devletin ekonomik yapısındaki dönüşümü yansıtmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda 1840 yılında, bütçe açıklarını kapatma ihtiyacından dolayı ilk kâğıt para olan "kaime" tedavüle sunulmuştur. Ancak hazinenin dış borçlarını ödeyebilmek için kaime miktarını artırma yoluna gitmesi, kaimenin yabancı paralar karşısında ciddi bir değer kaybı yaşamasına sebep olmuştur (Yetiz, 2016: 110). Bu durum, Osmanlı Devleti'nin uluslararası piyasalardan kaynak temin etmesini zorlaştırarak ekonomik dengeleri sarsmıştır. Hükümet, kaimelerin değerini korumak ve ithalatın finansmanını kolaylaştırmak amacıyla, para değiştirme ve benzeri finansal işlemlerle uğraşan Galata Bankerleri'nden ikisiyle bir anlaşma imzalamıştır (Aydemir, 2004: 5). Bu anlaşma kapsamında, sabit bir döviz kuru üzerinden poliçeler hazırlanmış ve bu poliçeler ithalat işlemlerinin finansmanında kullanılmıştır (Arıkan, 2011: 8). Bu gelişmeler, Osmanlı Devleti'nde modern anlamda ilk banka olarak kabul edilen Bank-ı Dersaadet'in, diğer adıyla İstanbul Bankası'nın 1847 yılında kurulmasına zemin hazırlamıştır. İstanbul Bankası, kaimelerin dış değerinin korunmasına önemli katkılar sağlamış olsa da uzun vadeli bir varlık gösterememiş ve 1852 yılında faaliyetlerine son vermiştir. Bu süreç, Osmanlı mali sisteminin dönüşüm sürecindeki zorlukları ve erken dönem finansal kurumlarının karşılaştığı sorunları açık bir şekilde yansıtmaktadır.

Kırım savaşı ve sonrasında ülke içerisinde sermaye yetersizliğinden dolayı dış borç sağlayacak bir yabancı bankanın kurulması ihtiyacı doğurmuştur. Bu durum, 1856 yılın yayınlanan Islahat Fermanında yer alan bir banka kurulması gerekliliği dile getirilmiştir. Böylece 1856 yılın Paris Barış Antlaşması sonucunda İngiliz sermayesiyle Osmanlı Bankası kurulmuştur (Demirel, 2014: 9). Ayrıca Osmanlı Bankasının kurulması, Osmanlı imparatorluğunda gerçek anlamda bankacılığın başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Yetiz, 2016: 110).

1863 yılında Fransız sermayesinin katılımıyla Bank-ı Osmanî-i Şahane adını alarak yeniden yapılandırılan banka, önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Bu bankayı diğerlerinden ayıran en önemli özellik, kendisine tanınan banknot çıkarma ayrıcalığıdır. Bank-ı Osmanî-i Şahane, 1930 yılında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) kurulmasına kadar para basma yetkisini elinde tutan ilk emisyon bankası olarak tarihte yerini almıştır (Yılmaz, 2018: 23). Bu gelişme, Osmanlı Devleti'nde borçlanma odaklı faaliyet gösteren yabancı bankalar döneminin başlangıcını işaret etmektedir (Erol, 2006: 24). Bu süreç, Osmanlı finans sisteminin uluslararası sermayeye açılması ve modern bankacılık uygulamalarının yerleşmesi açısından önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

Osmanlı Devleti, sürekli olarak dış borçlanmaya başvurmuş ve zamanla dış borçlarını ödeyemeyecek duruma gelmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak, 1881 yılında Düyun-u Umumiye İdaresi kurulmuştur. Uluslararası bir kuruluşun denetimine geçilmesi, yabancı bankaların Osmanlı topraklarında faaliyet göstermesi için gerekli güven ortamını sağlamıştır (Erol, 2006: 26). Bu gelişme, Osmanlı maliyesinin uluslararası kontrol altına girmesi ve yabancı sermayenin ülke ekonomisinde daha etkin bir rol üstlenmesi açısından önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir.

Cumhuriyet öncesi dönemde kurulan bankaların önemli bir bölümü ya tamamen yabancı sermayeli ya da yabancı ortaklıklar tarafından faaliyete geçirilmiştir. Azınlıkların kurduğu bu yabancı bankalar, özellikle hazinenin iç ve dış borç ihtiyaçlarını karşılamak ve bu borçların ödenmesiyle ilgili işlemleri yürütmek gibi görevler üstlenmiştir. Bu nedenle, Osmanlı dönemi bankacılığı daha çok borçlanma odaklı bir nitelik taşımıştır. Ayrıca, bu dönemde faaliyet gösteren yabancı bankalar, döviz işlemleri yoluyla spekülasyon kazançları elde etmek ve yabancı yatırımcıların üstlendiği altyapı projelerini finanse etmek gibi işlevler de gerçekleştirmiştir (Artun, 1983: 22). Bu durum, Osmanlı finans sisteminin yabancı sermayeye bağımlı yapısını ve bankacılık faaliyetlerinin temel karakterini ortaya koymaktadır.

Aşağıda verilen Tablo 1'de 1847-1913 yılları arasını kapsayan, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bankacılık faaliyetlerinin büyük oranda yabancı sermaye kontrolünde ve devletin borçlanma ihtiyacını karşılama odaklı olduğunu göstermektedir

Tablo 1: Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Sermayeli Bankalar

Banka Adı	Kuruluş Yılı	Açıklama
Bank-ı Dersaadet (İstanbul Bankası)	1847	1852 yılında kapanmıştır.
Bank-ı Osmani (Ottoman Bank)	1856	1863'te Bank-ı Osmanı Şahane'ye katılmıştır.
İttihadı Mali	1859	Paranın dış değerini koruma amaçlı kurulmuştur.
Türkiye Bankası	1860	1861'de kapanmıştır.
Bank-ı Osmani-i Şahane	1863	2001'de Garanti Bankasına devredilmiştir.
Şirket-i Umumiyye-i Osmani	1864	1893'te tasfiye edilmiştir
Şirket-i Maliye-i Osmani	1866	Kısa bir süre sonra Osmanlı Bankasına devretmiştir.
İtibarı Umumi-i Osmani Şirketi	1868	1899'da Osmanlı Bankasına devredilmiştir.
Avusturya-Osmanlı Bankası	1871	1874'te Osmanlı Bankasına devredilmiştir.
Avusturya-Türk Bankası	1872	1873'te tasfiye edilmiştir.
İstanbul Bankası	1872	2. İstanbul Bankası, 1894'te Kambiyo ve Esham Şirketi Osmaniyesi'ne katılmıştır.
Kambiyo ve Esham Şirketi Osmaniyesi	1872	1899'da faaliyetlerine son verilmiştir.
Selanik Bankası	1888	1969'da Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası adını almıştır.
Midilli Bankası	1891	1903'te faaliyetlerine son verilmiştir.
Türkiye Milli Bankası	1909	1913'te kapanmıştır.

İtibar-ı Mali Osmanlı Şirketi	1910	Fransız sermayesiyle kurulmuştur
Türkiye Ticaret ve Sanayi Bankası	1910	1914'te faaliyetlerine son verilmiştir.
Osmanlı Ticaret Bankası	1910	1914'te faaliyetlerine son verilmiştir.
Şirketi Ticariyye Sınaiyye ve Maliyye	1913	Sermayenin %50'den fazlası yabancılara ait bir bankadır.

Kaynak: Akgüç, 100 soruda Türkiye'de bankacılık, 1989.

Bu dönemde kurulan yabancı bankalar, para ve sermaye piyasası oluşturma, büyük ölçekli sermaye, ticaret ve tarım işletmelerini finanse etme gibi çabalara girişmemiş; aksine, tasarrufların erimesine yol açmışlardır. Toplanan mevduatların yalnızca çok küçük bir kısmı Osmanlı İmparatorluğu'nda değerlendirilmiş, bu durum zamanla ekonomik bir kargaşaya neden olarak ulusal bankaların kurulmasını zorunlu hale getirmiştir (Aksoy, 1998: 266). Bu bağlamda, ulusal bankacılığın ortaya çıkışının temel nedeni, ülke içindeki sermayenin yabancılar ve azınlıkların kontrolünden kurtarılması ve bu sermayenin ulusal ticaretin gelişimine hizmet edecek şekilde kullanılmasıdır (Erol, 2006: 28). Bu süreç, Osmanlı ekonomisinin kendi kaynaklarına dayalı bir finansal sistem inşa etme ihtiyacını açıkça ortaya koymaktadır.

Bankacılık sektöründeki bu gelişmelerle birlikte ulusal bir banka kurma girişimleri başlamış ve 1863 yılında, çiftçilere daha uygun koşullarda tarımsal kredi sağlamak amacıyla Mithat Paşa tarafından "Memleket Sandığı" adıyla bir tarım sandığı kurulmuştur. Bu sandık, ulusal bankacılığın temellerinin atılması açısından önemli bir adım olarak kabul edilmiştir.

Memleket Sandıkları'nın sermayesi, başlangıçta imece usulüyle toplanmış, daha sonra ise köylünün mal varlığına orantılı olarak buğday şeklinde sandığa katkı sağlanmıştır. Ancak zamanla sandıkların sermaye toplama sürecinde yaşanan zorluklar ve kredi dağıtımında ortaya çıkan yolsuzluklar, bu kuruluşların işlevsiz hale gelmesine neden olmuştur. Bu sorunlara çözüm bulmak amacıyla, tarım kesiminden alınan aşar vergisi %10 oranında artırılmış ve bu artış, sandıkların sermayesine eklenmiştir. Bu ek

paya "Menafi Hissesi" adı verilmiş ve Memleket Sandıkları'nın adı "Menafi Sandıkları" olarak değiştirilmiştir (Erol, 2006: 27). Ancak bir süre sonra, bu sandıklarda biriken kaynakların kullanımına dair şüpheler ortaya çıkmış ve 1888 yılında ilk devlet bankası olan Ziraat Bankası kurulmuştur. Menafi Sandıkları'nın tüm mal varlığı Ziraat Bankası'na devredilerek, bankanın sermayesi oluşturulmuştur. Ziraat Bankası'nın kurulmasıyla, tarımsal kredilendirme süreçlerinin devlet denetimine alınması ve bu alanda daha etkin bir yapı oluşturulması hedeflenmiştir (Yetiz, 2016: 110). Bu gelişmeler, Osmanlı Devleti'nin tarım ve finans sektörlerinde ulusal bir sistem inşa etme çabalarını yansıtmaktadır.

Memleket Sandıkları'nın ardından kurulan ikinci ulusal banka, 1867 yılında Rusçuk'ta ve 1868 yılında İstanbul'da faaliyete geçen Emniyet Sandığı olmuştur. Emniyet Sandığı, kendi sermayesi olmamasına karşın, tasarruf sahiplerinden topladığı mevduatlar aracılığıyla kaynaklarını oluşturmuştur. 1907 yılında Ziraat Bankası'na bağlanarak faaliyetlerini sonlandırmıştır (Artun, 1983: 36-39).

II. Meşrutiyet'in 1908 yılında ilan edilmesiyle birlikte milliyetçilik akımları güç kazanmış ve ulusal sermayeye dayalı, çoğunlukla yerel ve tek şubeli bankaların kurulma süreci başlamıştır. Bu süreç, 1911 yılında I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle daha da hızlanmıştır. Kurulan milli bankalar, özellikle ticari kredi, tarımsal kredi, emlak kredisi, esnaf kredisi ve tüketim kredisi gibi alanlarda faaliyet göstermiştir. Bu bankaların kurucuları ise genellikle Avrupa'ya hammadde ihraç eden veya Avrupa'dan sanayi ürünleri ithal eden çiftçi ve tüccarlardan oluşmaktadır (Korukçu, 1998: 2). Bu dönemdeki gelişmeler, ulusal sermayenin önem kazanmasını ve yerel ekonomik faaliyetlerin finansal açıdan desteklenmesini sağlamıştır.

Bu dönemde Osmanlı Devleti'ndeki bankacılık faaliyetleri, sanayi yatırımlarının yetersiz kalması sebebiyle ağırlıklı olarak tarımsal ve ticari kredilere odaklanmıştır. Tarımsal kredi sağlayan kuruluşlar arasında 1914 yılında kurulan Milli Aydın Bankası ile 1917 yılında faaliyete başlayan Manisa Bağcılar Bankası öne çıkmaktadır. Ticari kredi veren bankalar ise 1911 yılında kurulan Konya İktisad-ı Milli Bankası, 1920 yılında faaliyete geçen Konya Türk Ticaret Bankası, 1913 yılında kurulan Adapazarı İslam-Ticaret Bankası, 1915 yılında faaliyete başlayan Karaman Milli Bankası, 1916 yılında kurulan Akşehir Bankası, 1919 yılında faaliyete geçen Adapazarı Emniyet Bankası ve

1922 yılında kurulan Afyon Terakki ve Servet Bankası gibi kurumlardır. Bunun yanı sıra, iktidara yakınlığı ile tanınan 1917 yılında kurulan Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası ve 1918 yılında faaliyete başlayan Milli İktisad Bankası da bu dönemin önemli finansal kuruluşları arasında yer almaktadır. 1924 yılında kurulan Türkiye İş Bankası'na sonradan dahil olan İtibar-ı Milli Bankası, özel sektör bankacılığının ilk örneği olarak değerlendirilebilir (Artun, 1983: 35-40). Bu bankalar, Osmanlı'nın son yıllarında ve Cumhuriyet'in erken dönemlerinde ulusal ekonominin canlandırılmasına yönelik çabaların önemli birer parçası olmuştur.

Avrupa ülkelerinde sanayi devriminin gerçekleşmesi, uluslararası ticaret ve sömürgecilik yoluyla elde edilen kaynakların sanayiye kredi olarak aktarılmasını mümkün kılmış ve bu süreç bankacılık sektörünün hızla ilerlemesine zemin hazırlamıştır. Buna karşılık, Osmanlı İmparatorluğu bu gelişmelerden faydalanma imkânı bulamamıştır. Osmanlı Devleti'nde bankacılık faaliyetlerinin başlamasının temel nedeni, hazinenin borçlanma ihtiyacını karşılamak olmuştur. Cumhuriyet öncesi dönemde, Osmanlı İmparatorluğu'nda modern anlamda bir bankacılık sisteminden bahsetmek oldukça güçtür. Bu dönemde faaliyet gösteren bankaların önemli bir kısmı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin gelirlerinin giderlerini karşılayamadığı bu süreçte, kurulan bankaların temel işlevi, dış borç temin etmek amacıyla Osmanlı hükümeti ile yabancı sermaye arasında köprü görevi görmek olmuştur. Bu dönem, Osmanlı Devleti'ni ekonomik çöküşe sürükleyen bir süreç olarak nitelendirilmiş ve "borçlanma bankacılığı" olarak adlandırılmıştır (Yılmaz, 2018: 25-26). Bu durum, Osmanlı mali sisteminin temel zaafılarını ve dışa bağımlı yapısını açık bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Tablo 2: Osmanlı İmparatorluğu'nda Faaliyete Geçirilen Milli Bankalar

Banka Adı	Kuruluş Yılı	Açıklama
Ziraat Bankası	1863	1937'de T.C. Ziraat Bankası adına alınmıştır
İstanbul Emniyet Sandığı	1868	1984'te T.C. Ziraat Bankası ile birleştirmiştir.
İstanbul Bankası	1911	1930'da kapanmıştır.
Konya İktisad-ı Milli Bankası	1911	1959'da kapanmıştır.

Adapazarı İslam Ticaret Bankası	1913	1930'da Türk Ticaret Bankası ünvanını almıştır.
Emlak ve İkrizat Bankası	1914	1930'da kapanmıştır.
Milli Aydın Bankası	1914	Belirsiz.
Emval-i Gayrimankule ve İkrizat Bankası	1915	1942'de kapanmıştır.
Karaman Milli Bankası	1915	1937'de kapanmıştır.
Kayseri Milli İktisat A.Ş.	1916	1937'de kapanmıştır.
Köy İktisat Bankası	1916	1920'de kapanmıştır.
Akşehir Bankası	1916	1960'da kapanmıştır.
Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası	1917	1927'de İş Bankası ile birleşmiştir.
Ticaret ve İtibar-ı Umumiye Bankası	1917	Belirsiz.
Manisa Bağcılar Bankası	1917	1984'te tasfiye edilmiştir.
Milli İktisat Bankası	1918	1930'lu yıllarda tasfiye edilmiştir.
Türkiye Umumi Bankası	1918	Belirsiz.
Konya Ahali Bankası	1918	1945'de kapanmıştır.
İktisat Türk A.Ş.	1918	1933'de kapanmıştır.
Eskişehir Çiftçi Bankası	1918	1926'da kapanmıştır.
İtibar ve Ticaret Osmanlı A.Ş.	1918	1930'lu yıllarda kapanmıştır.
Adapazarı Emniyet Sandığı	1919	1971'de kapanmıştır.
Konya Türk Ticaret Bankası	1920	1943'te kapanmıştır.
Bor Zürra ve Ticaret Bankası	1922	1961'de kapanmıştır.
Dersaadet Küçük İkriz Sandığı	1923	Belirsiz.

Kaynak: Akgüç, 100 Soruda Türkiye'de Bankacılık, 1989

1863-1923 yılları arasında kurulan milli bankaları listeleyen Tablo 2’de, yerli sermaye birikimini sağlamak ve yabancı bankaların tekeline kırmak için atılan ilk kurumsal adımları yansıtmaktadır.

Osmanlı hükümetinin uyguladığı ekonomi politikaları, ulusal bankaların kurulması için uygun bir zemin hazırlamış olsa da yerli sermaye ile kurulan bankaların önemli bir kısmı uzun ömürlü olamamıştır. Bu bankalar, yabancı sermayeli bankalarla rekabet edemeyerek faaliyetlerini sonlandırmak zorunda kalmıştır (Akgüç, 1989: 15). Bu süreç, Türk bankacılık sistemi açısından bir deneyim dönemi olarak değerlendirilmiş ve ulusal bankacılığın önemi ile devlet desteğinin gerekliliği daha net anlaşılmıştır. Bu dönemde yaşananlar, yerli finansal kurumların güçlendirilmesi ve ulusal ekonominin bağımsız bir yapıya kavuşturulması için alınması gereken dersleri ortaya koymuştur.

1.3.2.2. Cumhuriyet Döneminde Türk Bankacılığı

Türkiye ekonomisi cumhuriyetin kuruluşundan bu yana farklı farklı dönemlerden geçmiştir. Geçtiği her dönemin, bankacılık tarihinde kendine has belirgin özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler göz önüne alınarak, cumhuriyet dönemi bankacılığı kendi içinde alt başlıklar halinde ele alınmıştır.

1.3.2.2.1. 1923-1932 Ulusal Bankaların Kuruluş Dönemi

1923 yılında Cumhuriyet’in ilan edilmesiyle birlikte, bankaların büyük bir kısmının yabancı sermayeli olduğu bir dönemde, ülke ekonomisinin gelişmesinin ulusal bankaların başarısına bağlı olduğu fikri toplumda yaygınlık kazanmıştır.

Cumhuriyet’in temel hedefleri arasında yerli sermayenin güçlendirilmesi, tarımsal üretimin artırılması, ekonomik kalkınmanın hızlandırılması ve bu süreci destekleyecek ulusal bir bankacılık sisteminin oluşturulması yer almıştır. Bu hedefler doğrultusunda atılan en önemli adımlardan biri, 1923 yılında düzenlenen Türkiye İktisat Kongresi olmuştur (Erol, 2006: 30). Savaşın yeni çıkmış bir devletin kalkınmasını sağlamak amacıyla gerçekleştirilen bu kongreye, hükümet yetkililerinin yanı sıra tüccarlar, çiftçiler, sanayiciler ve işçi temsilcileri katılmıştır. Kongrede, ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için ulusal bankaların kurulması ve özel sektörün yetersiz sermaye birikimi nedeniyle devletin banka sermayesine katkıda bulunması gerektiği sonucuna

varılmıştır (TBB, 2008: 3). Bu kararlar, Cumhuriyet'in erken döneminde ekonomik bağımsızlığın sağlanmasına yönelik atılan adımların temelini oluşturmuştur.

Kongrede alınan kararlar kapsamında, bir ticaret bankasının kurulması ve buna bağlı olarak özel ticaret bankalarından oluşan bir bankacılık sisteminin oluşturulması planlanmıştır. Bunun yanı sıra, sanayi sektörünü desteklemek amacıyla bir sanayi bankasının kurulması ve tarım kesiminin ihtiyaçlarını karşılamak için Ziraat Bankası'nın sermayesinin artırılarak anonim şirket statüsüne geçirilmesi kararlaştırılmıştır (Parasız, 1998: 24).

Bu kararların ardından, 1924 yılında Türkiye İş Bankası kurulmuş ve ülkenin ilk özel sektör bankası olarak faaliyetlerine başlamıştır. İş Bankası, bankacılık işlemlerinin yanı sıra sanayi, tarım, enerji, madencilik, bayındırlık, sigortacılık, turizm ve taşımacılık gibi alanlarda işletmeler kurmak, mal üretimi ve tedariki için ortaklıklar oluşturmak hem kendi adına hem de yerli ve yabancı işletmelerle iş birliği yapmak gibi geniş bir faaliyet yelpazesine sahip olmuştur (Erol, 2006: 30). Kongrede alınan bir diğer önemli karar ise bir sanayi bankasının kurulması yönünde olmuştur. Bu doğrultuda, 1925 yılında Türkiye'nin ilk kalkınma bankası olan Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası faaliyete geçmiştir. Bu bankanın temel görevleri arasında, kendisine devredilen sanayi kuruluşlarını yönetmek, yeni işletmelerin kurulmasını sağlamak, maden işletmeciliği yapmak veya bu alanlarda sermayeye katılmak, özel sanayi işletmelerine kredi sağlamak ve her türlü bankacılık işlemini gerçekleştirmek yer almıştır (Erol, 2006: 31). 1932 yılında Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası adını alan bu kuruluş, 1933 yılında Sümerbank'a devredilerek faaliyetlerini sonlandırmıştır (Zarakolu, 1973: 28). Bu adımlar, Cumhuriyet'in erken döneminde ekonomik kalkınma ve sanayileşme hedeflerine yönelik atılan önemli adımları temsil etmektedir.

1927 yılında, ülkenin kalkınmasına ve inşaat sektörüne finansman sağlanmasına yönelik olarak Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur. Banka, 1946 yılında Emlak ve Kredi Bankası adını almıştır (Günel, 2001: 11).

Bu dönemde bankacılık alanında gerçekleşen en önemli adım, 1930 yılında TCMB faaliyete geçmesi olmuştur. Merkez Bankası'nın kurulmasına ilişkin hazırlıklar 1920'li yıllarda başlamış olsa da ekonominin içinde bulunduğu zorlu koşullar nedeniyle bankanın kuruluşu 1930 yılına kadar gecikmiştir (Burnukara, 2012: 5). 1715 sayılı kuruluş kanunu

çerçevesinde, TCMB; paranın değerini korumak, ekonominin genel likiditesini düzenlemek, para basma yetkisini kullanmak, hazine işlemlerini yürütmek ve bankalara avans sağlamak gibi temel görevler üstlenmiştir (TCMB, 2012). Bununla birlikte, Merkez Bankası'nın kurulmasıyla birlikte, daha önce para basma yetkisine sahip olan Osmanlı Bankası'nın bu ayrıcalığı sona ermiştir. Bu gelişme, Türkiye'nin para politikası üzerinde tam kontrol sağlama yolunda kritik bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir.

1923-1932 dönemi, ulusalcılık politikalarının öne çıktığı ve milli sermayeye dayalı bankacılık faaliyetlerinin ivme kazandığı bir zaman dilimi olarak öne çıkmaktadır. Bu süreçte, yerli sermaye ile kurulan bankaların sayısında belirgin bir artış yaşanmış ve ulusal bankaların büyümesi için elverişli bir ortam oluşmuştur. 1923-1932 yılları arasında, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin yeniden yapılanma çabalarına paralel olarak, bankacılık sektörü de önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönemin en önemli gelişmeleri arasında, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın kurulması ve çok sayıda yerel bankanın tek şubeli olarak faaliyete başlaması yer almaktadır. Bu adımlar, ülkenin finansal bağımsızlığını pekiştirme ve yerel ekonomiyi güçlendirme hedeflerine yönelik atılan kritik adımları yansıtmaktadır.

Tablo 3: 1925-1932 Dönemi Kredi ve Mevduat

Yıllar	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932
Mevduat	52.532	44.335	63.306	91.864	133.499	134.825	137.707	132.747
Kredi	63.549	54.359	95.187	105.099	129.056	124.148	119.974	123.320

Kaynak: Akgüç, Finansal Yönetim, 2010

Yukarıda Tablo 3'de verilen verilere göre yıllar itibari ile mevduat ve kredi miktarları artış göstermiştir. Fakat verilen bu bilgiler, bu dönemde ülkemizde bulunan yabancı bankalara ait net bilgiler bulunmadığından, yabancı bankaların mevduatları, yerli bankaların mevduat miktarlarının yarısı kadar olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca 1925-1932 dönemine ait veriler, Cumhuriyet'in ilk yıllarında mevduat ve kredi hacminde

yaşanan düzenli artışı ortaya koyarak, ulusal bankacılık politikalarının yerli kaynak yaratmadaki başarısını belgelemektedir.

1.3.2.2.2. 1932-1944 Özel Amaçlı Devlet Bankaları Dönemi

1929 yılında patlak veren Küresel Ekonomik Buhran, Türkiye'nin dış ticaret dengesinde önemli bozulmalara sebep olmuştur. Bu durum, tarım sektöründen elde edilen gelirlerin azalmasına ve bunun sonucunda üretimde düşüş yaşanmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler, sanayileşme sürecinde gerekli olan yatırımların ancak devlet eliyle gerçekleştirilebileceği fikrini güçlendirmiştir (Yaman, 2018: 21). Devlet eliyle sanayileşme politikası olan İktisadi Devletçilik, kamu iktisadi kuruluşlarının yatırımları aracılığıyla hayata geçirilmiştir (Işıқтаç, 2009: 6). Bu politika, devletin ekonomik kalkınmada aktif bir rol üstlenmesini hedeflemiştir.

Türkiye ekonomisinde 1932-1944 yılları arasındaki dönem, devlet bankalarının kurulması ve planlı sanayileşme politikalarının uygulanmasıyla karakterize edilmektedir. Devletin iktisadi hayatta aktif bir rol üstlendiği bu evrede, kalkınma sürecinin finansmanını sağlamak amacıyla çeşitli devlet bankaları tesis edilmiş ve bu nedenle dönem literatürde "Devlet Bankaları Dönemi" olarak tanımlanmıştır. Sanayi sektörünün rasyonel bir şekilde geliştirilmesine yönelik olarak hazırlanan Birinci ve İkinci Sanayi Planları, beş yıllık kalkınma stratejileri çerçevesinde hayata geçirilmiş ve devletçi iktisat politikalarının somut bir yansıması olmuştur (Yılmaz, 2018: 31).

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın (1934-1938) uygulama mekanizmasında, devlet iştirakli bankalar planın finansmanı ve yatırımların koordinasyonu bağlamında fonksiyonel bir misyon edinmiştir (Takan, 2001: 6). 1933 yılında kurulan Sümerbank, sanayi kuruluşlarına kredi sağlamak, yeni sanayi yatırımlarını desteklemek, devlet sermayesiyle kurulan fabrikaları yönetmek veya bu işletmelere ortak olmak ve temel bankacılık işlemlerini yürütmek gibi geniş bir görev yelpazesine sahip olmuştur (Gürtuna, 2005: 93). Sümerbank, bu dönemde kurulan en önemli banka olarak öne çıkmış ve Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın uygulanmasında kilit bir rol oynamıştır. 1939 yılına kadar 13 sanayi işletmesinin kurulmasını sağlayarak, ülkenin sanayileşme sürecine önemli katkılar sunmuştur (Parasız, 1998: 54). Bu adımlar, devletin ekonomik kalkınmada aktif bir rol

üstlendiğini ve sanayileşme hedeflerine ulaşmak için planlı bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir.

1933 yılında, yerel yönetimlerin kalkınmasını desteklemek, imar planlarını hazırlamak, şehirlerde ve kasabalarda elektrik, su, havagazı ve kanalizasyon gibi altyapı hizmetlerini gerçekleştirmek ve belediyelere gerekli kredileri sağlamak amacıyla Belediyeler Bankası kurulmuştur (Parasız, 2000: 110). Bu banka, daha sonraki yıllarda İller Bankası adını almıştır. 1935 yılında, yer altı kaynaklarını işletmek, elektrifikasyon projelerini hayata geçirmek ve bu alanlarda faaliyet gösteren işletmelere finansman sağlamak amacıyla Etibank kurulmuştur (Parasız, 1998: 55). 1937 yılında ise deniz yolu taşımacılığı işletmelerini yönetmek, yeni işletmeler kurmak ve bu alanlarda kredi temin etmek amacıyla bir başka kamu bankası faaliyete geçmiştir (Burnukara, 2012: 6). Ayrıca, 1938 yılında küçük esnaf ve sanatkârlara finansal destek sağlamak amacıyla Halk Bankası ve Halk Sandıkları kurulmuştur (Parasız, 1998: 55).

Kamu bankacılığının ön planda olduğu bu dönemde, devlet, özel sektörün yatırım yapmaktan kaçındığı alanlara yönelik yatırımları üstlenmiş, ancak bu durum bütçe üzerinde ciddi bir yük oluşturmuştur. Öte yandan, II. Dünya Savaşı'nın ekonomik etkileri hissedilmeye başlanmış ve bu nedenle İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı (İBSP) uygulamaya konulamamıştır. Savaşın yol açtığı savunma harcamalarındaki artış, hükümetin bankacılık sektöründen kredi talebini artırmıştır (Pehlivan, 2010: 23). Bu süreçte, kamu yatırımlarına düşük maliyetli kaynak sağlamak amacıyla, bankaların mevduatlarının %15'i oranında Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) veya benzer faiz getiren menkul kıymetlerden munzam karşılık ayırma zorunluluğu getirilmiştir (Zarakolu, 1974). Bu uygulama, devletin finansal kaynak ihtiyacını karşılamaya yönelik bir adım olarak değerlendirilmiştir.

Bu dönemde, 1937 yılında Ziraat Bankası'nın sermayesi artırılarak, banka bir iktisadi devlet teşebbüsü haline getirilmiştir. Ancak, II. Dünya Savaşı'nın etkileri nedeniyle Ziraat Bankası, askeri harcamaları finanse etmek amacıyla hükümete önemli ölçüde borç vermek durumunda kalmıştır. Bu durum, 1940-1944 yılları arasında tarımsal kredilerde ciddi bir azalmaya yol açmış ve tarım sektörünün finansal ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir darboğaz yaşanmıştır.

1.3.2.2.3. 1944-1960 Özel Bankaların Geliştiği Dönem

1944-1960 döneminde, iktisadi devletçilik politikası yerine özel sektörün desteklenmesi ön plana çıkmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yeterli sermayeye sahip olmayan özel sektör, bu dönemde güçlenmeye başlamış ve devletin politikası da buna paralel olarak değişmiştir. Hükümet, iktisadi devletçilik anlayışından uzaklaşarak özel sektör bankacılığını teşvik etmeye yönelik adımlar atmıştır. Bu politika değişikliğinin temel nedenleri arasında, II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan yüksek enflasyon ve spekülasyon ortamında tarım ve ticaret sektörlerinde varlıklı bir özel kesimin ortaya çıkması yer almaktadır. Ayrıca, 1950 yılında iktisadi liberalizmi savunan Demokrat Parti'nin seçimleri kazanarak iktidara gelmesi de bu süreci hızlandırmıştır (TBB, 2010: 25).

Bu dönemde, yatırımların artması, modern işletmelerin kurulması, milli gelir ve nüfusun hızla yükselmesi, şehirlerin büyümesi, sanayi sektörünün milli gelirden daha fazla pay alması ve piyasa için üretimin genişlemesi gibi faktörler, ekonomide para ve kredi ihtiyacını önemli ölçüde artırmıştır. Bu gelişmeler, bankacılık sektörüne yapılan yatırımların getirisini yükseltmiş ve özel bankacılığın cazibesini artırmıştır.

1944 yılında Yapı ve Kredi Bankası, 1946 yılında Garanti Bankası, 1948 yılında Akbank, 1950 Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası, 1955 Pamukbank, Türkiye Kredi Bankası ve Tütünbank kurulmuştur (Yardımcı, 2006: 20). Ayrıca 1952 yılında Denizcilik Bankası, 1954 yılında Türkiye Vakıflar Bankası, 1959 yılında Türkiye Öğretmenler Bankası özel yasalarla kurulmuştur (Günel, 2001: 12).

Dönemin finansal sisteminde uygulanan regülasyon politikaları üç boyutta şekillenmiştir: (i) fiyat kontrolleri (faiz ve komisyon oranları), (ii) döviz işlemlerinin merkezileştirilmesi, (iii) rekabet koşullarının yeniden tanımlanması. Bu üçlü mekanizma, bankacılık faaliyetlerini temelde şube genişlemesi ve mevduat birikimi üzerinden kurgulanan bir yarış platformuna dönüştürmüştür. Regülasyon kaynaklı bu yapısal dönüşüm, ölçek ekonomileri avantajına sahip bankalar lehine işlerken, yerel aktörlerin piyasa konsolidasyonu sürecini hızlandırmıştır (TBB, 2008).

Bu dönemin en önemli gelişmelerinden biri de 1958 yılında “Bankacılık mesleğinin gelişmesi, bankalar arasında ilişkilerin düzenlenmesi ve haksız rekabetin önlenmesi”

amacıyla Türkiye Bankalar Birliği'nin (TBB) kurulmuş olmasıdır. 7129 sayılı yeni Bankalar Kanunu ile devlet, bankaları kendi faaliyet alanlarında serbest bırakmıştır (Takan, 2001: 6). Ayrıca tasarruf sahiplerinin haklarını korumak amacı ile Bankalar Tasfiye Fonu kurulmuş ve 1982 yılında bu fon Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna (TMSF) devredilmiştir (Erdem, 2008: 240).

1.3.2.2.4. 1960-1980 Planlı Ekonomi Dönemi

1960-1980 dönemi, Türkiye'nin planlı kalkınma modelini benimsediği ve ithal ikameci sanayileşme stratejisini uygulamaya koyduğu bir evre olarak öne çıkmaktadır. Söz konusu strateji, temelde ithal sanayi mallarının yerli üretim yoluyla ikame edilmesini hedefleyen korumacı bir yaklaşım sergilemiştir. Bu dönemde bankacılık sektörü de devletin sıkı denetimi altında faaliyet göstermiş, kaynak tahsisinin merkezi planlama hedefleri doğrultusunda yönlendirilmesi amacıyla yeni yabancı banka girişlerine ve ticari banka kuruluşlarına izin verilmemiştir. Rekabetin sınırlı olduğu bu ortamda özel bankalar, şube ağlarını genişleterek operasyonel ölçeklerini büyütme stratejisi izlemişlerdir. Bu süreçte, ölçek ekonomilerinden yararlanabilmek amacıyla 1960'lı yıllarda küçük ölçekli bankaların tasfiyesi yoluna gidilmiştir. Planlı dönemde, kalkınma odaklı yatırımların finansmanını sağlamak üzere beş kalkınma bankası ile iki ticaret bankası kurulmuştur. Kalkınma bankaları şunlardır: Turizm Bankası (1962), Sınai Yatırım ve Kredi Bankası (1963), Devlet Yatırım Bankası (1964), Türkiye Maden Bankası (1968) ve Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (1976). Ticaret bankaları kategorisinde ise Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası (1964) ve Arap-Türk Bankası (1977) faaliyete geçmiştir (TBB, 2008: 11-12).

1960-1980 döneminde bankaların en önemli amaçlarından biri de kalkınma planları ile gerçekleştirilen yatırımları finanse etmektir (TBB). 1963 yılında uygulanmaya başlanan BBSP çerçevesinde temel hedefler; %7 oranında büyüme sağlanması, istihdam sorununa çözüm bulmak, dış ödemeler dengesini iyileştirmek, her alanda yeterli sayıda bilim adamı ve teknik eleman yetiştirmek ve bu hedefleri gerçekleştirirken sosyal adalet ilkesi ile uyumlu bir biçimde gerçekleştirilmesini sağlamaktır (Kepenek ve Yentürk, 2003: 145).

Tablo 4: 1960-1980 Dönemi Banka ve Şube Sayıları

Yıllar	BANKA SAYISI		ŞUBE SAYISI	
	Ulusal	Yabancı	Ulusal	Yabancı
1960	53	6	1699	60
1961	48	5	1675	61
1962	47	5	1697	62
1963	47	5	1776	64
1964	44	5	1841	68
1965	44	5	1913	68
1966	42	5	1990	68
1967	42	5	2155	68
1968	43	5	2465	86
1969	43	5	2846	102
1970	43	5	3099	111
1971	42	5	3314	113
1972	41	5	3568	114
1973	39	5	3909	114
1974	39	5	4311	114
1975	38	5	4491	114
1976	39	5	4721	114
1977	40	4	5129	109
1978	40	4	5381	104
1979	40	4	5665	104
1980	40	4	5870	105

Kaynak: TBB, 2008: 183

Yukarıda tablo 4’te verilen verilere göre, Türkiye’de ulusal bankaların sayısı yabancı bankalardan fazladır. Ayrıca bu dönemde çok şubeli bankacılık önem kazanmış ve yine ulusal bankaların şube sayısı, yabancı bankaların şube sayısından fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca 1960-1980 planlı ekonomi dönemini kapsayan bu tablo, ulusal bankaların şube sayısındaki devasa artışın yabancı bankaları geride bıraktığını ve bankacılık hizmetlerinin yurt geneline yayıldığını göstermektedir.

Planlı ekonomi döneminde Türkiye'de bankacılık sektörü, kalkınma odaklı finansman modellerinin öne çıktığı ve yatırım bankacılığı faaliyetlerinin kurumsallaştığı niteliksel bir değişim sürecinden geçmiştir. Ayrıca holding bankacılığı bu dönemde başlamış ve özel teşebbüsün yatırımlarını arttıracak düşüncesiyle devlet tarafından da desteklenmiştir. Kısaca 1960-1980 dönemi, bir taraftan ticari bankaların sınırlandırıldığı, küçük bankaların azaldığı bir dönemken diğer taraftan ihtisas bankacılığının ön plana çıktığı, çok şubeli, büyük ölçekli bankacılık ve holding bankacılığının yoğunlaştığı bir dönem olmuştur (Gürtuna, 2005: 97-98).

Planlı dönemde uygulanan sanayileşme stratejileri, kalkınmayı hızlandırmakla birlikte, enflasyonist finansman yöntemleri ve ihracata dönük üretim yapısının gelişmemesi gibi yapısal sorunları da beraberinde getirmiştir. 1974'teki küresel petrol şoku ve Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında maruz kalınan ambargolar, dış ödemeler dengesinde ciddi darboğazlara yol açarak ekonomik kırılganlığı artırmıştır. Bu durum karşısında bazı önlemler alınsa da yaşanan döviz kıtlığı dış borçları önemli oranda arttırmıştır. Ödemeler dengesi açıklarının artması, ithalat yapılmasını zorlaştırmıştır. Üretim yapan fabrikalar, dış alım girdisi sağlayamadığından dolayı eksik kapasite ile çalışmaya başlamışlardır. Tüm bunların sonucunda, 1980'li yılların başında ithal ikameci sanayileşme stratejisi terk edilmiş ve dış piyasalara üretim yapmayı hedefleyen yeni bir sürece girilmiştir (Yardımcı, 2006: 22).

1.3.2.2.5. 1980-1990: Türkiye'de Ekonomik Liberalizasyon ve Dışa Açılma Süreci

1970'li yılların sonunda Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik bunalım nedeniyle ekonomik kalkınma planları uygulanamaz hale gelmiştir. 1980 yılından itibaren planlı dönemde izlenen iç pazara yönelik üretimin yapıldığı, ithal ikameci ve korumacı politikalar terk edilerek, piyasa ekonomisine yönelik, dışa açık ve dış satıma yönelik üretimi esas alan, yeni bir politika benimsenmiştir. Bu durum mevduat ve kredi faizlerinin hızla yükselmesine neden olmuştur (Parasız, 2007: 23).

24 Ocak 1980'de hayata geçirilen ekonomik istikrar programı, Türkiye'nin makroekonomik politikalarında köklü bir paradigma değişimini temsil etmektedir. Söz konusu reform paketi, temelde finansal liberalizasyon prensiplerine dayanan ve piyasa

mekanizmalarını ön plana çıkaran yapısal bir dönüşümü hedeflemiştir. Program kapsamında alınan kararlar, özel sektörün üretim ve ihracat kapasitesinin maksimizasyonu, enflasyonla mücadele ve sürdürülebilir büyüme dengesinin sağlanması, para politikası araçlarının etkin kullanımı, kamu maliyesinde disiplinin tesis edilmesi gibi temel hedefler etrafında şekillenmiştir. Diğer önemli politikalar arasında âtıl kapasite kullanımının optimize edilmesi, esnek döviz kuru rejimine geçiş, tasarrufların teşviki ve reel faiz politikalarının uygulanması sayılabilir. Bu kapsamlı önlemler paketi, iç ve dış finansman dengesizliklerinin giderilmesinde özel sermayenin rolünü güçlendirmeyi amaçlamıştır (Duran, 2005: 38). Programın uygulanmasıyla birlikte Türkiye ekonomisi, ithal ikameci modelden ihracata dayalı büyüme stratejisine doğru yapısal bir geçiş sürecine girmiştir.

Tablo 5: 1980-1990 Döneminde Banka ve Şube Sayıları

Yıllar	BANKA SAYISI		ŞUBE SAYISI	
	Ulusal	Yabancı	Ulusal	Yabancı
1980	39	4	5849	105
1981	39	6	6121	123
1983	35	10	6168	113
1984	34	13	6085	117
1986	38	17	6220	128
1987	39	17	6313	104
1989	41	21	6487	106
1990	43	23	6447	113

Kaynak: TBB, 2008: 183.

Tablo 5’de ki verilere bakılırsa 1980-1990 liberalleşme sürecine odaklanılmış, dışa açılma politikalarıyla birlikte yabancı banka sayısında artış yaşanmış ve sektördeki rekabetin küresel bir boyut kazandığı gösterilmiştir.

Bu dönemde benimsenen yeni politikalara uygun, esnek döviz kuru ve pozitif reel faiz politikası uygulanmaya başlanmıştır. Serbest piyasa şartlarının derinlik kazanması ve mali piyasaların serbestleşmesine yönelik düzenlenmeler yapılmıştır. Bu dönemde

uygulanan finansal liberalleşme politikaları kapsamında, bankacılık sektörüne hem yerli hem de yabancı sermayeli yeni aktörlerin girişine izin verilmiş ve faiz oranlarının piyasa koşullarında belirlenmesi yönünde deregülasyon uygulamaya konulmuştur. Yapılan düzenlemelerle bankacılık sektöründe rekabet artmıştır (Korukçu, 1998: 11).

Bankacılık sektöründeki deregülasyon sürecinde uygulanan serbest giriş politikaları, piyasa katılımcılarının sayısında artışa neden olmuş ve oluşan rekabetçi ortam, faiz oranlarında ani bir yükselme eğilimini tetiklemiştir. Fakat faiz oranları enflasyonun altında kalmış, bankalar mevduat toplamada zorlanmış ve bunun sonucunda bankalar kredi verirken geri dönüşü kesin olan kurumları tercih etmişlerdir. Bu dönemde, dönemin 8 büyük bankası centilmenlik anlaşması imzalayarak, faiz oranını %50 olarak sabitlemişlerdir. Bu durum karşısında kredi talebi olanlar rahatça kredi alamazken, parası olana da banka faizleri cazip gelmemiştir. Tüm bunların sonucunda kredi ihtiyacı olanlar ve mevduat sahipleri, bankerlere yönelmişlerdir (Duran, 2005: 38-39).

Bankerlik kuruluşları, finansal sistemde bankalar ile sermaye piyasaları arasında aracılık fonksiyonu üstlenmişlerdir. Ancak bu süreç, bankerler arasında yoğun bir faiz rekabetine dönüşmüş ve zamanla Ponzi finansman modeline evrilerek sistemik risk oluşturmuştur. Bu model kapsamında, mevcut borç yükümlülüklerini karşılayabilmek için giderek daha yüksek faiz oranlarıyla yeni borçlanmalara gidilmesi, 1980'lerin başında "Bankerler Krizi" olarak literatüre geçen finansal çöküşe yol açmıştır (Yaman, 2018: 27). Krizin ardından alınan regülasyon önlemleri çerçevesinde bankerlerin mevduat toplama faaliyetleri yasaklanmış ve sektörde hızlı bir konsolidasyon süreci yaşanmıştır. Bu süreçte dört ay gibi kısa bir zaman diliminde 250 bankerlik kuruluşunun iflas etmesi, bankacılık sisteminde de domino etkisi yaratmış ve altı ulusal bankanın operasyonlarını durdurmasına neden olmuştur. 1983 yılında İstanbul Bankası, Hisarbank ve Ortadoğu İktisat Bankası (ODİBANK) Ziraat Bankası bünyesine devredilirken, İşçi Kredi Bankası'nın faaliyet izni iptal edilmiştir. Takip eden yılda ise İstanbul Emniyet Sandığı'nın Ziraat Bankası ile birleştirilmesi ve Türkiye Bağcılar Bankası'nın faaliyetlerine son verilmesi gibi yapısal düzenlemeler hayata geçirilmiştir (Duran, 2005: 39).

Dönemin bir başka özelliği ise TCMB bünyesinde "İnterbank" piyasasının oluşturulmasıdır. İnterbank piyasası, bankaların kısa vadeli likidite ihtiyaçlarının

karşılanması ve likidite fazlasının değerlendirilmesinde kolaylıklar sağlamıştır. Bu piyasa bir yandan bankalara kaynak kullanma esnekliği ve kaynakların etkin kullanma imkânı sağlarken, diğer yandan ekonominin likidite dengesini kurmada da etkili olmuştur (Alkan, 2007: 118).

1980'li yıllar, Türkiye ekonomisinde finansal sistemin kurumsal temellerinin atıldığı kritik bir dönem olmuştur. 1982 yılında Sermaye Piyasası Kurulu'nun (SPK) kurulmasıyla sermaye piyasalarının düzenlenmesi ve denetimine yönelik ilk kurumsal adım atılmıştır (SPK, 2024). 1984 yılında uygulamaya konulan döviz işlemleri serbestisi, dışa açık büyüme stratejisinin önemli bir ayağını oluşturmuş ve yerleşik kişilere döviz bulundurma ve döviz mevduatı açma hakkı tanınmıştır. 1985 yılı, finansal sistemde köklü dönüşümlerin yaşandığı bir dönüm noktası olarak öne çıkmaktadır. Bu yıl yürürlüğe giren 3182 sayılı Bankalar Kanunu ile tekdüzen hesap planı uygulamasına geçilmiş, finansal tabloların bağımsız denetimi zorunlu hale getirilmiş ve tasarruf sahiplerinin korunması amacıyla TMSF kurulmuştur (Duran, 2005: 40). Aynı yıl İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın (İMKB) kurulması ve 1986'da faaliyete başlaması, sermaye piyasalarının gelişiminde önemli bir adım olmuştur (BIST, 2019). 1986 yılında Bankalararası Para Piyasası'nın (BPP) kurulması ise bankaların kısa vadeli likidite ihtiyaçlarının etkin şekilde yönetilmesine olanak sağlamıştır (Duran, 2005: 40). Bu dönemde gerçekleştirilen reformlar, Türk finans sisteminin modernizasyonu ve kurumsallaşması açısından belirleyici rol oynamıştır.

Türk bankacılık sektöründe 1987-1988 yılları, önemli kurumsal dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olarak kayda geçmiştir. 1987 yılında Türkiye Öğretmenler Bankası'nın mülkiyet yapısında gerçekleştirilen değişikliklerle kurum, kamu sermayeli bir banka statüsüne dönüştürülmüştür. Takip eden yıl ise sektörde iki önemli birleşme gerçekleşmiştir: Anadolu Bankası ile Türkiye Emlak Kredi Bankası, Türkiye Emlak Bankası (Konutbank) çatısı altında konsolide edilmiştir. Aynı dönemde, Çaybank'ın bankacılık lisansının iptal edilmesi kararı alınmış ve bu kurumun finansal faaliyetleri sonlandırılmıştır (Eren, 1996: 102). Bu yapısal düzenlemeler, Türk bankacılık sisteminde konsolidasyon sürecinin somut örneklerini teşkil etmektedir. 1987 yılında TCMB açık piyasa işlemlerine (APİ) başlamıştır. 1988 yılında döviz-efektif piyasası, 1989 yılında altın piyasası kurulmuş, döviz işlemleri ve sermaye hareketleri serbestleştirilmiştir.

Ayrıca yurtdışında yerleşik olan kişilerin Türkiye’de menkul kıymet yatırımları yapmalarına imkân tanınmıştır (Duran, 2005: 40).

Serbestleşme ve dışa açılma olarak adlandırılan bu dönemin en önemli sonuçlarından biri, yabancı bankaların ülkemizde şube açmalarına izin verilmiş olması ve bu durumun yerli ve yabancı bankalar arasında rekabetin artmasına yol açmış olmasıdır. Bu dönemde ayrıca, dış ticaretin finansmanı için yeni teknolojiler ve leasing, factoring, swap, forfaiting sermaye piyasası araçları, türev ürünler gibi yeni finansal ürünler bankalarca kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde, banka ve şube sayısında artışlar olmuş ve ATM ağıнын kurulması, bilgisayarlaşma, kredi kartları gibi teknolojik alt yapı ve otomasyon çalışmaları gelişme göstermiştir (Gürtuna, 2005: 100).

1.3.2.2.6. 1990 Sonrası Dönem

1990’lı yıllarda teknolojik gelişmeler ve bilgisayarın yaygın olarak kullanılmasıyla bankacılık sektöründe verimlilik artmıştır. Bu yıllarda birçok banka teknolojik alt yapısını tamamlamış ve bu durum bankaların uluslararası alanda daha hızlı ve kolay bir şekilde haberleşmelerine imkân tanımıştır. Bankacılık sektöründe yapılan sektörel ve hukuki düzenlemelerle yeni fırsatlar yaratılmış ve bunun sonucunda rekabet ortamı hızla artmıştır. Türk bankacılık sektörü 1990’lı yıllarda finansal yenilikler (financial innovations) açısından önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönemde, swap, opsiyon ve futures gibi türev ürünler (derivative instruments) ile ATM sistemleri, kredi kartları, tüketici kredileri, elektronik bankacılık hizmetleri, leasing ve factoring gibi alternatif finansman yöntemleri bankacılık uygulamalarında yaygınlık kazanmıştır. Özellikle 1992 yılında Elektronik Fon Transferi (EFT) sisteminin devreye alınması, ödeme sistemlerinde dijitalleşme sürecinin başlangıcını teşkil etmiş ve finansal işlemlerin etkinliğini artırmıştır (Kılınç, 2014: 20).

1989 yılında döviz işlemleri ve sermaye hareketlerinin tamamen serbestleştirilmesine yönelik alınan karara rağmen, bankacılık sektörü bu sürece yeterli hazırlık yapmadan adapte olmak durumunda kalmıştır. 1990’lı yıllarda, bankaların mali yapılarının bozulması ve yüksek risk ortamında faaliyetlerini sürdürmek zorunda kalmaları, sektörde ciddi kırılganlıklara yol açmıştır. Bu dönemde bankalar, yabancı para cinsinden kaynak temin etme eğilimine girerek, uluslararası piyasalardan sağladıkları

döviz kaynaklarını Türk Lirası (TL) cinsinden getiri sağlayan finansal enstrümanlara yönlendirmiş veya doğrudan TL kredi verme stratejisi izlemişlerdir. Ancak bu durum, bankaların açık pozisyonlarının genişlemesine ve döviz varlıkları ile yükümlülükleri arasındaki dengesizliğin derinleşmesine neden olmuştur. Süregelen makroekonomik istikrarsızlıklar ve finansal kırılganlıklar, 1994 yılında ciddi bir ekonomik krizi tetiklemiştir. Bankacılık sektörü, bu krize karşı yeterli önlem alamadığından, birçok banka ödeme güçlüğü yaşamış ve iflas sürecine girmiştir. Bu dönemde, yükümlülüklerini karşılayamayan ve mali bünyeleri ciddi şekilde zayıflayan üç banka tasfiye edilmiştir (Burnukara, 2012: 10). 1994 krizi, hem Türkiye ekonomisi üzerinde geniş kapsamlı etkiler yaratmış hem de bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu revizyon, akademik bir üslupla daha net bir anlatım, terminolojik tutarlılık ve argüman akışını güçlendirmeyi hedeflemektedir.

1994 finansal krizinin ardından uygulamaya konulan "5 Nisan Kararları", Türk bankacılık sisteminde önemli düzenleyici reformları beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda, para politikası araçlarında yapılan revizyonlarla mevduat munzam karşılık oranları düşürülmüş ve disonibilite uygulamasına son verilmiştir. Aynı dönemde, döviz kuru riskinin kontrol altına alınması amacıyla açık pozisyon sınırlamaları getirilmiş ve bankaların pozisyon durumlarını aylık bazda Hazine'ye bildirme zorunluluğu oluşturulmuştur. Mali disiplinin sağlanması yönünde atılan bir diğer önemli adım ise Hazine'nin Merkez Bankası'ndan avans kullanım imkanlarının kısıtlanması olmuştur (Burnukara, 2012: 10).

Finansal sistemde istikrarın yeniden tesis edilmesi hedefi doğrultusunda, mevduat sigortası kapsamı genişletilerek tüm mevduat hesapları TMSF güvencesi altına alınmıştır. Bu dönemde bankaların dış finansman kaynaklarına erişimde yaşadığı güçlükler, iç borçlanma eğilimini artırmış ve faiz oranlarında yükselişe neden olmuştur. Ancak tam mevduat güvencesi uygulaması, özellikle sermaye yeterliliği düşük bankaların aşırı risk almasına zemin hazırlayarak sistemde yeni kırılganlıklar yaratmıştır. 1994 krizinin etkileri, sonraki yıllarda yaşanan Uzakdoğu ve Rusya krizleri, doğal afetler, siyasi istikrarsızlıklar ve nihayetinde 2000-2001 finansal krizleriyle birleşerek Türk bankacılık sektörü üzerinde kalıcı etkiler bırakmıştır (Gündoğdu, 2011: 62-63; TBB, 2008).

1999 yılı, Türk bankacılık sisteminde köklü yapısal reformların hayata geçirildiği bir dönüm noktası olmuştur. Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) ve Avrupa Birliği (AB) standartlarına uyum sağlamak amacıyla kabul edilen 4389 sayılı Bankalar Kanunu, sektörün düzenleyici çerçevesini yeniden şekillendirmiştir. Aynı yıl kurulan BDDK, banka kuruluşlarından şube açılışlarına, faaliyet izinlerinin iptalinden TMSF'ye devir süreçlerine kadar geniş bir yetki alanıyla donatılmıştır. Bu reform paketinin temel hedefleri arasında, modern bankacılık standartlarının benimsenmesi, politik müdahalelerin minimize edilmesi ve finansal istikrarın sağlanması yer almıştır. Söz konusu düzenlemeler, tasarruf sahiplerinin güvenini tesis etmek ve sektörde sağlıklı bir yeniden yapılanma sürecini hızlandırmak açısından kritik bir rol oynamıştır (Şahin, 2000: 386-387).

Bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetiminden sorumlu olan kamu kurumları, tek çatı altında toplanarak BDDK çatısı altında konsolide edilmiştir. 1999 yılında kurulan BDDK fiili olarak 31 Ağustos 2000 tarihinde çalışmaya başlamıştır. Ayrıca 2000 yılının ilk aylarında “Enflasyon Düşürme Programı” çerçevesinde sıkı para ve döviz kuru politikasıyla bankacılık sektöründe yapısal dönüşümler içeren programlar hazırlanmıştır. Fakat Kasım 2000 ve Şubat 2001’de yaşanan krizler nedeniyle bu program kesilmiş ve “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” uygulamaya konulmuştur. Ayrıca 2002 yılında IMF ile yeni bir Stand –by anlaşması imzalanmıştır (Alkan, 2007: 120).

2000’li yılların başında Türkiye, Uluslararası Para Fonu (IMF) gözetiminde uygulamaya konulan istikrar programı kapsamında makroekonomik dengeleri sağlamaya yönelik önemli politikalar benimsemiştir. Bu program çerçevesinde, faiz oranlarının serbestleştirilmesi, kısa vadeli sermaye hareketlerinin teşvik edilmesi ve enflasyonun kontrol altına alınması gibi temel hedefler öne çıkmıştır. Ancak programın uygulama sürecinde, ekonomik büyümede sapmalar, cari açığın genişlemesi ve enflasyon hedeflerinden uzaklaşılması gibi makroekonomik istikrarsızlıklar ortaya çıkmıştır. Ayrıca, bankacılık sektöründeki düzenleyici reformların gecikmesi, programa olan güveni önemli ölçüde zedelemiştir.

Süreç içerisinde yapısal reformların hayata geçirilememesi ve özelleştirme programlarının koalisyon hükümeti içindeki siyasi anlaşmazlıklar nedeniyle sekteye uğraması, ekonomik istikrarın sağlanmasını güçleştirmiştir. 2000 yılının ortalarında

belirginleşen finansal kriz, özellikle Egebank'ın TMSF'ye devredilmesiyle derinleşmiş ve Türkiye ekonomisi bu krizi IMF'nin finansal desteğiyle atlatmaya çalışmıştır. Ancak Şubat 2001'de patlak veren ikinci kriz, ekonomideki kırılganlıkları daha da artırmıştır. Bu krizin tetikleyici unsurları arasında; doğal afetlerin yarattığı olumsuz etkiler, enerji fiyatlarındaki artışlar, bankacılık sektöründeki varlık kalitesi sorunları, kamu bankalarının yapısal problemleri ve kamu borç stokunun Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) oranının yükselmesi gibi faktörler yer almıştır.

Bu iki krizin ardından Türkiye, "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" ve "Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması Programı" gibi kapsamlı reform paketlerini uygulamaya koymuştur. Bu programlar sayesinde, finansal sistemin yeniden yapılandırılması ve makroekonomik istikrarın tesis edilmesi hedeflenmiştir. Dolayısıyla, 2000 sonrası dönem Türkiye ekonomisi açısından hem krizlerin yarattığı şokların hem de köklü reformların uygulandığı bir yeniden yapılanma evresi olarak değerlendirilmektedir (Acar, 2015: 14-15).

Kasım 2000 krizinde döviz piyasalarındaki spekülasyon hareketlerinin temel olarak yabancı yatırımcılar tarafından gerçekleştirildiği gözlemlenirken, Şubat 2001 krizinde bu sürece yerel bankaların aktif olarak katıldığı görülmektedir. Bu durum, 2001 krizinin 2000 krizinden farklı olarak sistemik risk özellikleri taşıdığını ortaya koymaktadır. Merkez Bankası, piyasalardaki aşırı döviz talebini kontrol altına almak amacıyla likidite politikalarını sıkılaştırmış, ancak bu durum ödemeler sisteminde tıkanıklığa yol açmıştır. Yaşanan likidite krizinin ardından TCMB, 21 Şubat 2001'de dalgalı kur rejimine geçiş kararı almıştır. Dalgalı kur rejimine geçişle birlikte TL'de yaşanan sert değer kaybı, özellikle özel sermayeli bankaların bilançolarında ciddi zararlara yol açmıştır. 2002 yılı itibarıyla uygulanan yeniden yapılandırma programlarının etkileri görülmeye başlamış ve bankacılık sektörü istikrarlı bir büyüme sürecine girmiştir. Bu dönemde, yabancı sermayeli bankaların teknik bilgi birikimi ve finansal gücünden yararlanılması hedeflenmiş, özel bankalar sermaye yapılarını güçlendirme fırsatı bulmuştur. Krizin olumsuz etkilerini aşamayan bankalar ise ya konsolidasyon sürecine girerek birleşmiş ya da TMSF'ye devredilmiştir. Kamu bankaları ise ortak yönetim modeli çerçevesinde yeniden yapılandırılarak sektördeki varlıklarını sürdürmüştür (Acar, 2015: 15).

1997-2002 yılları arasında fona devredilen bankaları gösteren Tablo 6, 1990'lı yıllardaki denetim zafiyetlerinin ve 2001 krizinin sektöre verdiği hasarın büyüklüğünü gözler önüne sermektedir

Tablo 6: 1997-2002 Yılları Arasında TMSF'ye Devredilen Bankalar

Banka Adı	Hisselerin Fona Geçiş Yılı
T. Ticaret Bankası	1997
Bank Expres	1998
Esbank	1999
Egebank	1999
Yurtbank	1999
Yaşarbank	1999
Sümerbank	1999
Bank Kapital	1999
Etibank	2000
Demirbank	2000
Ulusal Bank	2000
İktisat Bankası	2001
Sitebank	2011
Kentbank	2001
EGS Bank	2001
Tarişbank	2001
Bayındırbank	2001
Toprakbank	2001
Pamukbank	2002

Kaynak: (BDDK, 2002.)

2002 yılında uygulanan talep yönetimine dayalı makroekonomik politikalar, enflasyonun kontrol altına alınmasında etkili olmuştur. Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması programı sayesinde bu kurumların finansal sürdürülebilirlik düzeyi artırılarak kârlılık eşiğine ulaşmaları sağlanmıştır. Aynı dönemde Merkez Bankası, fiyat istikrarını temin etmek amacıyla kısa vadeli faiz oranlarında indirimle gitmiş ve döviz kuru dalgalanmalarını önlemek için döviz piyasasına üç kez müdahalede bulunmuştur.

Finansal sistemin şeffaflığını artırmaya yönelik olarak 2002'de Türkiye Bankalar Birliği tarafından uygulamaya konulan TRLİBOR (TL Bankalararası Satış Oranı) mekanizması, para politikası aktarım kanallarının etkinliğini artırmış ve bankacılık sisteminde referans faiz oranı oluşturulmasını sağlamıştır (Yardımcı, 2006: 29).

Söz konusu dönemde enflasyondaki düşüş eğilimi ve ekonomik büyümenin istikrara kavuşması, bankacılık sistemine olan güveni önemli ölçüde artırmıştır. Para piyasalarında sağlanan istikrar ve zayıf bankaların sistemden çekilmesi, sektörde sağlıklı bir rekabet ortamının oluşmasına katkı sağlamıştır. Bankaların yapısal anlamda güçlenmesi, uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının Türk bankacılık sektörüne ilişkin değerlendirmelerini olumlu yönde etkilemiştir. 2004 yılına gelindiğinde, ekonomik büyümenin istikrarlı seyri bankacılık sektöründeki yapısal iyileşmeleri daha da pekiştirmiştir. Sektöre duyulan güvenin artması hem kurumsal hem de bireysel düzeyde kredi talebinde önemli artışlara yol açmıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen önemli yapısal reformlardan biri, mevduat sigorta sisteminde yapılan değişiklikler olmuştur. 2004 yılında tam mevduat güvencesinin kaldırılması ve sigorta kapsamının sınırlandırılması, bankaların risk yönetimi disiplini güçlendirmiştir. Ekonomide yaşanan iyileşmeler hem yerli hem de yabancı yatırımcıların TL cinsinden finansal araçlara olan ilgisini artırmıştır. 2007 yılı itibarıyla bankacılık sektörü, yeniden yapılandırma sürecinin olumlu etkilerini sürdürerek yapısal anlamda daha da güçlenmiştir (Kılınç, 2014: 23-24).

2007 yılında ABD’de meydana gelen finansal piyasalardaki sorunlar, 2008 yılında küresel bir krize dönüşmüştür. Türkiye’de yaşanan küresel krizin etkileri, alınan destek ve önlem paketleri ile yumuşatılmaya çalışılmıştır. Bankaların bilançolarının sağlam olması, risklerin dengeli dağılması, ilgili kurumlar tarafından alınan önlemler, başarılı risk yönetimi ve etkin kamusal denetim sayesinde Türk bankacılık sistemi 2009 yılını güven içinde geçirmiştir (Acar, 2015: 18). 2008 yılında yaşanan küresel krize rağmen, Türk bankacılık sektörünün rekabet yapısının güçlü olduğu görünmektedir. Bu durum bankacılık sektörünün sermaye yeterliliğinin yüksek olması nedeni ile finansal dalgalanmalara karşı güçlü olduğunun göstergesidir. Bu yıllarda gerek yeniden yapılandırma çalışmaları gerekse ekonomideki istikrarlı büyüme, bankacılık sektörünün gelişmesine ve daha da sağlamlaşmasına katkı sağlamıştır (Kılınç, 2014: 23-24).

2010 sonrası dönemde küresel finansal krizin etkilerinin azalmasıyla birlikte uluslararası ekonomi yeniden büyüme sürecine girmiştir. Bu dönemde Türk bankacılık sektörü, ulusal finansal sistemin istikrarına önemli katkılar sağlamaya devam etmiştir. 2011 yılı itibarıyla küresel ekonomide gözlenen toparlanma eğilimine paralel olarak Türkiye ekonomisi ve bankacılık sektöründe kayda değer gelişmeler kaydedilmiştir. Sektörün toplam aktif büyüklüğünün Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya oranının %90 seviyesine ulaşması (Yılmaz, 2018: 48), finansal derinleşme açısından önemli bir gösterge olarak değerlendirilebilir. 2012 yılında şube ağının genişlemesi ve istihdam artışıyla karakterize olan yapısal gelişmeler devam etmiş, 2014'te ise BDDK'nın aldığı kararla Ziraat Bankası ve iştiraklerine katılım bankacılığı alanında faaliyet gösterme izni verilmiştir (Acar, 2015: 21).

Söz konusu dönemde Türk bankacılık sektörüne yönelik uluslararası yatırımcı ilgisinin sürdüğü gözlemlenmiştir. 2012-2017 yılları arasında sektöre giriş yapan Odea Bank (2012), Bank of Tokyo Mitsubishi UFJ Turkey (2013), Rabobank ve Intesa Sanpaolo (2014), ICBC Turkey Bank (2015) ve Bank of China Turkey (2017) gibi uluslararası finans kuruluşları (Yılmaz, 2018: 48), Türk bankacılık sektörünün küresel entegrasyon sürecinin somut göstergeleri olarak değerlendirilebilir. Bu gelişmeler, sektörün hem derinlik hem de çeşitlilik açısından önemli bir olgunluk seviyesine ulaştığını ortaya koymaktadır.

1.4. 2000-2009 Yılları Arasındaki Finansal Krizler ve Türk Bankacılık Sistemine Yansımaları

Bu bölümde, Türkiye ekonomisinde Kasım 2000 ve Şubat 2001'de yaşanan finansal krizlerin bankacılık sektörü üzerindeki yapısal etkileri ile 2008 küresel finansal krizinin Türk bankacılık sisteminde yol açtığı makroekonomik ve sektörel sonuçlar analiz edilmektedir. 2001 krizleri, bankacılık sisteminde sermaye yeterliliği, varlık kalitesi ve risk yönetimi açısından önemli düzenlemeleri zorunlu kılarken, 2008 krizi ise küresel likidite daralmasının Türk bankalarının fonlama yapılarına etkisi ve finansal istikrar politikalarının rolü bağlamında değerlendirilmektedir. Her iki dönemin karşılaştırmalı analizi, sektörün krizlere karşı dayanıklılık mekanizmalarının evrimini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1.4.1. Kasım 2000 Ekonomik Krizi ve Türk Bankacılık Sistemine Yansımaları

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren yaşanan yapısal sorunlar, ülkenin ekonomik kalkınma sürecini ve büyüme dinamiklerini önemli ölçüde sekteye uğratmıştır. Özellikle stratejik sektörlerdeki dışa bağımlılık, ekonomik gelişmenin önünde engel teşkil ederek makroekonomik istikrarsızlıklara ve sistematik krizlere zemin hazırlamıştır. 1990'lı yıllarda uygulanan ekonomi politikaları ise kamu kesimi finansman dengesindeki bozulmalar ve kronikleşen cari açık gibi makroekonomik dengesizlikleri daha da derinleştirmiştir. Söz konusu dengesizlikler, 1990 sonrası dönemde yaşanan finansal krizlerin temel tetikleyicisi olarak değerlendirilmektedir (Oktar ve Dalyancı, 2010: 12).

Makroekonomik dengelerdeki bozulma, Kasım 2000 krizinin öncü göstergelerinden birini oluşturmaktadır. Söz konusu krizin etiyolojisi incelendiğinde, sorunun yalnızca bankacılık sektöründeki yapısal zafiyetlerle sınırlı olmadığı görülmektedir. Krize müdahale amacıyla yılbaşında uygulamaya konulan istikrar programı, ekonominin temel dinamiklerinin sistematik analizini zorunlu kılmıştır. Alınan önlemler arasında beş bankanın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devri gibi sektörel rehabilitasyon girişimleri ile zorunlu karşılık oranlarında yapılan indirimler gibi parasal genişleme politikaları yer almıştır. Ancak bu politikaların, likidite krizini önlemede yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir (Kansu, 2004: 178).

2000 yılında enflasyon hedeflemesi çerçevesinde uygulamaya konulan istikrar programı, sıkı maliye politikaları ve kur çıpası sistemini içeren yapısal reformları beraberinde getirmiştir. Programın bankacılık sektörüne yansımaları incelendiğinde, bilanço yapılarında önemli dönüşümler yaşandığı görülmektedir. Sektör, yüksek faiz gelirine dayalı iş modelinden uzaklaşırken, kredi portföyünün aktifler içindeki payı artış göstermiş, buna karşılık menkul kıymetlerin payı azalmıştır. Ne var ki, kriz sonrasında yükselen faiz oranları, özellikle TMSF kapsamındaki kamu bankalarının aşırı gündüz borçlanma (overnight) pozisyonlarını sürdürememesine ve ciddi finansal kayıplar yaşamasına yol açmıştır (BDDK, 2001: 7-8).

İstikrar programı kapsamında uygulanan para politikası önlemleri, bankaların likidite yönetimine esneklik kazandırmayı hedeflemiştir. Bu çerçevede, TL zorunlu karşılık oranı %8'den %6'ya düşürülmüş, kalan %2'lik dilimin haftalık ortalamalarla

yönetilmesine imkân tanınmıştır. Bu düzenleme, finansal kuruluşların kısa vadeli nakit akış ihtiyaçlarını karşılamada operasyonel bir esneklik sağlamış ve ödeme sistemlerinin sürdürülebilirliğine katkıda bulunmuştur. Merkez Bankası'nın bloke hesaplardaki bu esnek uygulaması, bankacılık sisteminin likidite risk yönetim kapasitesini güçlendiren bir politika enstrümanı olarak değerlendirilebilir (Erçel, 1999).

2000 yılında uygulanan istikrar programı çerçevesinde öngörülen %5,5'lik büyüme hedefine ulaşılması, TL'deki reel değer artışı ve faiz oranlarındaki sert düşüş, tüketim harcamalarında ve ithalat talebinde önemli bir artışa yol açmıştır. Bu gelişmeler cari işlemler dengesinde bozulmaya neden olurken, enflasyonun hedeflenen %25 yerine %35 seviyelerinde gerçekleşmesi ve nominal faiz oranlarının %35'e düşmesi, bankacılık sektörünün aktif kalitesinde bozulmayı hızlandırmıştır. Negatif reel faiz ortamının tüketimi daha da artırmasıyla ortaya çıkan makroekonomik dengesizlikler, kamu bankalarının likidite sıkışıklığı yaşamasına ve Merkez Bankası'nın net iç varlık limitleri nedeniyle piyasaya likidite sağlayamamasına yol açmıştır. Bu durum, gecelik faiz oranlarının %7000 gibi tarihi seviyelere yükselmesiyle sonuçlanmıştır (Er, 2009: 145-146).

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri öncesinde, özellikle kamu bankalarının finansal yapılarında ciddi bozulmalar gözlemlenmiştir. Bu kurumlar, tarımsal destekleme politikalarından kaynaklanan zararların karşılanması, istihdamın artırılması ve şube ağlarının genişletilmesi gibi ticari olmayan yükümlülükler nedeniyle mali açıdan zayıf bir konuma düşmüştür. Kamu bankalarının kaynak tahsisinde etkinsizlik yaşaması ve artan fon ihtiyacını yüksek maliyetli kısa vadeli borçlanmalarla karşılamaya çalışması, finansal sistemin genelinde kırılganlığı artıran temel faktörler olarak değerlendirilmektedir (TCMB, 2001).

2000 yılında ülkeye giren toplam sermaye miktarında önemli bir artış olmuştur. İç borç faiz oranları düşmüş, reel döviz kuru önemli ölçüde artmış ve ulusal gelirden önemli bir artış olmuştur. Kamu sektörünün faiz dengesi 2000 yılında 1999'a kıyasla iyileşmiştir. Bu olumlu gelişmelere rağmen cari açık hala 10 milyar dolar değerinde idi. Kamu bankalarının ihtiyaç duyduğu likidite hacminin artması ve Türkiye Cumhuriyet Merkez

Bankası'nın kısa vadeli borcu, döviz rezervlerinin aşılması nedeniyle ortaya çıkan bir kriz durumuna yol açılmıştır (Celasun, 2011: 18-19).

2000 yılı itibarıyla Türk bankacılık sektöründe özel bankaların finansal yapıları belirgin bir kırılganlık sergilemekteydi. Rusya krizinin ardından ortaya çıkan olumsuz makroekonomik şartlar, özel bankaların borç stoklarında istikrarlı bir artış eğilimini beraberinde getirmiştir. Enflasyonla mücadele programının uygulanması sürecinde ekonomik istikrarın sağlanmasında özel bankalar önemli bir rol üstlenmiş olsalar da söz konusu bankaların faiz oranı ve döviz kuru risklerine maruziyetleri 2000 yılının ikinci yarısında kritik seviyelere ulaşmıştır. Bu gelişmeler, özel bankalar için ciddi finansal kayıpları kaçınılmaz kılmış ve Kasım 2000 sonrası dönemde dokuz bankanın TMSF'ye devrine yol açan süreci tetiklemiştir (TCMB, 2001: 115-116).

Kasım 2000 krizinin kritik bir evresinde, 22 Kasım'ı takip eden günlerde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın net döviz rezervleri 24,4 milyar dolardan 18.9 milyar dolara önemli bir düşüş kaydetmiştir. Bu dönemde toplam döviz rezervlerindeki 41,2 milyar dolarlık azalma, finansal piyasalarda derin bir güven kaybının göstergesi olarak yorumlanmıştır. Rezerv kaybının bu denli yüksek boyutlara ulaşması, piyasa aktörlerinde oluşan panik havasının somut bir tezahürü niteliğindedir (Kesbiç ve Şimşek, 2001: 51-52).

Aşağıda verilen Tablo 7'de 2000 yılına ait detaylı bilanço verileri, Kasım 2000 krizi sürecinde bankaların kârlılıklarının negatife düştüğünü, batık kredi oranlarının arttığını ve sistemik bir likidite krizinin eşiğine gelindiğini doğrulamaktadır.

Tablo 7: 2000 Yılına Ait Bankacılık Alanındaki Gelişmeler

	1999 Kasım			2000 Kasım		
	Kamu	Özel	Toplam(1)	Kamu	Özel	Toplam(1)
TRİLYON TL						
Toplam Aktif	23.214	36.975	67.661	33.607	53.073	97.035
Krediler	5.048	12.146	19.123	8.375	20.564	31.934
TL	3.467	5.690	9.879	6.420	11.192	18.871
YP	1.581	6.455	9.244	1.955	9.372	13.062
Mevduat	16.678	22.196	40.077	23.011	33.101	57.352
TL	13.095	6.382	19.579	17.609	10.035	27.832
YP	3.583	15.814	20.498	5.401	23.066	29.519
Menkul Değerler Cüz. (Net)	2.048	8.220	12.221	2.426	6.360	10.256
Bilanço Dışı Kalemler						
Gayrinak. Kredi ve Yüküm.	2.769	12.125	16.591	3.603	18.920	25.619
Repo	2.484	6.092	9.706	4.528	9.779	15.897
Faiz ve Dövizle İlgili İşl.	1.201	33.860	43.418	1.818	49.792	66.758
ORANLAR (%)						
Toplam Aktif/ GSMH(2)	29,7	47,2	86,4	27	42,7	78
Krediler/ GSMH(2)	6,4	15,5	24,4	6,7	16,5	25,7
Mevduat/ GSMH(2)	21,3	28,4	51,2	18,5	26,6	46,1
Takipteki Kred. / Topl. Kred.	13	8,6	9,2	14,1	9,9	10,3
Özkaynaklar / Topl. Aktif	4	9,7	8,4	3,1	4,8	5,5
Kâr / Toplam Aktif	0,8	2,6	2,4	-0,2	-3,5	-1,7
YP Aktif / YP Pasif	101	73,3	78,7	94,9	65,1	71,3

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). (2001). *Yıllık Rapor 2000* verilerinden derlenmiştir

1999-2000 döneminde bankacılık sektörünün toplam aktiflerinin GSMH'ye oranı %86,4'ten %78'e gerilemiştir. Bu dönemde bankalar, beklenen döviz kuru artışlarının geçici olacağı öngörüsüyle döviz pozisyonlarını azaltarak TL varlıklarını artırmışlardır. Faiz oranlarındaki düşüş eğilimine rağmen, kredi hacmindeki %24,4'ten %25,7'ye yükseliş, TL cinsinden mevduatların GSMH içindeki payının %51,2'den %46,1'e düşmesiyle sonuçlanmıştır. Sektörde belirginleşen vade uyumsuzluğu (varlıkların ortalama vadesinin yükümlülüklerinkinden uzun olması) faiz oranı riskini artırırken, batık kredi oranı %9,2'den %10,3'e yükselmiştir (TCMB, 2000).

1999'da kabul edilen Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kanunu çerçevesinde 2000 yılında faaliyete geçen BDDK, mali yapıları bozulan bankaları TMSF'ye devretmeye başlamıştır. Etibank ve Bank Kapital ilk devredilen bankalar olurken, Kasım 2000 krizinin patlak vermesiyle Demirbank da Fona alınmıştır. Kamu bankalarının

özelleştirilmesi sürecinin 2003 yılı sonuna kadar tamamlanması planlanmıştır (Uyar, 2003: 130).

Etibank'ın Ekim 2000'de iflasın eşiğine gelerek TMSF'ye devri, Demirbank üzerinde domino etkisi yaratmıştır. Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) piyasasında %15'lik ihraç payı ve %10'luk stok payı bulunan Demirbank'ın kısa vadeli fonlama kaynaklarının kesilmesi, DİBS fiyatlarının çöküşüne ve faizlerin yükselmesine yol açmıştır. Bu durum, yabancı yatırımcıların portföy çıkışlarını hızlandırarak sistemik bir krizi tetiklemiştir (Uygur, 2001: 16-17).

Sermaye çıkışları bankaların fonlama maliyetlerini artırırken, TCMB'nin 22 Kasım'da iç varlık limitlerini aşması likidite krizini derinleştirmiştir. IMF'nin Ek Rezerv Desteği gündeme gelmesiyle piyasalarda geçici bir rahatlama yaşanmış, faiz oranları düşmüş ve rezervler eski seviyelerine çekilmiştir. Ancak bu istikrar, bankacılık sektörünün yapısal sorunlarını çözmekte yetersiz kalmıştır (TCMB, 2002: 51-52).

Krizin bankacılık sektörü üzerindeki en önemli etkileri arasında yüksek faiz ortamı, kredi geri çağırımları ve gayrimenkul talebindeki daralma sayılabilir. Repo işlemlerinin risk profili belirginleşirken, özellikle kamu bankalarının sermaye yeterliliklerinde ciddi erimeler gözlemlenmiştir (Uyar, 2003: 134-136).

1.4.2. Şubat 2001 Ekonomik Krizi ve Türk Bankacılık Sistemine Yansımaları

2001 yılı şubat ayı krizi, ekonomik dengenin istikrarsızlaşması, şirket iflaslarında artış, önemli işsizlik, finans piyasasında artan yabancı sermaye çıkışları, parasal hesapta açık ve bankacılık sektöründe önemli kayıplarla karakterize edilmiştir (Demiral, Niğde Üniversitesi, 2008: 167).

Kasım 2000 krizinden olumsuz etkilenen piyasalar hala toparlanmanın erken aşamalarında, ancak kısa süre sonra kendilerini yeni bir krizin eşiğinde bulmuşlardır. Yabancı yatırımcılar kriz ortamından kaçmaya çalışırken, bankacılık sistemi bunun yerine kendisini zararlı gelişmelerden korumak için döviz satın almayı tercih etmiştir (Uyar, Bankacılık Krizleri, 136).

Ekonomik kalkınma için bir politika olarak döviz kuruna güvenen bir ekonomide, uygun bir döviz kuru seçimi çok önemlidir. Bankacılık sistemlerine dayanan ve siyasi çekişmelerin olmadığı ekonomik sistemlerde, kriz olasılığı daha düşüktür. Ancak, siyasi kısırlık ve bankacılık sektörünün başarısızlığı sorunları davet eder. Zayıf bir bankacılık sistemine sahip ve siyasi istikrardan yoksun bir ekonomide, uygulanan programlar ekonomiye önemli kayıplarla sonuçlanan krizlere yol açabilir (Kansu, 2004: 197). Krizin önlenmesinde, bankacılık sektörünün yapısal olarak güçlendirilmesi ve makroekonomik istikrar programlarının başarılı şekilde hayata geçirilmesi belirleyici rol oynamıştır."

Güçlü bir ekonomiye dönüşüm stratejisi: Kamu mali istikrarının artırılması, döviz kurunun dalgalı hale getirilmesi, enflasyona uygun gelir politikası ve finans sektörünün güçlendirilmesi gibi girişimlerin uygulanmasına öncelik vermiştir (Er, 2009: 148).

Kasım krizinin ardından Türk bankaları, artan likidite ihtiyacı ve ani faiz yükselişlerinin yarattığı finansal baskılar nedeniyle ciddi operasyonel risklerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Şubat 2001 krizinin ardından bankacılık sektörü döviz dalgalanmaları riski nedeniyle olumsuz değişimler yaşamıştır. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının en önemli bileşenlerinden biri, daha güçlü bir ekonomik temel oluşturmak amacıyla krizlerin ardından bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasıydı. Bankacılık sektörünü güçlendirmek için kamu bankalarının finansal sistemin istikrarının bir parçası olmasını önlemek, kamu bankalarını finansal sistem üzerinde önemli bir yük olmaktan çıkarmak, TMSF ile ilişkili sorunları ele almak ve özel bankaların yapılarını güçlendirmek için çabalar sarf edilmiştir (Türkiye Vakıflar Bankası, 2003).

21 Şubat 2001'de, bankalar arası işlemlerde para piyasasında gecelik faiz oranı %6200'e yükselmiştir. Merkez Bankası'nın döviz rezervi 16 Şubat'ta 27,94 milyar dolar iken, 23 Şubat'ta 22,58 milyar dolara gerilemiştir. Merkez Bankası'nın döviz rezervlerinin toplam kaybı 5,36 milyar dolar olmuştur. Kasım krizinde dış talebin büyük kısmı yabancılara ayrılmıştır. Ancak 2001 krizinde, yabancı paranın hedef alınması yabancılarla sınırlı kalmamış, yerlilerin de dövizle saldırıya katılmasıyla krizin yaşanması kaçınılmaz olmuştur. TCMB'nin artan popülaritesine yanıt olarak örgüt, 21 Şubat'ta döviz kurunun serbest kalacağını duyurmuştur. Kasım ayında başarıya ulaşan enflasyon düşürme programı artık geçerliliğini yitirmiştir. 21 Şubat 2001'de yaşanan krize döviz krizi adı verilmiştir (Uygur, 2001: 22-23).

Şubat 2001 krizinde ortaya çıkan aşırı döviz talebi, Merkez Bankası'nı rezerv erozyonuyla karşı karşıya bırakmış ve likidite fazlası bulundurma zorunluluğu doğurmuştur. Ancak özellikle kamu bankalarının günlük likidite ihtiyaçlarındaki ani artış, ödeme sistemlerinde tıkanıklığa yol açarak finansal istikrarı tehdit etmiştir. Bu gelişmeler neticesinde uygulanan kur çıpası politikası terk edilmiş ve TL dalgalı kur rejimine geçiş yapılmıştır. Rejim değişikliğini takip eden süreçte dolar kuru 685.000 TL'den 1.350.000 TL'ye yükselerek %97'lik bir değer kaybı yaşanmıştır. Kur belirsizliğinin tetiklediği iç talep daralması, finansal piyasalarda sistematik risk algısını artırmış ve bankacılık sistemine olan güven erozyona uğramıştır. Kredibilite kaybı sonucu borçluların geri ödeme kapasitelerinin zayıflaması, kredi portföy kalitesinde bozulmaya yol açmıştır. 2001 krizi makroekonomik dengeler üzerinde yıkıcı etkiler yaratmış; işsizlik oranları tarihi zirvelere ulaşırken, şirket iflaslarında önemli artışlar kaydedilmiştir (Uyar, 2003: 137).

Döviz kurunun açıklanmasının hemen ardından TCMB, piyasadaki TL ihtiyacını karşılamak için bir kampanya başlatmıştır. Bunu yaparken ödeme sisteminin işlevselliğini canlandırmıştır. Kısa vadeli faiz oranları %80'e düşmüştür. Bankacılık sektörü 2000 ve 2001 krizlerinden olumsuz etkilenmiş, bu krizler yüksek faiz oranlarına ve enflasyona yol açmış ve döviz kurunun dalgalanmasının ardından ekonomi bir istikrarsızlık dönemi yaşamıştır (TCMB, 2001).

2001 Şubat krizini takip eden dönemde Türkiye ekonomisi belirgin bir daralma sürecine girmiştir. 2001 yılının ilk üç çeyreğinde GSMH, bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla %8,3'lük bir küçülme kaydetmiş ve yıllık bazda %6,4 oranında gerileme gözlemlenmiştir. Bu ekonomik daralma, işsizlik oranlarında önemli artışlara yol açarken, sermaye hareketlerindeki dalgalanmalar iç talepteki düşüşü daha da derinleştirmiştir.

Kriz sonrasında uygulamaya konulan "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı", bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasını temel önceliklerden biri olarak belirlemiştir. Kriz döneminde kamu bankaları ve finansal kuruluşların gecelik borç pozisyonlarını azaltma çabaları, faiz oranlarında keskin yükselişlere ve para piyasalarında ciddi sıkışıklıklara neden olmuştur. Bu süreçte Merkez Bankası, özel bankalar dışındaki finansal birimlerin likidite ihtiyacını karşılamada aktif rol oynamıştır (TCMB, 2001). Bankacılık reform programının ilk aşamasında, tasfiye sürecine alınan kamu bankalarının

kısa vadeli borç yükümlülükleri ele alınmıştır. Emlakbank'ın aktifleri Ziraat Bankası ve Halkbank'a devredilirken, TMSF bünyesindeki bazı bankalar konsolidasyona tabi tutulmuştur. Bu düzenlemeler sonucunda sektörde önemli bir yoğunlaşma yaşanmış; Eylül 2000'de 80 olan banka sayısı Ekim 2001'de 67'ye, Aralık 2001 itibarıyla 61'e ve Ocak 2002'de ise 59'a düşmüştür. Bu konsolidasyon süreci, finansal sistemin sağlamlaştırılması yönünde önemli bir adım olarak değerlendirilebilir (TCMB, 2011).

1.4.3. 2008 Krizi ve Türk Bankacılık Sektörü Açısından Değerlendirilmesi

Finansal istikrarsızlıkların ekonomik krizlere yol açtığı literatürde yaygın olarak kabul görmektedir. 2000'li yılların başında küresel ekonomide gözlemlenen düşük faiz ortamı, yatırımcı davranışlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Özellikle, güçlü ekonomik büyüme beklentileri ve ucuz fon imkanları, yatırımcıları yüksek getiri potansiyeli taşıyan varlıklara yönlendirmiştir. Bu süreçte finansal sistemde iki temel zafiyet ortaya çıkmıştır: (1) kredi mekanizmalarının etkinliğinin azalması ve (2) finansal kaldıraçın aşırı artışı. Artan kaldıraç oranları, fonların kısa vadeli yapısını güçlendirerek finansal kuruluşların likidite riskine maruz kalmasına yol açmıştır. 2007 yılının ikinci yarısından itibaren başlayan finansal türbülans, küresel ölçekte sistemik bir krize dönüşmüş ve finans piyasalarında tarihi kayıplara neden olmuştur (Dunaway, 2009: 13).

Konut sağlamak için mevcut organize bir fon kaynağı olduğu düşünülebilir, ipotek sistemi, ikincil piyasalarda gayrimenkul ipotek kredi senetlerinin satışı yoluyla sermaye piyasasından elde edilen yapı finansmanını kullanarak ipotek varlıklarından oluşturulmuştur (Özsan, 2005: 6).

Küresel finansal krizin kökeni ABD'dir ve tüm dünyaya yayılmıştır. Bu kriz, ABD içindeki mortgage kredilerinde geri ödemeyle ilgili yaşanan problemlerden dolayı başlamıştır. İpotek kredilerini geri ödeme sorunundan kaynaklanan kriz, kısa bir süre içinde tüm dünyaya yayılmıştır. Lehman Brothers'ın çöküşü, bir mali krizin habercisi haline gelmiştir. Küresel mali krizden en çok etkilenen özellikle bankacılık sistemi olmuştur ve sonrasında diğer tüm sektörler bu yeni ortaya çıkan mali krizden etkilenmiştir. Etki birçok Avrupa ülkesinde kaçınılmazdı ancak en çok ABD'de hissedilmiştir. Bankacılık sisteminin likidite enjekte etmesi için böyle bir devlet desteği olmadan ayakta kalması imkânsız görülmüştür (Altınel, 2011: 71).

2000'li yıllarda ABD ipotek piyasası yaklaşık 10 trilyon dolarlık hacmiyle küresel finans sisteminde önemli bir yer tutmuştur. Piyasanın ilk aşamalarında, kredi tahsis süreçleri nispeten daha güvenilir olan "Prime Mortgage" kategorisindeki yüksek gelirli borçlularla sınırlı kalmıştır. Ancak finansal kuruluşların piyasa paylarını genişletme stratejileri ve düzenleyici çerçevedeki zayıflıklar, kredi standartlarının zamanla gevşemesine yol açmıştır. Bu gelişmeler sonucunda, daha riskli profillere sahip düşük gelir gruplarına yönelik "Subprime Mortgage" uygulamaları yaygınlaşmış ve sistemik riskin artmasına katkıda bulunmuştur (Eğilmez, 2008: 66).

ABD'de 2001 yılı başlarından itibaren uygulanan düşük faiz politikası, konut ipotek kredilerinin liberalleştirilmesi ve yaygınlaştırılmasıyla birleşerek gayrimenkul piyasasında önemli bir genişlemeye yol açmıştır. Bu süreçte, özellikle düşük gelirli hanelerin artan kredi erişimi, subprime mortgage olarak adlandırılan yüksek riskli kredilerin büyümesine neden olmuştur. Finansal kuruluşlar, kredi risklerini azaltmak amacıyla bu alacaklarını yatırım bankaları ve aracı kurumlara devrederek, bu varlıkları teminat gösterip menkul kıymetleştirme yoluyla sermaye piyasalarında işleme sokmuştur. Ancak, subprime kredilerde geri ödeme sorunlarının baş göstermesiyle konut piyasasında talep daralması yaşanmış ve gayrimenkul değerleri hızla düşmeye başlamıştır. Bu durum, kredi teminatlı menkul kıymetlerin değer kaybetmesine ve finansal kuruluşların bilançolarının bozulmasına yol açmıştır. Federal Rezerv (FED), enflasyonist baskıları kontrol altına almak amacıyla faiz oranlarını yükseltmiş, ancak bu hamle değişken faizli kredilerin maliyetini daha da artırarak krizin derinleşmesine katkıda bulunmuştur. Sonuç olarak, alacakların tahsil edilememesi ve likidite darboğazı, yalnızca ABD finans sisteminde değil, küresel ölçekte bir likidite krizine dönüşmüştür (Altınel, 2011: 73). Bu süreç, finansal regülasyonların yetersizliğini ve risk yönetimindeki zaafiyetleri açıkça ortaya koymuştur.

Küresel finansal krizin en şiddetli etkileri bankacılık sektöründe görülmüş, özellikle Bear Stearns ve Merrill Lynch gibi büyük yatırım bankaları, mortgage alacaklarının tahsil edilememesi nedeniyle likidite sıkışıklığına düşmüş ve yükümlülüklerini karşılayamaz hale gelmiştir. Bu durum, söz konusu kuruluşların devlet müdahalesiyle başka finansal kuruluşlara satılmasını zorunlu kılmıştır. Eylül 2008'de, Freddie Mac ve Fannie Mae gibi ipotek devleri, mortgage piyasasındaki çöküşten ciddi şekilde etkilendiklerini açıklayarak

iflasın eşiğine gelmiş, ABD hükümeti ve Federal Rezerv tarafından kurtarma paketleriyle desteklenmiştir. Bu müdahale, finansal istikrarın sağlanması amacıyla gerçekleştirilen erken bir kamulaştırma (millileştirme) örneği olarak değerlendirilebilir. Krizin yayılımı sigorta sektörüne de sıçramış, dünyanın en büyük sigorta şirketlerinden AIG, likidite sorunları nedeniyle iflas riskiyle karşı karşıya kalmıştır. ABD Hazinesi'nin AIG'ye sağladığı olağanüstü destek, fiili bir kamulaştırma anlamına gelmekle birlikte, benzer müdahale Lehman Brothers'a yapılamamış ve şirket Eylül 2008'de tarihin en büyük iflaslarından birini yaşamıştır (Hiç, 2009: 5-6).

ABD bankacılık sistemindeki düzenleyici ve gözetim işlevleri çeşitli kurumlar tarafından paylaşılmaktadır. FDIC 4.753, OCC 1.605 ve FED 882 ticari bankayı denetlemektedir. 2008'in ilk çeyreğinde, birçok analist sektörde iş kaybı olacağına inandığından ticari bankacılık sektörü işsizlik oranlarında bir artış yaşamıştır (BDDK, 2008: 39).

Türkiye ekonomisi, 2002 sonrası dönemde önemli bir büyüme performansı sergilemiş ve istikrarlı bir şekilde genişlemiştir. Ancak, 2008 küresel finansal krizinin etkileri, bu büyüme trendinde geçici bir yavaşlamaya neden olmuştur. 2001'den bu yana sürekli artan toplam yurtiçi hasıla, 2008'in ikinci yarısında hızlı bir düşüş yaşamıştır. Enflasyon ve faiz oranlarının beklenen düzeyde olması, tasarruf açığının yüksek olması, sermaye girişindeki azalma, bütçe açığının ortaya çıkması, TL'nin 2008'in son çeyreğinde değer kaybetmesi, riskin artması ve yurtiçi kaynakların kısa vadeli olması gibi fiyat artışları 2008'de ortaya çıkan önemli ekonomik sorunlardır. 2008'de toplam yurtiçi hasılanın sabit fiyatlarla yıllık büyümesi %1,1 olmuştur (TBB, 2009).

2002 GSYİH'si %6,2, 2003 GSYİH'si %5,3 ve 2004 GSYİH'si %9,4 olmuştur. Ancak bu popülerlik artışı 2005'te yavaşlamaya başlamıştır. 2005'te GSYİH %8,4 iken 2006'da %6,9, 2007'de %4,7, 2008'de ise %1,1 olmuştur. 2008'de küresel krizin etkileri en yoğun şekilde hissedilmiş ve GSYİH büyüme hızı son 7 yılın en düşük seviyesine gerilemiştir (İstanbul Sanayi Odası, 2009: 11).

2008 yılının son çeyreğinde TL, küresel finansal krizin etkisiyle diğer para birimleri karşısında önemli ölçüde değer kaybetmiştir. Bu dönemde, finansal varlıkların gayri safi yurtiçi hasılaya (GSYH) oranı 18 puanlık düşüşle %95 seviyesine gerilemiştir. Hisse

senedi piyasasında yaşanan talep daralması kademeli bir seyir izlemiş ve bu durum menkul kıymet fiyatlarında düşüşe yol açmıştır.

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (BIST) işlem gören bankaların piyasa değer analizine göre, 13 bankanın toplam piyasa değeri, borsadaki toplam değer %37'sini oluşturmuştur. Para piyasalarındaki fon dağılımı incelendiğinde, TL cinsinden repo ve yatırım fonlarının payı %33, yabancı para talebinin payı ise %48 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, toplam mevduatın GSYH'ye oranı %45 düzeyinde kaydedilmiştir (TBB, 2009).

2008 yılının ilk üç çeyreğinde bankalar kredi vererek kredi arzını artırmışlardır. Son birkaç çeyrekte bankalar artan tehlikeler ve likiditenin artan değeri nedeniyle daha temkinli davranmışlardır. 2008 yılının ilk üç çeyreğinde banka kaynaklarının %75'i kredilere ayrılmıştır. Son çeyrekte küresel krizin etkileri giderek daha belirgin hale gelmiştir. Küresel krizle ilişkili finansal sorunlar ve bu sorunların ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri bankaları para birimlerini yabancı para cinsinden devalüe etmeye yöneltmiştir. Ekonomide artan risk algısı ve olumsuz makroekonomik beklentiler, finansal piyasalardaki kaynak dağılımını önemli ölçüde etkilemiş, likiditenin yeniden tahsisine yol açmıştır. Bu dönemde, TL'deki değer kaybı ve hisse senedi fiyatlarındaki düşüş, finansal varlıklara olan talebin azalmasına neden olmuştur. Söz konusu gelişmeler, bankaların bilanço yapılarında da değişikliklere yol açmış; aktif ve pasif bileşenlerde döviz cinsinden kalemlerin payı artış göstermiştir (TBB, 2009).

2008 yılı itibarıyla Türk bankacılık sektörünün toplam varlık büyüklüğü 706 milyar TL (464 milyar dolar) olarak kaydedilmiş olup, bu miktar gayri safi yurtiçi hasılanın %74'üne karşılık gelmektedir. Sektörün varlık kompozisyonu incelendiğinde, kredilerin %52'lik pay ile en büyük kalemi oluşturduğu, bunu %29 payla menkul kıymetlerin izlediği görülmektedir. Menkul kıymetlerin payının önceki döneme göre gerilemesi dikkat çekici bir bulgudur. Duran varlıkların payı ise nispeten mütevazı bir seviyede (%3) kalmıştır. Mevduat hacmindeki %27'lik artışla 453 milyar TL'ye ulaşan toplam mevduatın GSYH'ye oranı %48 olarak gerçekleşirken, TL cinsinden mevduatların toplam mevduat içindeki payı %64 olmuştur. Yabancı bankaların sektördeki varlığı 80,4 milyar dolar kaynak sağlamaları ve 11 milyar dolarlık varlık yönetimi ile kendini göstermiştir. Piyasa yapısı açısından bakıldığında, ilk 5 bankanın toplam varlıkların %62'sini, ilk 10 bankanın ise %88'ini kontrol ettiği görülmekte olup, bu durum sektörde belirgin bir konsantrasyon

olduğuna işaret etmektedir. Sektörde faaliyet gösteren 49 bankanın 32'si mevduat, 13'ü yatırım ve 4'ü katılım bankası olarak yapılanmıştır (TBB, 2009).

2008 küresel mali krizinin yoğunlaştığı dönemde, Türk bankacılık sektörünün diğer ülke bankacılık sistemlerine kıyasla nispeten daha dirençli bir performans sergilediğı gözlemlenmiştir. Bu durum, 2001 krizi sonrasında uygulanan yapısal reformların sektörde sağlam bir temel oluşturması ve sermaye yeterlilik oranlarının zaman içinde güçlendirilmesiyle açıklanabilir. Ancak küresel krizin etkileri, sektörün kredi büyüme hızında yavaşlamaya ve mevduat-kredi dönüşüm oranlarında düşüşe yol açmıştır (TCMB, 2009).

2010 yılı verileri, Türk bankacılık sektörünün toparlanma sürecine işaret etmektedir. Sektör varlıkları bir önceki yıla göre %20,8'lik önemli bir artışla 1.007,6 milyar TL'ye ulaşmıştır. Özellikle dikkat çekici olan, 2009'da daralma gösteren kredi hacminin 2010'da 525,9 milyar TL'ye yükselerek canlanma eğilimi göstermesidir. Bu dönemde sektörün operasyonel kapasitesinin göstergesi olan çalışan ve şube sayılarında da istikrarlı artışlar kaydedilmiştir (BDDK, 2011/1).

2011 yılının ilk yarısında sektörün büyüme dinamikleri devam etmiş, yükümlülükler 1.146 milyar TL'ye, toplam kredi stoku ise 620,4 milyar TL'ye ulaşmıştır. Kredi genişlemesinin 2010'dan itibaren sürdürdüğü ivme, sektörün finansal derinleşme sürecinin devam ettiğine işaret etmektedir. Aynı dönemde şube ağı ve istihdamın genişlemeye devam etmesi, sektörün reel ekonomiyle entegrasyonunun güçlendiğini göstermektedir (BDDK, 2011/3).

1.5. Türkiye Bankacılık Sistemi ve Gelişimi

Türk bankacılık sistemi Osmanlı İmparatorluğu'na dayanmaktadır. Bu dönem, nüfusun çoğunluğunun tarımla uğraştığı, askerlik süresinin çok uzun olduğu ve aynı vergilerin çok yüksek olduğu Osmanlı dönemine göre çok yüksek bir kentleşme dönemi değildir. Herkes kıymetli madenlerle ticaret yapmaktadır, bu da bankacılık faaliyetlerinin 19. yüzyılın ortalarında başlamasına olanak sağlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki bankacılık sistemi incelendiğinde, sektörün ağırlıklı olarak yabancı sermaye egemenliğinde şekillendiğı görülmektedir. Osmanlı

Umumi Şirketi, Osmanlı Umumi Kredi, Avusturya Osmanlı Bankası, Avusturya Türk Bankası ve Döviz ve Menkul Kıymetler Bankası gibi kuruluşlar, isimlerinde "Osmanlı" veya "Türk" ibareleri bulunmasına rağmen, esas itibarıyla Galata Bankerleri başta olmak üzere gayrimüslim tüccarlar ve yabancı yatırımcılar tarafından tesis edilmiştir (Ayaydın vd., 2016: 3). Osmanlı bankacılık sisteminin sınırlı kalmış olması iki temel faktörle açıklanabilir: Birincisi, Osmanlı toplum yapısında Türk nüfusunun daha çok bürokrasi ve askeriyeğe yönelmesi, ticari faaliyetler ve bankacılık mesleğinin ise genellikle gayrimüslim tebaa tarafından icra edilmesidir. İkinci ve daha köklü neden ise, Osmanlı ekonomisinin kapalı yapısının Avrupa'da yaşanan sanayi devriminin dinamikleriyle entegre olamamasıdır (Parasız, 2001: 92-93; Takan, 2001: 4).

Bankacılık faaliyetleri Osmanlı İmparatorluğu'nda ancak 1839 Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra başlamıştır. Kaynaklara göre, imparatorluk dönemindeki ilk banka, 1847 yılında Galata Bankerleri tarafından İstanbul'da kurulmuştur. Ancak bu banka uzun soluklu olamamış ve 1852 yılında tasfiye edilmiştir (Yetiz, 2016: 110). Bunun ardından, 1856'da İngiliz sermayeli Osmanlı Bankası kurulmuş, 1863'te ise Fransız ortaklığıyla birleşerek *Bank-ı Osmanî-i Şahane* adını almıştır (Bayraktar, 2002: 71). Osmanlı dönemindeki ilk millî bankacılık girişimi ise Mithat Paşa'nın öncülüğünde 1863'de kurulan *Memleket Sandıkları* olmuştur. Daha sonra 1868'de yine Mithat Paşa tarafından tesis edilen *Emniyet Sandığı*, 1888'de Ziraat Bankası'na dönüştürülmüş ve günümüze kadar varlığını sürdüren en köklü kamu bankalarından biri haline gelmiştir (Yazıcı, 2000: 8).

Cumhuriyet Dönemi'nde bankacılık sektörü önemli bir gelişim göstermiştir. 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda, 1924 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün desteğiyle *Türkiye İş Bankası* kurulmuştur (Yıldırım, 2020: 107). Ardından, 1925'te Türkiye'nin ilk kalkınma bankası olan *Türk Sanayi ve Maden Bankası* faaliyete geçmiş, bu banka özel sektöre orta ve uzun vadeli finansman sağlamak amacıyla kurulmuştur. Aynı dönemde, konut finansmanına yönelik olarak 1927'de *Emlak ve Eytam Bankası* kurulmuş, bu kurum daha sonra 1946'da *Emlak ve Kredi Bankası* adını almıştır (Zarakoğlu, 1973: 28). 1930 yılında, para politikalarını düzenlemek ve banknot ihraç yetkisine sahip olmak üzere Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası anonim şirket statüsünde kurulmuş ve 1931'de faaliyetlerine başlamıştır (Keyder, 2001: 48).

Başlangıçta sınırlı yetkilerle çalışan Merkez Bankası, zamanla görev alanını genişletmiş ve kamu finansmanındaki rolü azaltılarak etkin bir para politikası uygulayıcısı haline gelmiştir (Akgüç, 1989: 129). 1923-1933 yılları arasında çok sayıda yerel bankanın kurulduğu görülmektedir. Ancak bu olumlu gelişmeler, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın etkisiyle sekteye uğramış ve bankacılık sektöründe bir daralma yaşanmıştır. Buna rağmen, bu dönemde atılan kurumsal temeller, Türkiye'de modern bankacılık sisteminin oluşumuna önemli katkı sağlamıştır.

Ulusal ve uluslararası ticaretteki mal ve hizmet hareketliliği, kısa vadeli kredi ihtiyacı, tüketici finansmanına dayalı ekonomik faaliyetler ve kredi değerlendirme süreçlerinde borç geri ödeme kapasitesinin ön plana çıkması, sanayicilerin uzun vadeli finansman talepleri ve sanayi yatırımlarının istikrar kazanması, bankacılık sektörünün gelişimine önemli katkı sağlamıştır. Ancak bu dinamik yapı, etkin bir hukuki çerçeveye düzenlenme gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. Türkiye'de bankacılık sisteminin hukuki temelleri, ilk olarak 1933 yılında yürürlüğe giren ve üç yıl boyunca uygulanan 2243 sayılı Mevduatı Sigorta Kanunu ile atılmıştır. Ardından, 1936'da kabul edilen 2999 sayılı Bankacılık Kanunu, 22 yıl boyunca sektörün temel düzenleyici metni olmuştur. Türk bankacılık tarihinde önemli bir dönüm noktası ise 6302 sayılı Bankacılık Kanunu ile yaşanmıştır. Daha sonra, 1998'de yürürlüğe giren 7129 sayılı Kanun ile önemli düzenlemeler yapılmış, 28 ve 70 sayılı Kanunlar aracılığıyla da kapsamlı değişiklikler gerçekleştirilmiştir (Türkiye Bankalar Birliği, 1998).

Bankacılık sektöründeki yasal çerçevenin modernleşmesi süreci, 25.04.1985 tarihli 3182 sayılı Bankalar Kanunu ile devam etmiş, 2001 yılında 4672 sayılı Kanun ile güncel uyarlamalar yapılmıştır. Nihayet, günümüzde de yürürlükte olan ve bankacılık faaliyetlerini düzenleyen temel mevzuat, 2005 yılında kabul edilen 5411 sayılı Bankacılık Kanunu olmuştur (Atay, 2003: 5). Bu yasal düzenlemeler, bankacılık sisteminin istikrarını sağlamak, finansal disiplini güçlendirmek ve ekonomik büyümeye destek olacak şekilde kredi mekanizmalarını etkinleştirmek amacıyla hayata geçirilmiştir. Dolayısıyla, Türkiye'de bankacılık sektörünün gelişimi hem ekonomik dinamiklerin hem de hukuki altyapının paralel şekilde iyileştirilmesiyle mümkün olmuştur.

1.5.1. Bankaların Kuruluş Süreçleri ve Yasal Şartlar

Finansal sistem, bir ekonominin temel aktörleri ile kurumlarının işleyişini doğrudan etkileyen dinamik bir yapıdır. Makroekonomik dengelerle yakından ilişkili olan finansal konular arasında para ve kredi politikaları, kamu borç yönetimi, bankacılık faaliyetleri, merkez bankası operasyonları ve yatırım mekanizmaları yer almaktadır (Okka, 2015: 5). Türkiye'de bankalar, ekonomik sistem içerisinde fon fazlası olan tasarruf sahipleri ile fon açığı bulunan işletmeler ve bireyler arasında aracılık rolü üstlenmektedir. Bu süreçte, bankalar atıl durumdaki tasarrufları finansal sisteme kazandırarak mevduat ve katılım fonları aracılığıyla kaynak yaratmakta ve bu kaynakları kredi mekanizmalarıyla ekonomiye aktarmaktadır. Bankaların borçlanma kapasiteleri, öz kaynaklarıyla orantılı olup finansal kaldıraç ilkelerine dayanmaktadır. Bankacılık sektörü, ekonomik sistemde kritik bir bağlantı noktası oluşturduğundan, bu sektörde yaşanacak bir istikrarsızlık tasarruf sahipleri başta olmak üzere tüm piyasa aktörlerini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle, bankaların kuruluşundan faaliyetlerine, şube açma süreçlerinden tasfiyelerine kadar tüm aşamalar özel yasal düzenlemelere tabi tutulmuştur. Bu kapsamda, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, bankacılık faaliyetlerinin yürütülmesine ilişkin temel çerçeveyi belirleyen en önemli mevzuattır (Bankacılık Kanunu, 2005: Md. 7).

Türkiye'de faaliyet gösteren tüm resmî kurumlar gibi bankalar da belirli izin süreçlerinden geçmek zorundadır. Bankaların kuruluş izni, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 6. maddesinde detaylı olarak düzenlenmiştir (Bankacılık Kanunu, 2005: Md. 6). Aynı kanunun 8. maddesinde ise banka kuruluşuna ilişkin yasal şartlar tanımlanmış olup, bu şartların yerine getirilmesi kuruluş izninin alınabilmesi için zorunludur (Bankacılık Kanunu, 2005: Md. 8). Bu düzenlemeler, bankacılık sektörünün güvenilirliğini ve istikrarını sağlamak amacıyla oluşturulmuştur.

1.5.2. Bankacılık Faaliyetlerinin Yasal Çerçevesi ve İşleyişi

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun 10. maddesi, banka kurma kavramının, bu bankaların faaliyetlerine başlama kavramından ayrı olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'de kuruluş izni veya şube açma izni alan bir bankanın, ayrıca bir beyanname sunarak kuruldan faaliyet izni alması beklenmektedir. Bu Kanunun 11. maddesi uyarınca verilen faaliyet izinleri Resmî Gazete 'de ilan edilir. İlgili faaliyetlerin

yürütülmesinde ihtiyaç duyulan tanımlar, 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun Tüzüğü'nün 10. maddesinde düzenlenmiştir.

1.5.3. Bankacılık Sektörünün Operasyonel Alanları ve Temel Görevleri

Bankalar, yapısal olarak çeşitli finansal ürün ve hizmet portföyleri sunmakta olup bu faaliyet alanları 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun 4. maddesinde detaylı şekilde düzenlenmiştir (Bankacılık Kanunu, 2005: Md. 4). Finansal sistemin temel işleyiş mekanizması, ekonomide fon fazlası bulunan birimlerle fon açığı olan birimler arasındaki kaynak dağılımını, yasal ve düzenleyici bir çerçevede bankalar aracılığıyla sağlamaktan geçmektedir (Yıldırım, 2020: 23). Bu bağlamda bankalar, fonların etkin dağıtımını gerçekleştirerek ve ekonomik aktörlerin finansman ihtiyaçlarını karşılayarak finansal sistemin işleyişinde kritik bir aracı rol üstlenmektedir.

Ülkelerin ekonomik yapıları ve sektörel dinamiklerindeki farklılıklar, bankacılık sistemlerinin faaliyet hacimlerinde ve organizasyonel yapılanmalarında çeşitlilik yaratmaktadır. Bununla birlikte, ulusal ve uluslararası düzeyde bankaların temel işlevleri ve karakteristik özellikleri büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Söz konusu ortak işlevler ve ayırt edici özellikler aşağıda sistematik olarak analiz edilecektir.

Finansal Aracılık: Banka, çeşitli finansal araçlar aracılığıyla herhangi bir ekonomideki tasarruf sahiplerini ve harcama yapanları bir araya getirerek finansal aracılık yapmaktadır. Bu aslında fazladan parası olanlardan (tasarruf sahipleri) ihtiyacı olanlara (yatırımcılar) fon transferi yoluyla yapılır (İbicioğlu, 2006: 5). Dolayısıyla banka, fon arz ve talebi olan birimler arasında aracıdır.

Kaynaklara Likidite Sağlama: Bankalar, fon toplama ve dağıtım sürecinde zaman ve miktar açısından esnek bir dönüşüm mekanizması işletmektedir. Bu mekanizma sayesinde, farklı vadelerde ve çeşitli büyüklüklerde toplanan tasarruflar, ekonomik birimlerin değişken finansman ihtiyaçlarına uygun şekilde kredi olarak tahsis edilebilmektedir. Böylece yatırımcılar, optimal kaynak tahsisi sayesinde yatırım projelerini gereken finansman düzeyinde hayata geçirebilmektedir

Kısa Vadeli Fonların Uzun Vadeli ve Büyük Ölçekli Fonlara Dönüştürülmesi: Tasarruf sahipleri ile açık veren birimler arasında aracılık yapan bankalar, küçük

tasarrufları daha büyük bir sepete taşıyarak ve bunları toplamı bir milyonu aşan girişimcilerin eline aktararak kredi şeklinde birimler verirler. Buna paralel olarak, bankaların tasarruf sahiplerinin cebinden aracılık ettiği fonlar kısa, orta ve uzun vadede ekonomiye enjekte edilir (Parasız, 2014: 96-97). Özellikle uzun vadeli yatırım projeleri getiren girişimciler için uzun vadeli krediler çok önemlidir. Bu, girişimcilerin uzun vadeli kredi bulmada karşılaştıkları sorunu ortadan kaldıran bir işlemdir. Yapılan yatırımlar ekonomik hayatın büyümesinde rol oynar; uzun vadede girişimcilerden gelecek kredi ile yatırım kararları çok daha hızlı gerçekleşir.

Ulusal Para Politikasının Etkinliğinin Sağlanması: Bir ekonominin finansal istikrarı ve sürdürülebilir büyümesi, gelişmiş bir bankacılık altyapısı ile etkin para politikası uygulamalarının sinerjik etkisine bağlıdır. Merkez bankaları tarafından uygulanan açık piyasa işlemleri, politika faiz oranları, zorunlu karşılık oranları ve reeskont politikaları gibi para politikası araçlarının etkinliği, büyük ölçüde hedef ekonomideki bankacılık sisteminin gelişmişlik düzeyiyle doğrudan ilişkilidir. Vurucu-Arı'nın da belirttiği gibi, gelişmiş finansal piyasalara ve güçlü kurumsal altyapıya sahip ekonomilerde para politikası aktarım mekanizması daha verimli işlemekte, politika kararlarının reel ekonomiye yansımaları daha hızlı ve ölçülebilir olmaktadır. Bu nedenle, bankacılık sektörünün yapısal nitelikleri ile para politikası uygulamalarının başarısı arasında karşılıklı bir nedensellik bulunmakta olup, gelişmiş bir bankacılık sistemi para politikası sinyallerinin ekonomiye etkin şekilde yayılmasını sağlayarak makroekonomik istikrarın temel unsurlarından birini oluşturmaktadır.

Kredi Tabanlı Para Genişlemesi: Kaydi para (veya banka parası), fiziksel bir karşılığı bulunmayan ve bankaların muhasebe kayıtlarındaki alacak-borç ilişkileriyle yaratılan bir ödeme aracıdır. Dijital bankacılık uygulamalarının yaygınlaşmasıyla birlikte, ekonomideki parasal dolaşım büyük ölçüde banka hesapları arasındaki elektronik transferler yoluyla gerçekleşmektedir. Bu sistemde paranın temel kullanım biçimleri; talep mevduat hesaplarına bağlı çek uygulamaları, elektronik fon transfer mekanizmaları ve kredi kartı işlemleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Vurucu-Arı, 2017: 76). Bankalar, mevduat parası yaratma süreci aracılığıyla ekonomideki parasal dolaşım üzerinde önemli bir kontrol gücü elde etmekte ve bu durum fiyat mekanizmasının işleyişinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Önemle belirtmek gerekir ki, mevduat parası yaratma yetkisi

yalnızca bankacılık sistemine özgü bir işlev olup, banka dışındaki ekonomik birimler bu yetkiye sahip değildir (Babuşçu, 1997: 58). Bu yapı, modern ekonomilerde parasal genişlemenin temel dinamiğini oluşturmakta ve bankacılık sisteminin makroekonomik dengeler üzerindeki etkisini şekillendirmektedir.

Hizmet Fonksiyonu: Günümüz dijital çağında, perakende bankacılık sektörünün dönüşümüyle birlikte, müşteri odaklı hizmet anlayışı stratejik bir öncelik haline gelmiştir. Bankalar, müşteri beklentilerini etkin şekilde karşılamak, finansal sorunlara yenilikçi çözümler sunmak ve hızlı erişilebilirlik sağlamak zorundadır (Okumuş vd., 2010: 90). Özellikle dijitalleşmenin yaygınlaşması, rekabetin artması ve tüketici davranışlarının değişmesi, bankaları hizmet kalitesini sürekli iyileştirmeye zorlamaktadır. Bu bağlamda, müşteri memnuniyetini merkeze alan hizmet modelleri, kurumsal başarının temel belirleyicilerinden biri olarak kabul edilmektedir.

1.6. Bankacılık Düzenlemelerinde Kurumsal Sınıflandırma

Türk finans sisteminde bankalar, temel işlevleri ve operasyonel nitelikleri dikkate alınarak dört ana kategoride sınıflandırılmaktadır: Mevduat Bankaları, Katılım Bankaları, Yatırım Bankaları ve Kalkınma Bankaları. Bu sınıflandırmanın yasal dayanağı 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 3. maddesinde açıkça belirtilmiş olup, her bir banka türünün kurumsal yapısı, faaliyet alanları ve düzenleyici çerçevesi ayrıntılı şekilde tanımlanmıştır (Bankacılık Kanunu, 2005: Md. 3). Söz konusu hukuki düzenleme, bankacılık sektöründe uzmanlaşmayı teşvik etmekte ve her bir banka türünün ekonomide üstlendiği spesifik role göre normatif bir çerçeve sunmaktadır. Bankaların bu fonksiyonel ayrımı hem finansal istikrarın sağlanması hem de ekonomik kalkınma hedeflerinin desteklenmesi açısından stratejik öneme sahiptir. Bununla birlikte, akademik literatürde bankaların yalnızca yasal sınıflandırmasıyla yetinilmeyip, piyasa koşulları, müşteri portföyleri ve sunulan hizmetlerin niteliği gibi ek parametrelere dayalı ikincil tasnifler de yapılmaktadır.

1.6.1. Finansal Aracılık Sisteminde Türk Banka Türleri

Türkiye'de bankacılık sektörü, mevduat kabul etme durumu, sermaye yapısı, faaliyet alanları, ekonomik fonksiyonları ve örgütsel modeller gibi çok boyutlu kriterler temelinde sınıflandırılabilir heterojen bir yapı sergilemektedir. 5411 sayılı Bankacılık

Kanunu, bu çeşitlilik içerisinde özellikle kurumların faaliyet alanlarına odaklanarak normatif bir çerçeve sunmakta ve böylece hem tüketicilerin finansal hizmetlere erişiminde şeffaflığı artırmakta hem de sektörün denetlenebilirliğini sağlamaktadır. Bankaların bu çok katmanlı sınıflandırılması, finansal sistemin işleyiş mekanizmalarının anlaşılması, kaynak dağılımının optimize edilmesi ve ekonomik aktörlerin karar alma süreçlerinin sağlıklı yürütülmesi açısından kritik önem taşımaktadır.

Bu çalışmada bankalar sınıflandırılırken faaliyet alanlarına göre bir ayrıma tabi tutulmuştur. Faaliyet alanlarına göre bankalar; mevduat bankaları (ticari bankalar), katılım bankaları ve kalkınma ve yatırım bankalarıdır. Ayrıca günümüzde tüm ülkelerde mali sistemi oluşturan kurumların en tepesinde merkez bankası yer almaktadır. Bankalar üstü banka olarak da ifade edilen merkez bankasının bu başlık altında incelenmesinde yarar olacaktır.

1.6.1.1. Merkez Bankası

Modern finans sisteminde "bankaların bankası" ve "devletin bankası" işlevlerini üstlenen merkez bankaları, ticari bankacılığın gelişim sürecinde ortaya çıkan yapısal ihtiyaçlar neticesinde şekillenmiştir. Özellikle kâğıt para kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte çoklu ticari bankaların banknot ihraç etmesi, para arzında kontrolsüz genişleme, banknot değerlerinde istikrarsızlık ve finansal sistemde güven kaybı gibi ciddi sorunlara yol açmıştır. Bu olumsuz gelişmeler, banknot ihraç yetkisinin tek bir kurumda merkezileştirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmış ve modern merkez bankacılığı kavramının temellerini oluşturmuştur (Akgüç, 1989: 110).

Merkez bankacılığı kurumlarının öncülleri, faaliyetlerini genişleten özel ticari bankalardır. Ticari bankalara çeşitli imtiyazlar verilerek 'Merkez Bankası' kimliği kazandırılmıştır. Ticaret bankaları aldıkları bu kimlikle devlet adına para basma görevini üstlenerek devletin bankacılığını yapmaya başlamıştır. Zamanla ticari bankalar bu görevini yerine getirirken asıl amaçlarının dışına çıkarak kar kaygısı içine girmişlerdir. Yaşanan olumsuzluklar neticesinde Merkez Bankası görevini yapan özel bankalar ya kamulaştırılmış ya da bu bankalara verilen imtiyazlar kaldırılarak devlete ait Merkez Bankaları kurulmuştur (Parasız, 1989: 110).

Dünyada bilinen ilk emisyon bankası 1694 yılında kurulan İngiltere bankasıdır. İngiltere bankasının kurulması merkez bankacılığı müessesesinin kurumsallaşma sürecinde belirleyici bir rol oynamış ve uluslararası düzeyde referans teşkil eden sağlayarak diğer ülkeler için bir model oluşturmuştur (Parasız, 2000: 24). Ülkemizde ise merkez bankası görevini üstlenen ilk banka yabancı sermaye ile kurulan Bank-ı Osmani olmuştur. Osmanlı bankasının yabancı sermaye ile kurulmuş olması zamanla birçok sorunu da beraberinde getirmiş ve II. Meşrutiyet Dönemi'nde bu sorunlar daha da artmıştır. Bu doğrultu da yabancı sermayeli bir merkez bankasının olması artık düşünülmeyeceğinden, ulusal bir merkez bankasının kurulması için çalışmalara başlanılmıştır (TCMB).

Yeni Türk devletinin kurulmasından sonra 30 Haziran 1930 yılında çıkarılan bir kanun ile milli bir banka olan TCMB kurulmuştur (Parasız, 2000: 257). Diğer kamu kurumlarından farklı olarak anonim şirket olarak kurulan TCMB 3 Ekim 1931 yılında faaliyetlerine başlamıştır (TCMB).

Merkez bankaları, para ve kur politikalarını düzenleme ile banknot ihraç yetkisini tek elde toplama gibi temel makroekonomik fonksiyonları üstlenen kurumsal yapılardır. Türkiye özelinde, TCMB, 1211 sayılı Kanun ile Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından süresiz olarak banknot basma tekel yetkisiyle donatılmış ve bu yetki çerçevesinde; para politikası oluşturma, fiyat istikrarını sağlama, banknot arzını yönetme gibi kritik sorumluluklar üstlenmiştir. Bu yasal düzenleme, merkez bankasının operasyonel özerkliğini güvence altına alırken, finansal sistemin istikrarı ve ekonomik dengelerin korunması açısından da stratejik bir rol oynamaktadır (TCMB).

Kuruluş kanununa göre merkez bankasının temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. Fiyat istikrarı ekonomik birimlerin karar alma süreçlerini etkilemeyecek şekilde makul ve istikrarlı bir enflasyon oranını ifade etmektedir. Merkez bankası fiyat istikrarını sağlarken uygulayacağı para politikasını ve para politikası araçlarını doğrudan kendisi belirleyebilme yetkisine sahiptir. Bu yetki merkez bankasının her türlü araç bağımsızlığına sahip olduğunu göstermektedir (TCMB). Ayrıca merkez bankası fiyat istikrarı amacıyla çalışmamakla beraber hükümetin büyüme ve istihdam politikalarını destekler (TCMB).

Diğer bankalara ödünç veren son merci konumunda olan merkez bankasının birçok temel görev ve yetkileri bulunmaktadır. Merkez bankasının 1211 Sayılı Kanun'un 4. Maddesine göre temel görevleri şu şekilde sıralanmıştır (TCMB);

a) Açık piyasa işlemleri yapmak,

b) Hükümetle birlikte TL'nin iç ve dış değerini korumak için gerekli tedbirleri almak ve yabancı paralar ile altın karşısındaki muadeletini tespit etmeye yönelik kur rejimini belirlemek, TL'nin yabancı paralar karşısındaki değerinin belirlenmesi için döviz ve efektiflerin vadesiz ve vadeli alım ve satımı ile dövizlerin TL ile değişimi ve diğer türev işlemlerini yapmak,

c) Bankaların ve Bankaca uygun görülecek diğer mali kuruluşların bilanço içi veya bilanço dışı uygun görülen kalemlerini esas alarak zorunlu karşılıklar ve umumi disponibilite ile ilgili usul ve esasları belirlemek,

d) Reeskont ve avans işlemleri yapmak,

e) Ülke altın ve döviz rezervlerini yönetmek,

f) TL'nin hacim ve tedavülünü düzenlemek, ödeme ve menkul kıymet transferi ve mutabakat sistemleri kurmak, kurulmuş ve kurulacak sistemlerin kesintisiz işlemlerini ve gözetimini sağlamak ve gereken düzenlemeleri yapmak, ödemeler için elektronik ortamda dahil olmak üzere kullanılacak yöntemleri ve araçları belirlemek,

g) Finansal sistemde istikrarı sağlayıcı ve para ve döviz piyasaları ile ilgili düzenleyici tedbirleri almak,

h) Mali piyasaları izlemek,

ı) Bankalardaki mevduatın vade ve türeleri ile özel finans kurumlarındaki katılma hesaplarının vadelerini belirlemektir.

Merkez bankasının 1211 Sayılı Kanun'un 4. Maddesine göre temel yetkileri şu şekilde sıralanmıştır (TCMB);

a) Türkiye'de banknot ihracı imtiyazı tek elden Bankaya aittir.

b) Banka, Hükümetle birlikte enflasyon hedefini tespit eder, buna uyumlu olarak para politikasını belirler. Banka, para politikasının uygulanmasında tek yetkili ve sorumludur.

c) Banka, fiyat istikrarını sağlamak amacıyla bu Kanunda belirtilen para politikası araçlarını kullanmaya uygun bulacağı diğer para politikası araçlarını da doğrudan belirlemeye ve uygulamaya yetkilidir.

d) Banka, olağanüstü hallerde ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun kaynaklarının ihtiyacı karşılamaması durumunda, belirleyeceği usul ve esaslara göre bu Fona avans vermeye yetkilidir.

e) Banka, nihai kredi mercii olarak bankalara kredi verme işlemini yürütür.

f) Banka, bankaların ödünç para verme işlemlerinde ve mevduat kabulünde uygulayacakları faiz oranlarını, belirleyeceği usul ve esaslara göre bankalardan istemeye yetkilidir.

g) Banka, mali piyasaları izlemek amacıyla bankalar ve diğer mali kurumlardan ve bunları düzenlemek ve denetlemekle görevli kurum ve kuruluşlardan gerekli bilgileri istemeye ve istatistiki bilgi toplamaya yetkilidir. Banka talepleri gerçek zamanlı ve anlık karşılanır bu taleplerin karşılanmasını temin ederek, Bankaca kurum ve kuruluşların bilgi işlem sistemlerine erişim sistemleri kurulabilirler. Uygulamaya yönelik her türlü usul ve esas Bankaca belirlenir.

1.6.1.2. Mevduat Bankaları (Ticari Bankalar)

5411 Sayılı Bankacılık Kanunun 3. maddesine göre, kendi nam ve hesabına mevduat kabul etmek ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubeleri mevduat bankası olarak tanımlanmıştır.

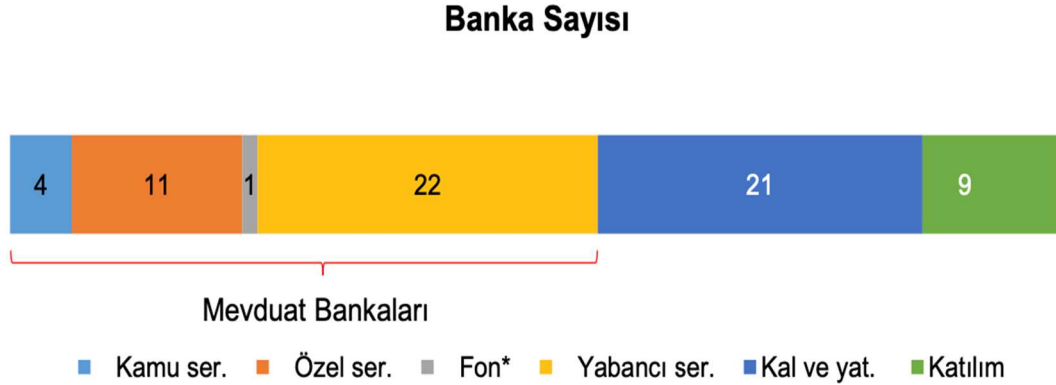
Ticaret bankaları genel olarak topladıkları mevduatları borç olarak vermektedir. Bu bakımdan ticaret bankalarının borç almaları mevduat şeklinde, borç vermeleri ise iskonto şeklinde ortaya çıkar. Bu doğrultuda ticaret bankaları aynı zamanda mevduat ve iskonto bankaları olarak da adlandırılmaktadır (Öçal ve Çolak, 1991: 20-21).

Mevduat bankaları bankacılık sektöründe en çok faaliyet gösteren banka türü olup, fon kaynakları kullanılan krediler, toplanan mevduatlar ve öz kaynaklardır (Akbulak vd., 2004: 82). Adından da anlaşılacağı üzere mevduat bankalarının asıl kaynağı mevduattır. Bu bankalar işlemlerini gerçekleştirirken daha çok vadesiz ve kısa vadeli mevduat kabul ederler. Mevduat bankaları topladıkları mevduatları finansman ihtiyacı olan kişi ve kuruluşlara kısa vadeli kredi şeklinde verirler. Verdikleri bu krediye karşılık olarak faiz alırlar (Arıkan, 2011: 16). Dolayısıyla mevduat bankaları, tasarruf sahiplerinden optimum koşullarda fon toplayarak bu kaynakları en verimli şekilde kredi olarak kullanırmak suretiyle karlılık esaslı bir finansal aracılık modeli yürütmektedir (Parasız, 2000: 136-137).

Mevduat bankaları ekonomide çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü bu bankalar, bir yandan tasarruf sahiplerine fon değerlendirme imkânı sunarken, diğer yandan yatırımcıların finansman ihtiyaçlarını karşılayarak ekonomik faaliyetlerin sürekliliğine katkı sağlamaktadır. Ayrıca bu bankalar, topladıkları mevduatları üretken yatırımlara kanallıze ederek kaynakların verimli dağılımını teşvik etmekte ve bu sayede ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır (Öcal ve Çolak, 1991: 21). Kısaca mevduat bankaları fon fazlası ve fon açığı olan müşteriler arasında finansal aracılık yapma, kaynak kullanımını iyileştirme, ticareti geliştirme, kaydi para yaratma ve uygulanan para politikalarının ekonomide daha etkin bir şekilde çalışmasını sağlamaktadırlar. Bu fonksiyonları ile mevduat bankaları ekonomide ki likiditeyi arttırarak ekonomik refahı olumlu bir şekilde etkilemektedir.

Mevduat bankaları, vadeli ve vadesiz mevduat kabul etme nakdi ve gayri nakdi kredi sağlama havale, EFT, çek, senet, döviz işlemleri, kiralık kasa hizmeti, muhabir bankacılık işlemleri, yatırım danışmanlığı, portföy yöneticiliği, factoring, forfaiting işlemleri, sigortacılık, bireysel emeklilik, bankalar arası alım-satım işlemleri gibi birçok konuda hizmet sunmaktadırlar (BDDK, 2005). Yukarıda sıraladığımız gibi mevduat bankaları toplumun her kesiminden oluşan insanlara hitap etmektedir. Bu durumun bankacılık sektöründe ağırlıklı olarak mevduat bankaların faaliyet göstermesinde etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Şekil 1: Eylül 2025 Tarihi İtibariyle Gruplar Bazında Mevduat Bankaları

* Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar.

Kaynak: (TBB, 2025)

Yukarıdaki Şekil 1’de görüldüğü gibi mevduat bankaları kendi içinde kamusal sermayeli mevduat bankaları, özel sermayeli mevduat bankaları, TMSF’ye devredilen mevduat bankaları ve yabancı sermayeli mevduat bankaları olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır. Kamusal sermayeli mevduat bankalarının sayısı 4, özel sermayeli mevduat bankalarının sayısı 11, TMSF’ye devredilen mevduat bankalarının sayısı 1 ve yabancı sermayeli mevduat bankalarının sayısı 22 olup, toplamda mevduat bankaları 37 bankadan oluşmaktadır. Yatırım bankaları 21 ve katılım bankaları ise 9 adetten oluşmaktadır. Mevduat bankalarının içerisindeki sermaye yapılarına bakıldığında en yüksek paya %63 oranla yabancı sermayeli mevduat bankalarının sahip olduğu görülmektedir. Özel sermayeli mevduat bankaları %26 oranla ikinci paya, kamusal sermayeli mevduat bankaları %8 oranla üçüncü paya sahipken, TMSF’ye devredilen mevduat bankaları %3 oranla en az paya sahiptir.

Tablo 8: 17.10.2024 Tarihi İtibariyle Mevduat Bankalarının Gruplar Bazında, Şube ve Çalışan Sayıları

	Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	TMSF’ye Devredilen Mevduat Bankaları	TOPLAM
Banka Sayısı	4	11	22	1	37

Şube Sayısı (Yurtiçi Şube+ Yurtdışı Şube)	3856	3290	2030	1	9.177
Çalışan Sayısı	66.796	63.394	50.961	227	181.378

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Tablo 8’de Mevduat bankalarının gruplar bazında, şube ve çalışan sayıları verilmektedir. Tabloya bakıldığında Türkiye’de bulunan mevduat bankalarının toplam sayısı 37’dir. Yurtiçi şube sayısı ve yurtdışı şube sayısı toplamda 9.177 tanedir. Çalışan sayılarına bakıldığında; kamusal sermayeli mevduat bankalarının 66.796 tane çalışanıyla ilk sırada yer alırken, ikinci sırada 63.394 tane çalışanıyla özel sermayeli mevduat bankaları, üçüncü sırada 50.961 tane çalışanıyla yabancı sermayeli mevduat bankaları ve son sırada 227 tane çalışanıyla TMSF’ye devredilen mevduat bankaları yer almaktadır. Mevduat bankalarının oluşturmuş olduğu toplam istihdam sayısı ise 181.378’dir.

1.6.1.3. Katılım Bankaları

5411 Sayılı Bankacılık Kanunun 3. Maddesine göre, özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikte ki kuruluşların Türkiye’deki şubeleri katılım bankası olarak tanımlanmıştır.

Türkiye’de son dönemde ivme kazanan katılım bankaları, faizsiz finans prensibini temel alan ve bu ilke doğrultusunda operasyonel faaliyetlerini yürüten finansal kuruluşlardır. İslami finans kurallarına uygun işlem yapan bu kurumlar, özellikle Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkelerde "İslami Banka" adıyla faaliyet göstermekte ve küresel finans sisteminde giderek daha fazla önem kazanmaktadır (Oussama, vd., 2017). Geleneksel bankacılık modellerinden farklı olarak, katılım bankaları; kar-zarar ortaklığı, kiralama ve murabaha gibi İslami finans teknikleri kullanarak hem yatırımcıların fonlarını İslami prensipler çerçevesinde değerlendirmekte, hem de finansman ihtiyacı olan birey ve kurumlara şariat kurallarına uygun alternatif çözümler sunmaktadır.

Türkiye’de çok fazla bulunmasa da önemli bir yere sahip olan katılım bankaları, faizsiz bankacılık işlemleri için kurulmuştur. Türkiye gibi İslamiyet’i kabul eden birçok ülkede halkın dini inançlarına göre faiz haram kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu bankalar faiz konusunda hassasiyeti bulunan müşteri ve yatırımcılar için faaliyet göstermektedir.

Geleneksel bankacılık sistemine yönlendirilemeyen fonlar hem ulusal ekonomi hem de tasarruf sahipleri açısından önemli bir atıl kaynak potansiyeli oluşturmaktadır. Bu ekonomik verimlilik kaybını minimize etmek amacıyla, tasarrufları faizsiz bankacılık prensipleri doğrultusunda reel ekonomiye kanallı eden ve oluşan finansal sonuçları (kar/zarar) mevduat sahipleriyle paylaşan katılım bankacılığı modeli geliştirilmiştir (Arıkan, 2011: 26).

İslam dininin esaslarına göre faiz haram kılındığı için insanları faizden uzak tutmak amacıyla ticarete özendirilmiştir. Ticaretle uğraşan Müslüman halk faizin yasak olmasından ötürü geleneksel bankaları kullanmamışlardır. Bunun sonucunda ekonomide para akışı sektöre uğrayarak birçok olumsuzluk meydana gelmiştir. Müslüman ülkeler bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak için kendi dinlerine uygun kıstaslara sahip faizsiz bir banka kurmuşlardır (Arıkan, 2011: 26).

Tablo 9: Türkiye’deki Katılım Bankaları

Bankalar	Kuruluş Yılı	Faaliyet Yılı
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	1984	21 Ocak 1985
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	1988	31 Mart 1989
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	2005	30 Kasım 2005
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	2014	12 Mayıs 2015
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	2015	26 Şubat 2016
Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş.	2019	25 Şubat 2019

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) verilerinden derlenmiştir.

Tablo 9’da Türkiye'deki katılım bankalarının kuruluş kronolojisini verilmiş ve özel finans kurumlarından banka statüsüne geçişi ve kamu sermayeli katılım bankalarının sisteme eklenmesiyle sektörün büyümesini göstermiştir.

Türkiye’de katılım bankacılığının temelleri, 1984 yılında Albaraka Türk’ün faaliyete geçmesiyle atılmıştır. 2005 yılına kadar bu kuruluşlar, sektör içerisinde "özel finans kurumları" adıyla anılmaktaydı. Ancak 5411 Sayılı Bankalar Kanunu’nda gerçekleştirilen yasal düzenleme ile bu kurumların resmî adı "katılım bankaları" olarak revize edilmiş ve söz konusu bankalar, Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) çatısı altında birleştirilmiştir.

Katılım bankalarının işleyiş mekanizması, mevduat bankalarıyla kısmi benzerlikler taşısa da temel prensipler açısından önemli farklılıklar içermektedir. Faizsiz finans ilkesini merkeze alan bu kurumlar, kaynak teminini özel cari hesaplar ve katılma hesapları aracılığıyla gerçekleştirmektedir (Güney, 2012: 27).

Katılım bankalarında gerçek ve tüzel kişilerce açılan özel cari hesaplar, vadesiz mevduat hesaplarıyla benzer özellikler taşımaktadır. Bu hesaplardaki fonlar, sahiplerinin talebi doğrultusunda herhangi bir kısıtlama olmaksızın çekilebilmekte olup, bu nedenle herhangi bir getiri sunmamaktadır. Katılma hesapları ise vadeli mevduat hesaplarından temel prensip farklılığıyla ayrılmakta olup, vade sonunda anaparanın yanı sıra elde edilen karın paylaşılmasını veya oluşan zarara katlanılmasını öngörmektedir. Banka, bu hesaplardan toplanan fonları faizsiz finansman modellerine yönlendirerek, müşterileriyle kar-zarar ortaklığı esasına dayalı bir ilişki kurmaktadır. Mevduat bankalarının aksine, katılım bankaları nakdi kredi yerine müşterilerin ihtiyaçlarını doğrudan finanse etme yöntemini benimsemektedir. Örneğin, konut veya taşıt finansmanında, malın mülkiyetini üstlenerek müşteriye kiralama veya taksitle satış modeli uygulamaktadır. Katılım bankaları, çek, senet, döviz işlemleri, havale ve EFT gibi geleneksel bankacılık hizmetlerini de sunarak geniş bir müşteri kitlesine hitap etmektedir (Yılmaz, 2018: 12-13). Bu çeşitli işlevleri nedeniyle yalnızca faiz hassasiyeti olan bireyleri değil, aynı zamanda alternatif finansman seçenekleri arayan diğer müşterilerin de ilgisini çekmektedir.

Katılım bankaları, temelde dini sebeplerle faiz gelirinden kaçınan bireylerin fonlarını bankacılık sistemine dahil ederek ekonomide değerlendirmeyi hedeflemektedir. 2005 sonrası dönemde kaydettiği önemli büyüme performansı ile katılım bankacılığı, artık mevduat bankalarına veya kalkınma/yatırım bankalarına alternatif olarak değil, Türk finans sisteminin bütünleyici bir unsuru olarak kabul görmektedir. Nitekim Ziraat Katılım Bankası ve Vakıf Katılım Bankası gibi kamu destekli kuruluşların devreye girmesiyle birlikte, bu bankaların Türkiye bankacılık sektöründeki payının önümüzdeki dönemde daha da artacağı öngörülmektedir.

Tablo 10: Katılım Bankaları Güncel Şube, Personel Bilgisi

Bankalar	Yurtiçi Şube ve Yurtdışı Şube Sayısı	Yurtiçi Personel ve Yurtdışı Personel Sayısı
Albaraka Türk Katılım Bankası	225	2660
Kuveyt Türk Katılım Bankası	453	6482
Türkiye Finans Katılım Bankası	260	3068
Vakıf Katılım Bankası	215	2864
Ziraat Katılım Bankası	224	2865
Türkiye Emlak Katılım Bankası	123	1768
Dünya Katılım Bankası	25	500

Kaynak: TKBB (Türkiye Katılım Bankalar Birliği)

Tablo 10'da Katılım Bankalarının şube ve personel bilgileri verilmektedir. Albaraka Türk Katılım Bankası, 225 şubesi ve 2.660 çalışanı ile faaliyet göstermektedir. Kuveyt Türk Katılım Bankası ise 453 şube sayısı ve 6.482 personel istihdamıyla sektörde önemli bir paya sahiptir. Türkiye Finans Katılım Bankası'nın operasyonel ağı 260 şubeden oluşmakta olup, 3.068 kişilik bir istihdam kapasitesi bulunmaktadır. Vakıf Katılım Bankası, 215 şubesi ve 2.864 çalışanı ile hizmet vermektedir. Ziraat Katılım Bankası 224 şube ile faaliyetlerini sürdürürken, toplam çalışan sayısı 2.865 olarak kaydedilmiştir. Türkiye Emlak Katılım Bankasının ise toplamda 123 tane şubesi ve 1.768 tane çalışanı bulunmaktadır. Dünya Katılım Bankasının ise toplamda 25 tane şubesi ve 500 tane çalışanı bulunmaktadır. Ülkemizde giderek yaygınlaşmaya başlayan katılım bankalarının toplam yurtiçi ve yurtdışı şube sayısı 1.525 iken yurtiçi ve yurtdışı toplam istihdam sayısı 20.207'dir.

Tablo 11: Katılım ve Geleneksel Bankalar Arasındaki Farklar

Katılım (İslami) Bankacılık Sistemi	Geleneksel Bankacılık Sistemi
Kur'an-ı (Ayet ve Hadisler) kaynak almaktadır.	Dini veya etik referansı olmayan, ekonomiye dayalı kâr amaçlı çalışan bankalardır.
Varlıkları verimli kullanarak, finansman ve borç yükünü azaltmayı hedefler.	Aşırı kredi kullanımı ve finansal kaynak israfı sonucunda iflaslara yol açarak borç yükünü arttırır.
Proje olarak öz sermaye finansmanında Kar/Zarar paylaşımını içermektedir, risk ve karı aynı oranda barındırır.	Öz sermaye finansmanına bağlı olmamakla birlikte, oluşabilecek riskleri borçlulara yüklerler.
Paranın herhangi bir getiri sağlamadığı verimliliğe dayanmaktadır. Para sadece potansiyel sermayedir.	Banka mevduatlarında her türlü para getiri sağlamaktadır.
Yapılan işlemlerin çoğu ödünç verenlerin performansından bağımsız olup getirileri değişebilmektedir. Risk büyüdükçe yönetimin profesyonelce yapılmasını zorunlu kılar. Yatırımcılar ve mudiler geleneksel bankacılığa göre yüksek getiri elde etme imkânı yakalayabilirler.	Risksiz getiriden hoşlanmayan yatırımcı ve mudilerin getirileri ile banka performansı arasında bağlantı bulunmamaktadır. Bu bankacılık sistemi kurum olarak ödünç alanlar ve verenler arasında bir aracı konumundadır.
Hesaplarda varsayılandan (ilk değer) daha fazla para tutmazlar.	Hesaplarda varsayılandan (ilk değer) daha fazla para tutabilirler.
Bu sistemde para piyasasından ödünç almak zor olmakla beraber müşterileriyle ilişkileri ortak-yatırımcı-tüccar şeklindedir.	Para piyasası bu sistem için ise temel bir likidite kaynağıdır.
Mevduatlara herhangi bir garanti verilmemektedir.	Mevduata sistemin gerektirdiği usuller çerçevesinde garanti verilmektedir.
Bu bankacılık sisteminin müşterileri ile ilişkileri ortak-yatırımcı-tüccar şeklindedir.	Bu bankacılık sisteminin müşterileri ile ilişkileri borçlu-alacaklı şeklindedir.

Kaynak: Kalaycı, 2013: 65-66

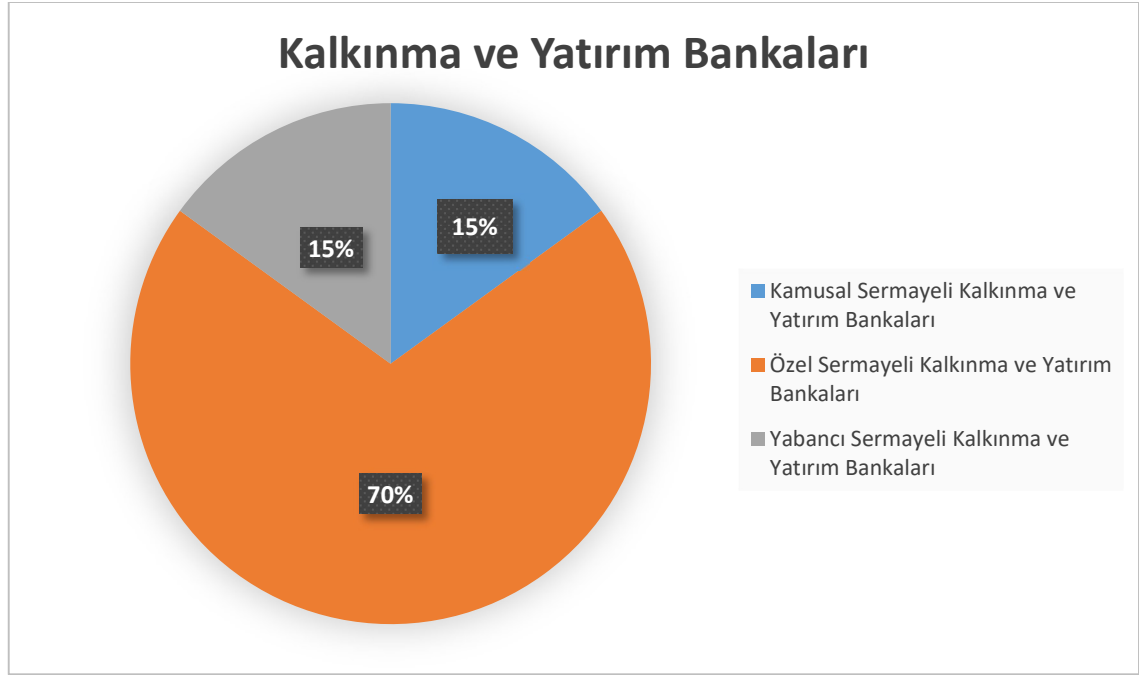
Tablo 11’de iki bankacılık modelinin dayandığı referans noktalarından müşteri ilişkilerine kadar geniş bir yelpazede karşılaştırma sunmaktadır. Katılım bankacılığı sisteminin temel dayanağını Kur’an-ı Kerim, ayet ve hadisler oluştururken; geleneksel bankacılık sistemi dini veya etik bir referans gözetmeksizin tamamen kâr odaklı ve seküler ekonomik ilkelere göre çalışmaktadır. Varlık kullanımı açısından katılım bankaları, kaynakları verimli kullanarak borç yükünü azaltmayı hedeflerken, geleneksel sistemde aşırı kredi kullanımı ve finansal kaynak israfının borç yükünü artırarak iflaslara yol açabileceği vurgulanmaktadır. Finansman modelinde ise katılım bankacılığı, öz sermaye finansmanına bağlı olarak "Kar/Zarar" paylaşımını esas alan, risk ve kârı ortaklaştıran bir yapı sergilerken; geleneksel bankalar riski genellikle borçlulara yükleyen bir yaklaşım benimserler.

Paranın tanımı noktasında katılım bankacılığı, parayı tek başına bir getiri aracı değil, sadece bir "potansiyel sermaye" olarak görmekte ve verimliliğe dayalı bir sistem işletmektedir; buna karşın geleneksel sistemde mevduatın her türlü getirisi (faiz) esastır. Performans ilişkisi bağlamında, katılım bankalarında getiriler ödünç alanın performansına bağlı olarak değişebilirken, geleneksel sistemde mudi getirisi ile banka performansı arasında doğrudan bir bağ bulunmamakta ve banka sadece bir aracı konumunda kalmaktadır. Son olarak, müşteri ile kurulan hukuki bağ katılım bankacılığında "ortak-yatırımcı-tüccar" ilişkisi üzerine inşa edilmişken, geleneksel bankacılıkta bu ilişki "borçlu-alacaklı" statüsüyle sınırlı kalmaktadır. Ayrıca, geleneksel sistemde mevduatlara sistem gereği çeşitli garantiler verilirken, katılım sisteminde mevduatlara yönelik peşin bir getiri garantisi sunulmamaktadır

1.6.1.4. Kalkınma ve Yatırım Bankaları

5411 Sayılı Bankacılık Kanununun 3. maddesine göre mevduat veya katılım fonu kabul etme dışında; kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren ve/veya özel kanunlarla kendilerine verilen görevleri yerine getiren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubeleri kalkınma ve yatırım bankaları olarak tanımlanmıştır.

Şekil 2: 21.10.2024 Tarihi İtibariyle Gruplar Bazında Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Kaynak: (TBB, 2024)

Yukarıda Şekil 2’de görüldüğü gibi kalkınma ve yatırım bankaları kendi içinde kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları, özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları, yabancı sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının sayısı 3, özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının sayısı 14, yabancı sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının sayısı 3’tür. Türkiye’de kalkınma ve yatırım banka sayısı toplamda 20 tanedir. Kalkınma ve yatırım bankaları içerisindeki sermaye yapılarına bakıldığında %70 oranla en yüksek paya özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının sahip olduğu görülmektedir. İkinci sırada ise %15 oranla yabancı sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları ve kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları gelmektedir.

Bu bankalar mevduat bankalarından farklı olarak hizmet yelpazesi sınırlı olan, mevduat toplama yetkisi bulunmayan ve geniş şube ağlarına sahip olmayan banka türleridir (Duranlar, 2007: 27). Dolayısıyla az şubeye sahip olan bu bankalar kriz dönemlerini daha kolay bir şekilde atlatabilmektedirler (Tekinalp, 1988: 19). Aynı zamanda alanında uzmanlaşmış bir banka türü olan kalkınma ve yatırım bankaları, büyük şirketlerin finansal ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla uzun vadeli krediler

sağlamaktadırlar. Ayrıca bu bankalar sermaye piyasası aracılığı ile toplamış oldukları fonları yatırımlara kanallize edilmesini sağlamaktadırlar (Delikanlı, 2005: 4).

Kalkınma ve yatırım bankaları Türkiye’de 1958-1965 yıllarında, bu dönemlerden önce kurulmuş olan işletmelerin iyileştirilmesinde etkin rol oynamıştır. Daha sonra 1973-1980 dönemlerinde küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin finansmanında, 1980-1990 dönemlerinde ise ihracat ve turizm ile ilgili projelerin geliştirilmesinde önemli rol almışlardır (Duranlar, 2007: 27).

Kalkınma bankaları, devlet politikaları çerçevesinde hazırlanan kalkınma stratejilerine paralel olarak, ekonomik gelişim açısından öncelikli bölge ve sektörlerin finansman gereksinimlerini karşılamak üzere tesis edilen finansal kuruluşlardır (Güney, 2010: 5). Bu tür bankalar, temel olarak sermaye birikimi sınırlı olan ve genellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin finansal sistemlerinde yer almaktadır (Parasız, 2000: 292). Bu bankalar, kalkınma çabaları içindeki gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelerden teknoloji ve sermaye transferleri yapılarak sermaye piyasalarının gelişmesini sağlamaktadır. Gelişmiş sermaye piyasalarına sahip ülkelerde, uzun vadeli finansman temin etmek nispeten daha kolayken, sermaye piyasalarının yeterince gelişmediği ekonomilerde yatırımların hayata geçirilmesi teknik bilgi eksikliği ve iç tasarruf yetersizliği gibi nedenlerle oldukça güçleşmektedir. Kalkınma bankaları finansman kaynağını sağlamak ve yatırımların gerçekleştirilmesi amacıyla kurulmuş olan finansal kurumlardır (Afşar, 2004: 37).

Kalkınma bankaları, mevduat kabul etme yetkisinden yoksun olup finansman ihtiyaçlarını devlet destekleri, uluslararası kuruluşlardan sağlanan kaynaklar ve tahvil ihraçları yoluyla temin etmektedir (Toprak ve Coşkun, 2012: 32-33).

Yatırım bankaları ise finansal sistemde fon arz edenlerle fon talep edenler arasında köprü vazifesi görmektedir. Bu kurumlar özellikle işletmelerin orta ve uzun vadeli sermaye gereksinimlerinin karşılanmasında kritik rol oynamaktadır. Sağladıkları finansman olanakları genellikle sabit yatırımların gerçekleştirilmesi, üretim tesislerinin kurulumu veya modernizasyonu ile bakım-onarım faaliyetlerinin desteklenmesi amacıyla kullanılmaktadır (Güney, 2012: 17).

Sermaye piyasalarının gelişkin olduğu ekonomilerde daha yaygın görülen yatırım bankaları, kalkınma bankacılığı faaliyetlerinin dışında kalan alanlarda uzmanlaşmıştır. Temel işlevleri arasında:

- Sermaye piyasası araçları vasıtasıyla yatırım finansmanının sağlanması
Şirketlere kurumsal yönetim ve finansal yapılandırma konularında danışmanlık hizmeti verilmesi yer almaktadır (Yardımcı, 2006: 38).
- Mevduat kabul etmeme özelliği taşıyan bu bankaların gelir yapısı büyük ölçüde ücret ve komisyon gelirlerinden oluşmaktadır (Afşar, 2004: 38).

Yatırım bankaları, danışmanlık hizmetleri, portföy yönetimi, halka arza aracılık hizmetleri, firmaların rehabilite edilerek ekonomiye tekrar kazandırılması, geleneksel ve temel bankacılık hizmetleri gibi birçok faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu bankalar hisse senedi, tahvil gibi menkul kıymet çıkarılmasını sağlayarak, mevcut servetlerin transfer edilmesi ve sermayenin oluşturulmasında sermaye piyasasının önemli aracı kurumlarıdır. Yatırım bankaları, kaynakları verimli ve en etkin şekilde kullanılacak kesimlere kanalize edilmesini sağlayarak, mülkiyeti tabana yayma imkânı da sağlamaktadır (Ünal, 1996: 25).

Kalkınma ve yatırım bankaları hukuki ve mali olarak birçok benzerlik göstererek aynı bankacılık statüsünde yer almaktadır. Bu bankalar, yatırımlar için uygun araştırma ve projelerin yapılması, yatırımcılara mali ve teknik destek sağlanması, menkul kıymet borsalarının gelişmesini sağlanması, işletmelere orta ve uzun vadeli krediler sağlanması ve sermaye piyasasının gelişmesi gibi ekonomik gelişmeye büyük katkı sağlamaktadırlar. Ayrıca bu ortak özelliklerin yanında ülkelerin sanayilerinin gelişmesinde önemli bir etkiye sahip mali aracı kurumlardır. Kalkınma ve yatırım bankaları bir deyim olarak birlikte söylenmelerine rağmen ortak yönlerinin yanında farklı oldukları noktalarda bulunmaktadır. Kalkınma bankaları sermaye piyasalarının gelişmediği, sermayenin yetersiz olduğu gelişmekte olan ülkelerde daha çok faaliyet gösterirken, yatırım bankaları ise sermaye piyasasının geliştiği gelişmiş ülkelerde daha çok faaliyet göstermektedir.

Tablo 12: Eylül 2025 Tarihi İtibariyle Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Gruplar Bazında, Şube ve Çalışan Sayıları

		Kamusal Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Özel Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Yabancı Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	TOPLAM
Banka Sayısı		4	11	22	37
Şube Sayıları	Yurtiçi Şube	3856	3290	2030	9004
	Yurtdışı Şube	37	26	10	73
Çalışan Sayısı		66.796	63.394	50.961	181.151

Kaynak: (TBB, 2025)

Tablo 12’de görüldüğü gibi kalkınma ve yatırım bankalarının gruplar bazında, şube ve çalışan sayıları verilmektedir. Tabloya bakıldığında Türkiye’de bulunan kalkınma ve yatırım bankalarının toplam sayısı 37’dir. Şube sayılarına bakıldığında, kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları 3856 tane şubesiyle ilk sırada yer almaktadır. Özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları 3290 şubeyle ikinci sırada yer alırken, yabancı sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları 2030 şubeyle en son sırada yer almaktadır. Kalkınma ve yatırım bankalarının oluşturmuş olduğu toplam istihdam sayısı ise 181.151’dir.

Ayrıca 2025 yılı projeksiyonlu bu veriler, kalkınma ve yatırım bankalarının mevduat toplama yetkisi olmaması nedeniyle kısıtlı bir şube ağına sahip olduğunu, ancak uzmanlaşmış kadrolarla yüksek aktif büyüklüğü yönettiğini göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK DÜZENLEME VE DENETLEME KURUMU (BDDK)

2.1. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun Tarihsel Kuruluş Süreci

1990'lı yıllar, Türkiye'nin bankacılık sektöründe önemli makroekonomik istikrarsızlıkların yaşandığı bir dönem olarak kayda geçmiştir. Söz konusu dönemde finansal kuruluşların portföy tercihleri incelendiğinde, kamu borçlanma araçlarına yönelik yoğun bir yatırım eğilimi göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra, kur riskini minimize etmeye yönelik yeterli tedbir alınmaksızın yüksek düzeyde döviz açık pozisyonu tutulması, 1994 para krizinde TL'de yaşanan sert devalüasyonla birlikte finansal sistem üzerinde yıkıcı etkiler yaratmıştır. Bu gelişmeler, bankacılık sektörünün risk yönetimi uygulamalarındaki zafiyetlerini açıkça ortaya koymuştur.

Türk bankacılık sektörünün düzenleyici çerçevesi, uzun yıllar boyunca çoklu otoriteler arasında dağıtılmış yetkilerle şekillenmiştir. Bu dönemde Hazine Müsteşarlığı, birincil düzenleyici otorite olarak bankacılık mevzuatının uygulanması, ikincil düzenlemelerin hazırlanması, saha denetimlerinin gerçekleştirilmesi ve idari yaptırım kararlarının alınması gibi temel fonksiyonları üstlenmiştir. Merkez Bankası ise makro düzeyde uzaktan izleme faaliyetleri yürütmüş ve TMSF'nin yönetim sorumluluğunu taşımıştır.

1999 yılı, Türk finansal sisteminde kurumsal düzenlemeler açısından dönüm noktası teşkil etmiştir. Sektörün düzenleme ve denetim faaliyetlerindeki parçalı yapının yarattığı koordinasyon eksikliklerini gidermek amacıyla, yetkilerin tek bir bağımsız otorite bünyesinde toplanması stratejik kararı alınmıştır. Bu reformun temel hedefleri arasında düzenleyici etkinliğin artırılması, karar alma süreçlerinin bağımsızlaştırılması ve sektörel istikrarın güçlendirilmesi yer almaktadır. Bu kapsamda 4389 sayılı Bankacılık Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle Haziran 1999'da BDDK tesis edilmiş olup, kurum operasyonel faaliyetlerine resmi olarak Ağustos 2000 tarihinde başlamıştır. Bu yapısal dönüşüm, Türk bankacılık sisteminin uluslararası standartlara uyum sürecinde kritik bir adım teşkil etmektedir (BDDK, 2012).

2.1.1. BDDK'nın Statüsü

Kamu tüzel kişiliğini haiz bir otorite olarak yapılanan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), idari ve mali işlevlerini bağımsız bir çerçevede yürütmektedir. Merkezi Ankara'da bulunan Kurum, Türkiye'nin finansal kalbi olan İstanbul'daki ofisiyle de sahada aktif bir varlık göstermektedir. Kuruma tanınan bu idari ve mali özerklik, yalnızca bir statü göstergesi olmayıp, aynı zamanda işlevsel bir gerekliliktir. Söz konusu özerklik, BDDK'ya piyasayı düzenleme, denetleme ve yaptırım uygulama gibi üç kritik alanda, siyasi ve ekonomik baskılardan uzak, objektif ve etkin hareket edebilme yetkinliği kazandırmaktadır (BDDK, 2012)

2.1.1.1. Düzenleme ve Denetimde Özerk Yapılar

Kurum, yasal düzenlemelerle kendisine tevdi edilen düzenleyici ve denetleyici yetkileri tam bir özerklik içinde icra etmektedir. Bu yetki kullanımı, herhangi bir dış müdahale olmaksızın yalnızca Kurumun sorumluluğunda gerçekleşmekte olup, kararları uygunluk denetimine tabi değildir. Ayrıca, yasama, yürütme ve yargı organları dahil hiçbir resmi makam, özel kuruluş veya birey, Kurumun karar alma süreçlerini etkilemeye yönelik emir, talimat veya baskı unsuru oluşturmaz.

2.1.1.2. Kurum İçi Yönetim Alanında Özerklik

Kurum, yasal görev ve yetkilerini etkin bir biçimde ifa edebilmek adına, gerek nicelik gerekse nitelik açısından güçlü bir beşeri sermayeye sahiptir. Alanında uzmanlaşmış ve yetkin personel kadrosu, kurumun idari kapasitesini destekleyen ve karar alma süreçlerini hızlandıran en önemli unsurdur.

2.1.1.3. BDDK'nın Mali Özerkliği ve Kaynak Yönetimine İlişkin Yasal Çerçeve

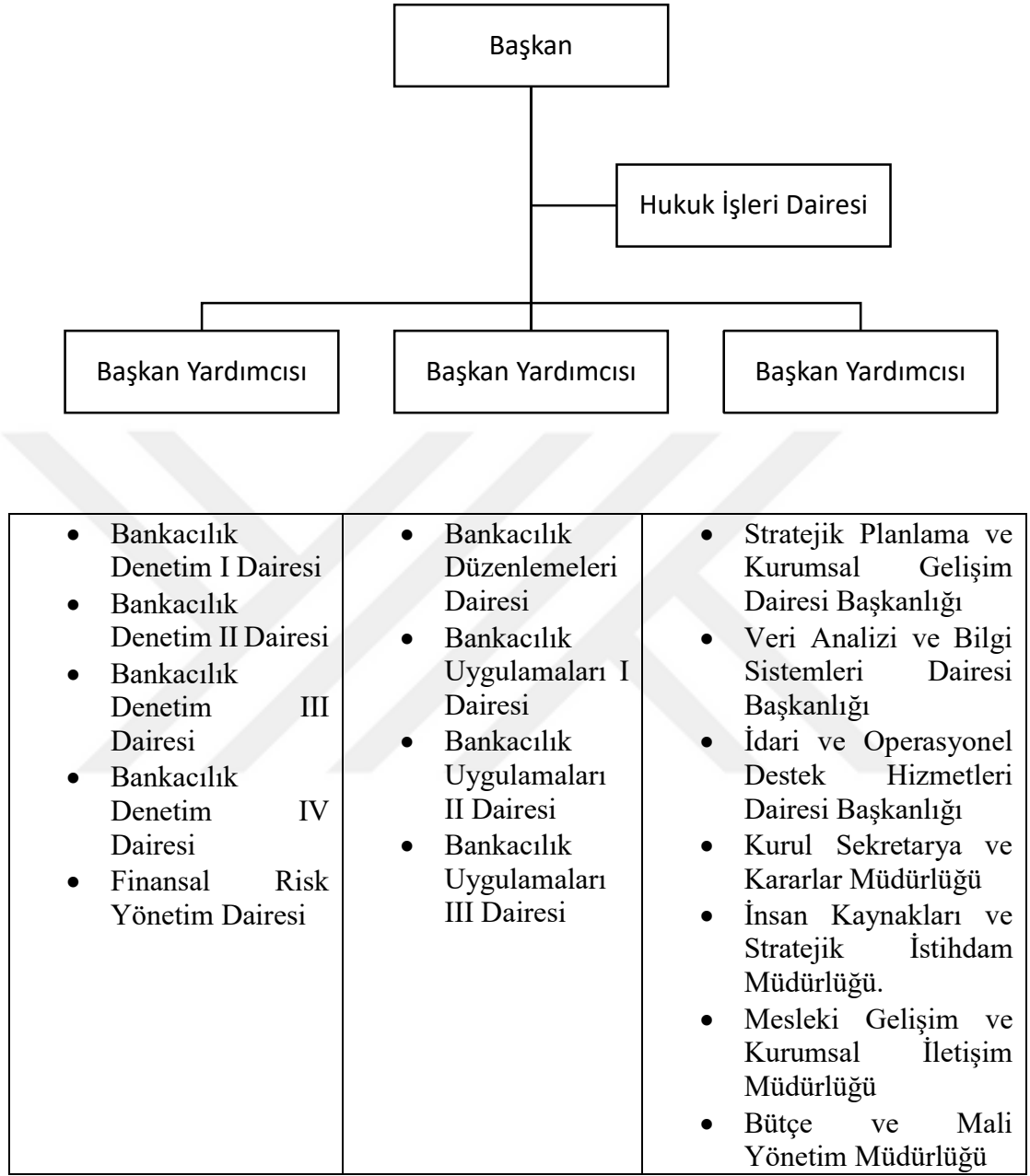
Kurum, mali kaynaklarını kullanırken Bankacılık Kanunu'nun öngördüğü hukuki sınırlar ve ilkeler çerçevesinde hareket etmektedir. Bu kapsamda, kendisine tahsis edilen bütçe imkanlarını, yalnızca kanunla belirlenen görev ve yetki alanına uygun şekilde kullanmakla yükümlüdür. Kurumun finansman modeli incelendiğinde, denetim faaliyetlerine tabi olan finansal kuruluşların bu süreçlerin mali yükünü üstlendiği görülmektedir. Ancak bu katkılar, ilgili kurumların bir önceki mali yılsonu itibarıyla bilanço toplamalarının %0.03'ünü aşamayacak şekilde yasal olarak sınırlandırılmıştır.

2.1.2. Organizasyon Yapısı

BDDK'nın yapısal organizasyonu, temel olarak iki ana bileşenden oluşmaktadır: Düzenleme ve Denetleme Kurulu ile Başkanlık Teşkilatı. Kurul, BDDK'nın en üst karar alma ve yönetim organı olarak görev yapmaktadır. Başkan ise kurumun stratejik yönetiminden ve kurumsal temsilinden sorumlu olup, kurumun en üst düzey yöneticisi konumundadır. Başkanlık Teşkilatı'nın idari yapılanması, bir Başkan, üç Başkan Yardımcısı ve bunlara bağlı uzmanlık birimlerinden müteşekkildir. Kurumun hiyerarşik organizasyon şeması ve birimler arası işleyiş mekanizması, bu çalışmada Şekil 3'te detaylı olarak sunulmuştur.

Bu şema, BDDK'nın finansal piyasaların istikrarını sağlamak amacıyla oluşturduğu uzmanlaşmış ve hiyerarşik yönetim yapısını detaylandırmaktadır. Kurumun organizasyonel omurgası; en üst karar organı olan Düzenleme ve Denetleme Kurulu ile operasyonel süreçleri yöneten Başkanlık Teşkilatı'ndan oluşmaktadır. Şekil incelendiğinde, ana hizmet birimlerinin bankacılık denetimi, finansal risk yönetimi ve sektörel düzenlemeler gibi kritik fonksiyonlara göre ayrıştırıldığı görülmektedir. Özellikle dört ayrı "Bankacılık Denetim Dairesi" saha denetimlerini yürütürken, "Bankacılık Düzenlemeleri Dairesi" küresel Basel standartlarının yerel mevzuata entegrasyonundan sorumludur. Yapı içerisinde ayrıca stratejik planlama, veri analizi ve bilgi sistemleri gibi teknik birimlerin yanı sıra; hukuk işleri, insan kaynakları ve bütçe yönetimi gibi destek birimleri de başkan yardımcılarına bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Bu çok katmanlı yapı, BDDK'nın hem mikro düzeyde banka denetimi yapabilmesini hem de makro düzeyde finansal istikrar politikaları geliştirebilmesini sağlayan profesyonel bir otorite olduğunu kanıtlamaktadır.

Şekil 3: BDDK Kurumun Organizasyon Yapısı

Kaynak: BDDK, 2012

2.1.3. BDDK Kurulu

BDDK, Türk finans sisteminin düzenleyici çerçevesinde merkezi bir role sahip olup, başkan dahil yedi üyeden oluşan kolektif bir karar alma mekanizmasıdır. Kurul üyelerinin seçiminde aranan temel kriterler arasında; yüksek lisans sonrası en az on yıllık

profesyonel deneyim veya akademik alanda eşdeğer süreli öğretim üyeliği geçmişi bulunmaktadır. Özellikle, üyelere birinin hukuk doktorasına sahip olma zorunluluğu ile diğer bir üyenin kurumsal yönetim tecrübesi taşıma şartı, Kurul'un disiplinler arası niteliğini güçlendirmektedir.

Kurul üyelerinin atama süreci, Bakanlar Kurulu'nun aday havuzundan yaptığı seçimle başlamakta ve Resmî Gazete'de yayımlanan kararlarla resmîyet kazanmaktadır. Beş yıllık dönemler halinde görev yapan üyeler, yalnızca bir kez yeniden atanabilme hakkına sahiptir. Kurumsal sürekliliği sağlamak amacıyla, herhangi bir üyenin görev süresinin erken sonlanması durumunda bir aylık süre zarfında yeni atama gerçekleştirilmekte ve yeni üye sefelinin kalan görev süresini tamamlamaktadır. Bu düzenleme, kurumsal hafızanın korunması ve kararlılığın sürdürülmesi açısından kritik önem taşımaktadır.

Kurul'un yetki alanı, bankacılık sektörünün uluslararası standartlara uyumlu şekilde düzenlenmesinden stratejik yönetim politikalarının belirlenmesine kadar geniş bir yelpazede faaliyet göstermektedir. Temel sorumlulukları arasında; ikincil düzenlemelerin hazırlanması, performans ölçütlerinin oluşturulması, insan kaynakları politikalarının belirlenmesi ve kurumsal raporların onaylanması yer almaktadır. Ayrıca, başkan yardımcıları ve daire başkanlarının atanması, taşınmaz işlemlerinin karara bağlanması gibi idari yetkileri de bulunmaktadır. Bu kapsamlı yetki seti, Kurul'u Türk finans sisteminin istikrarı açısından vazgeçilmez bir aktör konumuna getirmektedir.

2.1.4. Başkan Yardımcıları

Üç başkan yardımcısı, başkanın başkanlık görevlerinde yardımcılığı olarak görev yapmak üzere yönetim kurulu tarafından seçilir. Başkan yardımcılarının yüksek öğrenimden sonra en az 10 yıllık deneyime sahip olması veya belirli bir eğitim dalında en az 10 yıl öğretim görevlisi olarak görev yapmış olması gerekir. Başkan yardımcılarının, devredilen bölgenin sınırları açıkça yazıldığı takdirde, sorumluluklarının ve yetkilerinin bir kısmını alt düzey yetkililere devretmelerine izin verilir (BDDK, 2012).

2.1.5. Hizmet Birimleri

BDDK'nın organizasyonel yapısı, temel olarak üç kategoride yapılandırılmış daire başkanlıklarından oluşmaktadır. 2021 Haziran verilerine göre kurum bünyesinde faaliyet gösteren 14 daire başkanlığı, fonksiyonel özelliklerine göre şu şekilde sınıflandırılabilir:

2.1.5.1. Ana Hizmet Birimleri

Kurumun temel operasyonel faaliyetlerini yürüten bu birimler arasında:

- Bankacılık denetim faaliyetlerini yürüten dört ayrı Denetim Dairesi Başkanlığı (I-IV)
- Finansal risk yönetimi süreçlerinden sorumlu Risk Yönetimi Dairesi Başkanlığı
- Sektörel düzenlemelerin hazırlanmasıyla görevli Düzenleme Dairesi Başkanlığı
- Düzenleyici uygulamaların hayata geçirilmesinden sorumlu üç Uygulama Dairesi Başkanlığı (I-III)
- Kurumsal stratejilerin geliştirilmesiyle ilgili Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı
- Uluslararası ilişkiler ve iş birliklerini yöneten Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı

2.1.5.2. Danışma Hizmet Birimleri

Kurumun hukuki süreçlerine rehberlik eden:

- Mevzuat uyumluluğu ve yasal danışmanlık hizmetleri sunan Hukuk İşleri Dairesi Başkanlığı

2.1.5.3. Yardımcı Hizmet Birimleri

Kurumsal işleyişin desteklenmesinden sorumlu:

- Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı bünyesinde:
- Kurul Sekreteryası ve Karar Süreçleri Müdürlüğü
- İnsan Kaynakları ve Personel Politikaları Müdürlüğü
- Mesleki Eğitim ve Kurumsal İletişim Müdürlüğü
- Bütçe ve Mali Yönetim Müdürlüğü

2.1.6. BDDK'nın İnsan Kaynakları Profili ve Uzmanlık Yapısı

BDDK bünyesinde görev yapan personel, finansal düzenleme ve denetim alanında uzmanlaşmış nitelikli insan kaynağından oluşmaktadır. Kurumun personel profili incelendiğinde, farklı disiplinlerde lisansüstü eğitim almış ve sektörel deneyime sahip profesyonellerin istihdam edildiği görülmektedir. Personel yapısı temelde iki ana kategoride şekillenmektedir:

1-Yönetmel Kadrolar: Kurumsal stratejilerin belirlenmesi ve uygulanmasından sorumlu üst düzey yöneticiler ile birim amirlerinden oluşan bu grup, karar alma süreçlerinde etkin rol oynamaktadır.

2-Teknik/Uzman Personel: Bankacılık denetimi, risk yönetimi, düzenleyici çerçeve geliştirme gibi alanlarda uzmanlaşmış ve saha çalışmalarını yürüten profesyonel kadroyu kapsamaktadır.

Kurumun insan kaynakları politikası, sürekli mesleki gelişim ilkesine dayanmakta olup, personelin uzmanlık düzeylerini artırmaya yönelik sertifikasyon programları ve eğitim faaliyetleri düzenli olarak gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda, personelin hukuk, ekonomi, bankacılık ve finans alanlarındaki teknik bilgilerinin yanı sıra, uluslararası düzenleyici standartlara hakimiyeti de önemli bir yetkinlik olarak öne çıkmaktadır.

2.2. BDDK'nın Misyonu ve Vizyonu

BDDK, Türk finansal sisteminin temel aktörlerinden biri olarak çok boyutlu bir stratejik yaklaşım benimsemektedir. Kurumun temel misyonu, finansal istikrarın sağlanması ve sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi bağlamında beş temel eksen üzerine inşa edilmiştir: finansal sistemde güven ortamının tesis edilmesi, rekabetçi ve verimli bir finansal ekosistemin oluşturulması, kredi mekanizmalarının optimal işleyişinin sağlanması, tasarruf sahiplerinin haklarının korunması ve denetlenen kuruluşların şeffaf ve sağlıklı bir yapıda faaliyet göstermesinin temin edilmesi.

BDDK'nın vizyoner hedefleri ise bu misyonu destekleyecek şekilde küresel ölçekte bir perspektifle şekillenmektedir. Kurum, Avrupa Birliği standartlarıyla uyumlu, yenilikçi yaklaşımları benimseyen ve profesyonel yönetim ilkelerini içselleştirmiş bir

düzenleyici otorite olmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda; risk yönetiminde ileri uygulamaların hayata geçirilmesi, rekabetçi piyasa koşullarının desteklenmesi, operasyonel etkinliğin maksimize edilmesi ve adil düzenleme prensiplerinin titizlikle uygulanması öncelikli hedefler arasında yer almaktadır. BDDK, bu stratejik çerçeve doğrultusunda uluslararası finans camiasında lider bir düzenleyici kurum olma iddiasını taşımaktadır.

2.2.1. Görev Yetki ve Sorumluluklar

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, BDDK finansal sistemin istikrarını sağlamaya yönelik kapsamlı yetkiler tanımaktadır. Kanunun ilgili maddeleri uyarınca BDDK'nın temel görev alanları şu şekilde sistematize edilebilir:

Birincil olarak, Kurumun en önemli sorumluluğu finansal piyasalarda istikrarın tesis edilmesi ve tasarruf sahiplerinin haklarının korunmasıdır. Bu bağlamda, kredi sisteminin etkin işleyişini temin etmek amacıyla gerekli düzenleyici ve denetleyici tedbirleri alma yetkisiyle donatılmıştır.

İkincil düzeyde, BDDK'nın yetki alanı bankacılık sektörüyle sınırlı olmayıp, finansal kiralama, faktoring ve finansman şirketleri gibi diğer finansal kuruluşları da kapsamaktadır. Kurum, bu alanda mevcut diğer kanuni düzenlemelerle çatışmayacak şekilde düzenleme, izleme ve denetim faaliyetlerini yürütmekle yükümlüdür.

Uluslararası boyutta ise BDDK, finansal düzenlemeler alanında faaliyet gösteren küresel ölçekli kuruluşlara üyelik statüsüyle temsil yetkisine sahiptir. Bu kapsamda, ilgili uluslararası organizasyonlarda ülke çıkarlarını korumak ve finansal iş birliği anlaşmalarına taraf olmak da Kurumun yetkileri arasında yer almaktadır.

Son olarak, Kanun'un BDDK'ya verdiği diğer tüm yetki ve sorumluluklar, kurumsal faaliyetlerin hukuki dayanağını oluşturmaktadır (BDDK, 2012). Bu yetki çerçevesi, finansal sistemin bütüncül olarak denetlenmesi ve düzenlenmesi için gerekli yasal altyapıyı sağlamaktadır.

2.2.2. Amaç ve Öncelikler

BDDK temel varoluş amacı, finansal piyasalarda istikrarın sağlanması, kredi sisteminin etkin işleyişinin temin edilmesi ve mevduat sahiplerinin haklarının korunması olarak öne çıkmaktadır. Bu temel misyonu gerçekleştirmek amacıyla hazırlanan "BDDK Stratejik Planı (2019-2021)" belgesinde beş ana stratejik hedef belirlenmiştir:

1. Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi

- Dinamik finansal çevreye uyum sağlayabilecek nitelikli insan kaynağının geliştirilmesi
- Kurumsal yönetim mekanizmalarının iyileştirilmesi
- Araştırma ve veri analiz altyapısının güçlendirilmesi
- Fiziki ve teknolojik altyapının modernizasyonu
- Paydaşlarla iletişim stratejilerinin etkinleştirilmesi
- Çalışanların refahını artırıcı sosyal politikaların uygulanması

2. Etkin Düzenleyici Çerçevenin Oluşturulması

- Değişen piyasa koşullarına uyumlu esnek düzenlemelerin hayata geçirilmesi
- Yetki alanındaki tüm finansal aktörlerin kapsamlı denetimi
- Yenilikçi denetim metodolojilerinin benimsenmesi
- Uygulama süreçlerinin verimliliğinin artırılması

3. Finansal İstikrarın Sağlanması

- Makro ve mikro düzeyde risklerin izlenmesi ve yönetilmesi
- Finansal piyasa gözetim sistemlerinin iyileştirilmesi
- Sistemik risk yönetim kapasitesinin artırılması
- Uluslararası iş birliklerinin güçlendirilmesi

4. Finansal Sektörün Gelişiminin Desteklenmesi

- Rekabetçi piyasa yapısının teşvik edilmesi
- İşlem maliyetlerinin optimizasyonu

- Sektör paydaşları arasında diyalog mekanizmalarının geliştirilmesi
- Yenilikçi finansal projelerin desteklenmesi
- Sektörün teknolojik altyapısının güçlendirilmesi

5. Finansal Tüketici Haklarının Korunması

- Finansal okuryazarlık programlarının yaygınlaştırılması
- Tüketicilere eşit ve adil hizmet sunumunun denetlenmesi
- Veri güvenliği standartlarının yükseltilmesi
- Tüketici şikâyet yönetim sistemlerinin iyileştirilmesi
- Mesleki etik standartlarının geliştirilmesi

Bu stratejik çerçeve, BDDK'nın finansal sistemdeki düzenleyici rolünü güçlendirmeyi ve sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlamayı hedeflemektedir (BDDK Stratejik Planı, 2019-2021).

2.2.3. Faaliyetler

2.2.3.1. Düzenleme Faaliyetleri

BDDK, 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun 93. maddesi uyarınca, finansal sistemin düzenlenmesi ve denetlenmesine ilişkin geniş yetkilerle donatılmıştır. Söz konusu madde, BDDK'nın yetkilerini Kurul kararları ve idari düzenlemeler yoluyla kullanmasını öngörmekte olup, bu kapsamda kanunun uygulanmasına yönelik ikincil mevzuat oluşturma, tebliğ yayınlama ve uygulama esaslarını belirleme yetkisi tanımaktadır. BDDK'nın düzenleyici faaliyetlerinin temel hedeflerinden biri, ulusal bankacılık mevzuatını Avrupa Birliği Direktifleri, Basel Komitesi Standartları (özellikle Basel II/III) ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS) gibi küresel finansal düzenlemelerle uyumlu hale getirmektir. Kurum, bu çerçevede bankacılık sektörünü düzenleyen kurallar ve uygulama rehberleri hazırlamakta, sektörün ihtiyaçları doğrultusunda mevzuat revizyonları gerçekleştirmekte ve uygulamada ortaya çıkan sorunlara yönelik resmi görüşler oluşturmaktadır. Bu düzenleyici faaliyetler, finansal sistemin istikrarını korumayı, sektörün sağlıklı işleyişini temin etmeyi ve uluslararası finansal piyasalarla entegrasyonu güçlendirmeyi amaçlamaktadır (BDDK, 2019).

2.2.3.2. Denetim Faaliyetleri

BDDK'nın denetim faaliyetleri, temel olarak iki stratejik amaç üzerine kurgulanmıştır: (1) denetime tabi finansal kuruluşların operasyonlarının 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu ve ilgili mevzuat hükümlerine uygunluğunun tespiti ve (2) finansal işlemlerde bilgi sistemleri kaynaklı risklerin yönetimine ilişkin kontrol mekanizmalarının etkinliğinin değerlendirilmesi. Bu çerçevede, BDDK'nın denetim yaklaşımı birbirini tamamlayan iki temel bileşenden oluşmaktadır: yerinde denetimler ve sürekli izleme mekanizmaları.

Kurum, modern denetim metodolojileri arasında öne çıkan risk odaklı denetim yaklaşımını benimsemiştir. Bu stratejik model, denetim kaynaklarının tahsisinde; (a) bankaların risk profillerinin karmaşıklığı, (b) iç denetim sistemlerinin yeterliliği ve (c) risk yönetim mekanizmalarının etkinliği gibi parametreleri dikkate almaktadır. Böylece denetim faaliyetlerinin etkinliği, verimliliği ve tutarlılığı optimize edilmektedir.

Uygulama boyutunda, yerinde denetimler alanında uzmanlaşmış yeminli banka denetçileri ve multidisipliner ekipler tarafından gerçekleştirilmektedir. Paralel olarak, bankaların bilgi sistemleri altyapılarına yönelik özel denetim programları uygulanmakta olup, bu denetimler siber güvenlik riskleri, veri bütünlüğü ve sistem sürekliliği gibi kritik alanlara odaklanmaktadır. Bu ikili denetim yapısı, finansal sistemin bütüncül olarak gözetimini sağlamaktadır (BDDK Denetim Rehberi, 2021).

2.2.3.3. Finansal Kuruluşlarda Yetkilendirme, Denetim ve Düzenleyici Uygulamalar

Bankalar ve banka dışı finansal kuruluşlar, faaliyet gösterebilmek için öncelikle yetkili düzenleyici kuruma kuruluş başvurusunda bulunmakla yükümlüdür. Ancak, yalnızca gerekli lisans ve izinleri alan kuruluşlar resmi olarak faaliyete geçebilir. Bunun yanı sıra, kurumsal yapıyı etkileyen stratejik işlemler, şirket satın alımları, bölünmeler, hisse devirleri, şube veya temsilcilik açılması gibi süreçler Bankacılık Kanunu kapsamında düzenleyici kurumun ön iznini gerektirmektedir.

Düzenleyici otorite, denetim faaliyetleri sonucunda, mevzuata uyumsuzluk tespit etmesi durumunda ilgili kuruluştan düzeltici veya yaptırıma yönelik işlemleri talep etme

yetkisine sahiptir. Bu yetki, özellikle finansal kuruluşların işlem ve operasyonlarında Bankacılık Kanunu ve ilgili diğer yasal düzenlemelerin ihlal edildiği durumlarda kritik bir rol oynamaktadır.

2.2.3.4. BDDK Stratejik Planlama ve Politik Araştırma Süreçleri

BDDK'nın temel stratejik hedefleri ve öncelikleri, kurumsal strateji belgesinde sistematik bir şekilde tanımlanmıştır. Kurumun strateji geliştirme çalışmaları, sektörel ve kurumsal olarak iki temel boyutta ele alınabilir: Sektörel boyut; BDDK'nın denetim ve düzenleme yetkisi altındaki finansal kuruluşların istikrarını ve verimliliğini artırmaya yönelik politikaları kapsamaktadır. Kurumsal boyut ise, idari kapasiteyi güçlendirmek amacıyla kalite yönetimi, performans ölçüm sistemleri ve kurumsal etkinliğin artırılması gibi hedefleri içermektedir.

Sektörel planlama süreçlerinde BDDK, çok paydaşlı bir yaklaşım benimseyerek ilgili kamu kurumlarıyla koordinasyon içerisinde çalışmaktadır. Bu kapsamda, finansal istikrarın sağlanması ve politika uyumunu güçlendirmek amacıyla Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Hazine ve Maliye Bakanlığı, SPK, TMSF ve Rekabet Kurumu gibi kuruluşların katılımıyla *Mali Sektör Komisyonu* oluşturulmuştur. Bu platform, finansal regülasyon alanında ortak politika önerileri geliştirmek ve sektörün geleceğine dair stratejik görüş alışverişini sağlamak için kritik bir rol üstlenmektedir.

BDDK, finansal sistemin dinamiklerini analiz etmek amacıyla kapsamlı araştırmalar yürütmekte, elde edilen bulguları raporlar, politika brifingleri ve akademik yayınlar aracılığıyla paylaşmaktadır. Ayrıca, seminerler ve konferanslar düzenleyerek sektör paydaşlarıyla bilgi paylaşımını teşvik etmektedir. Küresel ekonomik ve finansal gelişmelerin düzenli olarak izlendiği bu süreçte, kurum her çeyrek dönemde güncel verileri ve analizleri içeren kapsamlı raporlar yayınlamaktadır (BDDK, 2023).

2.2.3.5. Bilgi Yönetimi Faaliyetleri

Denetimler yapılırken ve projeler uygulanırken denetlenen kuruluşlardan toplanan çeşitli bilgiler kullanılmaktadır. Günlük, aylık, üç aylık ve yıllık bilgileri içeren veri tabanları, gelişmiş raporlama sistemleri, analiz araçları ve bilgi teknolojisi

uygulamalarıyla tutulur. Diğer önemli faaliyetler arasında web tabanlı uygulamaların (internet, intranet), bilgisayar ağlarının ve bilgi teknolojisinin güvenliğinin sağlanması yer alır.

2.2.3.6. Hukuk İşleri

BDDK, kamu tüzel kişiliğini haiz bağımsız bir otorite olması sebebiyle, tesis ettiği tüm idari işlem ve kararlar hukuk devleti ilkesi gereğince yargısal denetime tabidir. Bu bağlamda Kurum, bankacılık mevzuatına aykırı fiiller nedeniyle uyguladığı idari para cezaları veya faaliyet izni iptalleri gibi kararlara karşı açılan iptal davalarında 'davalı'; izinsiz bankacılık faaliyetleri veya zimmet suçları gibi kamu düzenini bozan eylemlere karşı başlattığı hukuki süreçlerde ise 'davacı/müdahil' sıfatıyla yer almaktadır. Dolayısıyla, dava süreçlerinin yönetimi ve hukuki risklerin analizi, BDDK'nın operasyonel döngüsünün ayrılmaz ve kritik bir parçasıdır.

Yargısal süreçlerin yanı sıra Kurum, finansal tüketicilerin haklarını koruma misyonunu da proaktif bir yaklaşımla sürdürmektedir. BDDK bünyesinde yapılandırılan Finansal Tüketici İlişkileri Daire Başkanlığı, banka ve kredi müşterilerinin şikayet, talep ve ihbarlarını (e-Devlet, CİMER ve Kurum'un kendi elektronik şikayet sistemi üzerinden) toplamakta ve bunları ilgili kuruluşlar nezdinde çözüme kavuşturmaktadır. Bu mekanizma, sadece bireysel mağduriyetleri gidermekle kalmaz, aynı zamanda sektör genelinde tüketici memnuniyetini artıracak düzenlemelere veri tabanı oluşturur.

2.2.3.7. Uluslararası İlişkiler

Banka ve Finansal Kuruluşlar Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), finansal istikrarın sağlanması ve etkin düzenleyici politikaların oluşturulması amacıyla Hazine ve Maliye Bakanlığı, TCMB, SPK ve TMSF gibi kamu kurumlarıyla sistematik bir koordinasyon mekanizması geliştirmiştir. Bu iş birliği çerçevesinde, para politikaları, kredi düzenlemeleri ve bankacılık sektörünün denetimine ilişkin stratejik kararlar ortak görüş alışverişiyle şekillendirilmektedir.

Uluslararası düzeyde ise BDDK, küresel finansal düzenlemelerle uyum sağlamak ve ülke çıkarlarını temsil etmek amacıyla yabancı düzenleyici kurumlar, çok taraflı uluslararası örgütler (Basel Komitesi, Finansal İstikrar Kurulu gibi) ve bölgesel finansal iş birlikleriyle aktif bir diyalog sürdürmektedir. Bu ilişkiler aracılığıyla, hem uluslararası standartlara uyum süreçleri yönetilmekte hem de Türk finans sektörünün küresel sistemdeki entegrasyonu desteklenmektedir. Kurumun bu çift yönlü (ulusal ve uluslararası) etkileşim ağı, finansal regülasyon alanında politika transferi ve kapasite geliştirme açısından kritik bir işlev görmektedir.

2.3. BDDK'ya Ait Düzenlemeler, Temel Mevzuat, Düzenleyici Yapı ve İdari Düzenlemeler, Uluslararası İlişkiler ve Yayın ve Raporlar

2.3.1. Düzenlemeler

2.3.1.1. Temel Mevzuat

Türk bankacılık sisteminin yasal altyapısı ve hukuki çerçevesi, temel olarak 5411 sayılı Bankacılık Kanunu üzerine inşa edilmiştir. Sektörün 'anayasası' niteliğindeki bu kapsamlı kanun; bankaların kuruluşu, yönetimi, çalışma esasları, denetimi ve piyasadan çıkışlarına kadar uzanan tüm süreçleri düzenleyerek, güven ve istikrar ortamının korunmasını amaçlamaktadır.

Bununla birlikte, finansal işlemlerin çeşitlenmesi ve elektronik ödeme yöntemlerinin yaygınlaşması, daha spesifik düzenlemeleri zorunlu kılmıştır. Bu ihtiyaca binaen yürürlüğe giren 5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu, ödeme sistemleri ekosistemini özel olarak ele almaktadır. Söz konusu kanun, kart ihraç eden kuruluşlar ile kart hamilleri arasındaki hukuki ilişkileri netleştirmekte, tüketici finansmanı ve ödeme güvenliğine dair usul ve esasları belirleyerek 5411 sayılı Kanun'u tamamlayıcı bir işlev görmektedir.

2.3.2. Düzenleyici Yapı ve İdari Düzenlemeler

2.3.2.1. Kurumsal Yapılanma ve Operasyonel Süreçler

Sektördeki kurumsal hareketlilik, "Bankaların İzne Tabi İşlemleri ile Dolaylı Pay Sahipliğine İlişkin Yönetmelik" ve "Bankaların Birleşme, Devir, Bölünme ve Hisse

Değişimi Hakkında Yönetmelik" gibi düzenlemelerle yakından takip edilmektedir. Özellikle bankaların gönüllü tasfiyeleri, "Bankaların İradi Tasfiyeleri Hakkında Yönetmelik" ile disiplin altına alınmıştır.

2.3.2.2. Kurumsal Yönetim Standartları

Bankacılık sektöründe sürdürülebilir başarı ve güven ortamının tesisi, güçlü bir kurumsal yönetim yapısına dayanmaktadır. Bu doğrultuda, bankaların yönetim kalitesini uluslararası standartlara taşımayı amaçlayan 'Bankaların Kurumsal Yönetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik', sektöre şeffaflık, hesap verebilirlik ve adillik ekseninde kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Ancak bu yönetmelik tek başına bir kural seti değil, yaşayan bir organizma olarak kurgulanmıştır.

Söz konusu çerçeve; banka bünyesinde etkin bir denetim ortamı oluşturan iç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim mekanizmalarını düzenleyen 'Bankaların İç Sistemleri ve İçsel Sermaye Yeterliliği Değerlendirme Süreci Hakkında Yönetmelik' ile tahkim edilmiştir. Ayrıca, bankaların karar alma süreçlerinin niteliğini doğrudan etkileyen üst düzey yöneticilerin liyakat ve uygunluk kriterleri de (fit and proper), ilgili ek düzenlemelerle sıkı bir disiplin altına alınmıştır. Böylece, yönetim kurulundan en alt kademeye kadar yayılan bütünlük bir 'risk kültürü' ve 'yönetişim bilinci' oluşturulması hedeflenmektedir.

2.3.2.3. Finansal Risk Yönetimi

Türk bankacılık sektörünün finansal sağlamlığını güvence altına almak ve olası şoklara karşı direncini artırmak amacıyla, uluslararası standartlarla özellikle Basel kriterleriyle tam uyumlu bir dizi koruyucu düzenleme hayata geçirilmiştir. Bu kapsamda, bankaların özkaynak yapısını güçlendiren sermaye yeterliliği düzenlemelerinin yanı sıra; nakit akış dengesini ve ödeme gücünü gözetken likidite riski yönetimi ile aktif kalitesini korumayı hedefleyen kredi riski yönetimi gibi temel alanlarda detaylı çerçeveler çizilmiştir. Buna ek olarak, piyasa değişkenliklerinden kaynaklanabilecek dalgalanmaları minimize etmek adına faiz oranı riski ve yabancı para pozisyon yönetimi (kur riski) gibi kritik başlıklarda da sıkı denetim ve uygulama esasları belirlenmiştir.

2.3.2.4. Finansal Raporlama ve Şeffaflık

Bankacılık sektöründe finansal şeffaflığı ve küresel piyasalarla entegrasyonu sağlamak amacıyla, muhasebe uygulamaları ve raporlama süreçleri uluslararası standartlarla tam uyumlu hale getirilmiştir. Bu çerçevede bankalar, finansal tablolarını Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS/IFRS) ile birebir örtüşen Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) esaslarına göre hazırlamakla yükümlüdür. Bu standardizasyon, Türk bankalarının mali performansının uluslararası yatırımcılar tarafından doğru analiz edilmesine ve diğer ülke bankalarıyla karşılaştırılabilmesine olanak tanır.

Bununla birlikte, kurumsal şeffaflığın bir diğer ayağı olan yıllık faaliyet raporları da sadece rakamsal verilerin sunulduğu dokümanlar olmaktan çıkarılmış; kurumsal yönetim ilkelerine uyum, risk yönetimi politikaları ve ileriye dönük beklentilerin de yer aldığı kapsamlı bir 'kamuyu aydınlatma' aracı olarak standart bir formata kavuşturulmuştur

2.3.2.5. Banka Dışı Finansal Kuruluşlar

Finansal istikrarın sağlanması, yalnızca mevduat bankalarının denetlenmesiyle sınırlı kalmayıp, sisteme entegre olan tüm aktörlerin kapsayıcı bir düzenleme şemsiyesi altına alınmasını gerektirir. Bu bütüncül yaklaşım çerçevesinde BDDK; finansal tabloların güvenilirliğini sağlayan bağımsız denetim ve değerlendirme kuruluşları ile risk algısını ölçen derecelendirme şirketlerinin de yetkilendirme ve faaliyet esaslarını belirlemektedir.

Bununla birlikte, kredi piyasasının derinleşmesine katkı sağlayan banka dışı mali kuruluşlar da sıkı bir regülasyona tabidir. Reel sektöre alternatif finansman kanalları sunan finansal kiralama (leasing) ve faktoring şirketleri ile bankacılık sektörünün aktif kalitesinin iyileştirilmesinde kritik rol oynayan varlık yönetim şirketleri, kurumsal yapıları ve işleyiş mekanizmaları açısından detaylı düzenlemelerle disipline edilmiştir.

Son olarak, bu farklı türdeki kuruluşların aynı çatı altında toplandığı finansal holding şirketlerine yönelik geliştirilen özel rejim, grup içi risk transferlerinin

izlenmesine ve 'konsolide denetim' (bütünlüklü gözetim) ilkesinin hayata geçirilmesine olanak tanımaktadır. Böylece, bir grup şirketine doğabilecek riskin, finansal sistemin geneline yayılmasının önüne geçilmesi hedeflenmektedir.

2.3.2.6. Mevduat Yönetimi Düzenlemeleri

Bankacılık sisteminin temel kaynağını oluşturan fon toplama faaliyeti, hem geleneksel bankacılıkta 'mevduat' hem de faizsiz finans ilkelerini benimseyen katılım bankacılığında 'katılım fonu' adı altında yürütülen süreçlerle hayat bulur. Bu kritik süreçler, 'Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zaman Aşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik' ile sıkı bir disiplin altına alınmıştır.

Yönetmelik, hesap açılışlarından vade sonu işlemlerine kadar banka-müşteri ilişkisinin sınırlarını çizerken, özellikle 'unutulan hesaplar' konusunda da net prosedürler belirlemiştir. Buna göre, son işlem tarihinden itibaren 10 yıl boyunca hareket görmeyen ve hak sahipleri tarafından aranmayan her türlü mevduat, katılım fonu ve alacağın; bankalarca ilan edilerek hak sahiplerine duyurulması ve belirli bir süre sonunda Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilmesi hükme bağlanmıştır. Bu mekanizma, atıl fonların sisteme kazandırılmasını sağlarken, aynı zamanda mudilerin hak kaybına uğramasını önleyecek şeffaf bir hukuki koruma kalkını oluşturmaktadır.

2.3.2.7. Dijital Altyapı ve Siber Güvenlik Standartları

Bankacılık faaliyetlerinin dijital altyapılar üzerine inşa edildiği günümüzde, bilgi teknolojileri yönetimi stratejik bir risk alanı olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, bankaların bilgi sistemleri ve iş süreçleri; BDDK tarafından yetkilendirilmiş bağımsız denetim kuruluşları tarafından, uluslararası standartlara (COBIT vb.) ve 'Bankaların Bilgi Sistemleri ve Elektronik Bankacılık Hizmetleri Hakkında Yönetmelik' hükümlerine uygun olarak periyodik denetimlere tabi tutulmaktadır.

Bu standartlaştırılmış denetim süreci, yalnızca yazılımsal hataların tespitiyle sınırlı değildir. Temel amaç; finansal verilerin gizliliğini, bütünlüğünü ve erişilebilirliğini (Bilgi Güvenliği Üçlüsü) garanti altına almaktır. Ayrıca, olası siber saldırılar veya teknik

arızalar durumunda bankanın faaliyetlerine kesintisiz devam edebilmesini sağlayan 'İş Sürekliliği Planları' ve 'Felaket Kurtarma Merkezleri' de bu denetimlerin en kritik inceleme başlıkları arasında yer almaktadır.

2.3.2.8. Ödeme Sistemi Regülasyonları

Nakit kullanımının yerini hızla dijital ödeme araçlarına bıraktığı günümüzde, banka ve kredi kartı ekosisteminin sağlıklı işleyişi hayati önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, 5464 sayılı Kanun'a dayanılarak hazırlanan 'Banka Kartları ve Kredi Kartları Hakkında Yönetmelik', ödeme sistemlerinin istikrarını ve tarafların haklarını güvence altına alan detaylı bir 'oyun planı' sunmaktadır.

Söz konusu regülasyon, kartlı ödemelerde uluslararası güvenlik standartlarını (Chip & PIN, 3D Secure gibi) zorunlu kılarak dolandırıcılık risklerini minimize etmeyi hedefler. Ancak düzenlemenin kapsamı sadece teknik güvenlikle sınırlı değildir; aynı zamanda finansal sağlığı koruyucu makro ihtiyati tedbirleri de içerir. Özellikle kart limitlerinin aylık gelire endekslenmesi ve asgari ödeme tutarlarının belirlenmesi gibi uygulamalarla, tüketicilerin aşırı borçlanmasının (over-indebtedness) önüne geçilmesi ve hanehalkı bütçe dengesinin korunması amaçlanmaktadır. Ayrıca, faiz oranları, ücret ve komisyonların sözleşmelerde şeffaf bir şekilde belirtilmesi zorunluluğu, tüketicinin tam bilgiyle karar vermesini sağlayan (informed decision) en önemli şeffaflık ilkesidir.

2.3.3. Uygulama Tebliği ve Sektörel Rehberler

2.3.3.1. Risk Yönetimi Uygulamaları

Bankaların finansal şoklara karşı en önemli savunma hattı olan özkaynakların kalitesini ve miktarını belirleyen sermaye yeterliliği düzenlemeleri, Basel Komitesi'nin belirlediği uluslararası standartlarla (Basel II ve III) tam uyumlu, dinamik bir yapıya kavuşturulmuştur. Bu kapsamlı mevzuat seti; bankaların sadece kredi verirken değil, krediyi yaşam döngüsü boyunca yönetirken kullandıkları 'Kredi Riski Azaltım Teknikleri'ni (teminatlar, garantiler, türev ürünler vb.) yasal bir çerçeveye oturtur.

Bununla birlikte, bilançodaki likit olmayan varlıkların menkul kıymetleştirilerek (securitization) riskin piyasaya dağıtılmasını sağlayan mekanizmalar ve bankaların maruz

kaldığı faiz, kur gibi piyasa risklerini ölçen ileri düzey matematiksel modeller de bu tebliğlerin temel bileşenleridir.

Düzenlemenin nihai amacı, bankaları sadece 'yasal sınırlara uymaya' zorlamak değildir. Asıl hedef; bankaların kendi risk profillerine uygun 'İçsel Derecelendirme Modelleri' (IRB) geliştirmelerini teşvik etmek ve risk yönetimini bir zorunluluktan çıkarıp, kurum kültürünün merkezine yerleşen stratejik bir yetkinlik haline getirmektir.

2.3.3.2. Finansal Raporlama Standartları

Bankacılık gruplarının finansal durumunu, performansını ve nakit akışlarını bir bütün olarak (ana ortaklık ve iştirakleriyle birlikte) yansıtan konsolide finansal tabloların hazırlanması, şeffaflık ilkesinin en temel gereğidir. Bu doğrultuda BDDK, söz konusu tabloların uluslararası geçerliliğe sahip Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS/IFRS) ve bunların Türkiye'deki karşılığı olan TFRS ile tam uyumlu olmasını zorunlu kılmıştır. Böylece, Türk bankacılık sektörünün mali verileri, küresel yatırımcılar nezdinde karşılaştırılabilir ve analiz edilebilir hale getirilmiştir.

Öte yandan, sistemin diğer önemli oyuncusu olan katılım bankaları için, faizsiz finans prensiplerine (kar-zarar ortaklığı, varlığa dayalı işlemler vb.) uygun, özelleştirilmiş bir muhasebe altyapısı geliştirilmiştir.

Geleneksel bankaların kullandığı standart hesap planından farklılaşan bu 'Katılım Bankaları İçin Özel Hesap Planı', toplanan fonların (katılım fonu) ve kullandırılan kaynakların (finansman desteği) İslami finans esaslarına göre doğru sınıflandırılmasını sağlar. Bu ayrıştırma, hem düzenleyici otoritenin risk takibini kolaylaştırır hem de müşterilerin hassasiyetlerine uygun şeffaf bir raporlama sunulmasına olanak tanır.

2.3.3.3. Dijital Dönüşüm Politikaları

Bankacılık faaliyetlerinin dijitalleşmesiyle birlikte, bilgi teknolojileri yönetimi operasyonel bir destek fonksiyonu olmaktan çıkıp, sektörün en stratejik bileşeni haline gelmiştir. Bu dönüşümü yönetmek adına BDDK, uluslararası standartlarla uyumlu siber güvenlik protokollerini ve bilgi sistemleri sürekliliğini zorunlu kılan 'Bankaların Bilgi

Sistemleri ve Elektronik Bankacılık Hizmetleri Hakkında Yönetmelik' gibi temel düzenlemeleri hayata geçirmiştir.

Ancak bu düzenleyici çerçeve sadece yasaklayıcı değil, aynı zamanda yenilikçiliği (inovasyonu) teşvik edici bir vizyona sahiptir. Özellikle 'Uzaktan Kimlik Tespiti' ile şubeye gitmeden müşteri olma imkânı, 'Dijital Bankaların' (şubesiz bankacılık) kuruluşuna izin verilmesi ve 'Servis Modeli Bankacılığı' (BaaS) gibi devrim niteliğindeki düzenlemeler; geleneksel bankalar ile FinTech girişimlerinin entegre çalışabileceği (Açık Bankacılık) rekabetçi ve dinamik bir ekosistemin yasal altyapısını oluşturmaktadır.

2.4. Küresel Finansal Entegrasyon

BDDK'nın uluslararası iş birliği stratejileri dört temel ekseninde şekillenmektedir:

1. AB müktesebatına uyum çalışmaları
2. Çok taraflı finansal kuruluşlarla (IMF, Dünya Bankası, OECD) iş birliği
3. Konsolide denetim süreçleri
4. Yabancı yatırımcı ilişkileri yönetimi

Bu kapsamda, BDDK uluslararası regülasyon standartlarının yerelleştirilmesi ve Türk finansal sisteminin küresel entegrasyonu için aktif bir politika yürütmektedir.

2.4.1. Veri Yönetimi ve Analitik Uygulamalar

BDDK, sektörel veri yönetimini çok boyutlu bir yaklaşımla ele almaktadır:

- Günlük/haftalık likidite takip sistemleri
- Aylık sektörel bültenler
- Üç aylık makro-finance analizler
- Bölgesel finansal gelişmelerin haritalandırılması (FİNTÜRK)
- Bankacılık ürün karşılaştırma platformları

Bu veri setleri, politika yapıcılar ve araştırmacılar için kritik bir bilgi altyapısı oluşturmaktadır.

2.4.1.1. Aylık Sektörel İzleme Bülteni

BDDK tarafından yayımlanan aylık sektör raporu, konsolide finansal tablolar, temel bilanço kalemleri (krediler, mevduatlar, menkul kıymetler) ve likidite/sermaye yeterliliği gibi kritik finansal oranlara ilişkin detaylı analizler sunmaktadır. İnteraktif veri görselleştirme araçlarıyla desteklenen bu yayın, sektör paydaşları için temel referans kaynağı niteliği taşımaktadır (BDDK, 2023).

2.4.1.2. Haftalık Finansal Göstergeler Takibi

Bankacılık sektörünün nabzını tutan ve veri odaklı bir şeffaflık anlayışını yansıtan bu yayınlar (özellikle Haftalık Bülten), sektörün temel büyüklüklerini –kredi hacmi, mevduat dağılımı, özkaynaklar ve takipteki alacaklar gibi kritik verileri– sistematik bir zaman serisi içinde kamuoyuna sunmaktadır. Bu düzenli veri akışı, piyasa oyuncularına ve analistlere; geçmiş dönemlerle kıyaslama yapma ve sektörün trendlerini (eğilimlerini) doğru okuma imkânı tanıyan zengin bir karşılaştırmalı analiz seti sağlar.

Bununla birlikte, Kurumun karar organı olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’nun aldığı stratejik ve idari kararların da bu kanallar aracılığıyla (Resmî Gazete ve Kurum web sitesi entegrasyonu) şeffaf bir şekilde paylaşılması; piyasadaki bilgi asimetrisini (information asymmetry) minimize eder. Böylece, düzenleyici otoritenin hesap verebilirliği artırılırken, piyasa disiplininin tesis edilmesine de doğrudan katkı sağlanmış olur.

2.4.1.3. Günlük Piyasa Takip Raporu

Finansal piyasaların anlık haber akışına ve küresel gelişmelere son derece duyarlı olduğu günümüzde, sektörün günlük performansını özetleyen bu raporlar, stratejik bir pusula işlevi görmektedir. Söz konusu raporlama süreci; bankaların likidite yönetimi, döviz açık/fazla pozisyonları ve vade uyumsuzlukları gibi temel varlık-yükümlülük dengelerini mercek altına alır.

Ancak bu analiz sadece içsel verilerle sınırlı kalmaz; faiz oranları, döviz kurları ve risk primleri (CDS) gibi makroekonomik göstergelerle harmanlanarak zenginleştirilir. Bu sentez, sektörün kısa vadeli dinamiklerini ve olası şoklara karşı anlık direnç

seviyelerini yansıtırken, karar vericilere piyasadaki volatiliteye (oynaklığa) karşı proaktif önlem alma ve erken uyarı sinyallerini zamanında tespit etme imkânı tanımaktadır.

2.4.1.4. Tüketici Finansmanı Veri Platformu

Finansal ürün çeşitliliğinin ve karmaşık ücret yapılarının arttığı günümüzde, tüketicilerin doğru maliyet analizi yapabilmesi zorlaşmıştır. Bu sorunu aşmak adına geliştirilen ve bireysel bankacılık ürünlerine (kredi, mevduat, kart vb.) ilişkin faiz, ücret ve komisyon oranlarını tek bir merkezden, standartlaştırılmış formatta ve karşılaştırmalı olarak sunan bu dijital platform; finansal tüketicilerin korunması misyonunun teknolojik bir yansımasıdır.

Platform, bankalar ile müşteriler arasındaki bilgi asimetrisini gidererek şeffaflığı kurumsal bir standarda dönüştürür. Gerçek zamanlı veri akışıyla desteklenen bu yapı, tüketicilerin 'arama maliyetlerini' (search costs) minimize ederken; bankalar arasında fiyat rekabetini teşvik eden ve tüketicinin bilinçli tercih (informed choice) yapmasını sağlayan stratejik bir piyasa düzenleme aracı olarak işlev görmektedir (BDDK, 2023).

2.4.1.5. Bölgesel Finansal Gelişmişlik Endeksi (FİNTÜRK)

Finansal hizmetlerin ülke satındaki yaygınlığını ölçmek ve 'finansal kapsayıcılık' hedeflerine ulaşmak adına geliştirilen bu uygulama, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) teknolojisinin analitik gücünü bankacılık verileriyle birleştirmektedir. Uygulama; şube ve ATM yoğunluğu, kişi başına düşen kredi/mevduat hacmi ve POS terminali sayıları gibi kritik 'finansal erişim ve derinlik' göstergelerini statik tablolardan çıkarıp, il ve ilçe bazlı dinamik mekânsal analizlere (spatial analysis) dönüştürmektedir.

Oluşturulan ısı haritaları (heatmaps) ve bölgesel kümelenme modelleri, finansal hizmetlerin yoğunlaştığı merkezler ile hizmete erişimde zorluk yaşayan 'finansal dışlanma' bölgelerini net bir şekilde ayrıştırmaktadır. Bu görselleştirme, politika yapıcılar ve düzenleyici otoriteler için sadece bir izleme aracı değil; aynı zamanda bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi, şube açılışlarının teşvik edilmesi ve kapsayıcı büyüme stratejilerinin belirlenmesi süreçlerinde kullanılan kritik bir karar destek altyapısı sunmaktadır.

2.4.1.6. Bağımsız Denetim Standartları

Finansal piyasaların işleyişinde güven unsurunun tesis edilmesi, yalnızca beyan edilen rakamlarla değil, bu rakamların doğruluğunun tarafsız bir gözle teyit edilmesiyle mümkündür. Bu bağlamda, denetlenen kuruluşların mali tablolarının 'gerçeğe uygun ve makul' (fair and reasonable) bir şekilde sunulup sunulmadığını belgeleyen bağımsız denetim raporları; kurumsal yönetim ekosisteminin en kritik doğrulama mekanizmasını oluşturmaktadır.

Uluslararası Denetim Standartları (BDS) çerçevesinde hazırlanan bu raporlar, şirket yönetimi ile bilgi kullanıcıları (yatırımcılar, kredi verenler, kamuoyu) arasındaki bilgi asimetrisini gideren ve 'hesap verebilirlik' ilkesini somutlaştıran bir 'güvence beyanı' niteliğindedir. Böylece, finansal tabloların manipülasyondan uzak, şeffaf ve uluslararası normlara göre karşılaştırılabilir olması garanti altına alınarak, piyasa disiplininin sürekliliğine hayati bir katkı sağlanmaktadır.

2.5. Politik Araştırma ve Yayınlar

2.5.1. Yıllık Faaliyet Raporunun Hukuki Çerçevesi ve İdari Süreçler

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 97 ve 101. maddeleri uyarınca, BDDK tarafından hazırlanan yıllık faaliyet raporu, kurumsal hesap verilebilirlik ve şeffaflık mekanizmalarının önemli bir bileşenini oluşturmaktadır. Söz konusu rapor, yürütme ve yasama organlarına karşı kurumsal sorumluluğun yerine getirilmesi amacıyla iki kademeli bir sunum süreci izlemektedir:

1. Bakanlar Kurulu'na sunum
2. TBMM nezdinde değerlendirme

Bu süreç kapsamında, TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu yılda bir kez kurum faaliyetleri hakkında detaylı olarak bilgilendirilmektedir. Raporun içerik analizi incelendiğinde, temel olarak dört ana bileşenden oluştuğu görülmektedir:

- a) Kurumsal profil ve organizasyon yapısı
- b) Yürütülen düzenleyici ve denetleyici faaliyetler

- c) Mali performans göstergeleri ve bütçe uygulama sonuçları
- d) Sektörel gelişmelere ilişkin stratejik değerlendirmeler

Bu kapsamlı raporlama mekanizması, finansal regülasyon alanında kamu denetiminin etkinliğini artırmakta ve demokratik hesap verebilirlik ilkelerinin hayata geçirilmesine katkı sağlamaktadır (BDDK, 2023).

2.5.2. Finansal Piyasa Stabiliteleri ve Sektörel Performans Analiz Raporu

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 97. maddesi 3. fıkra hükmünce periyodik olarak neşredilen bu kapsamlı analiz belgesi, finansal sistemin üç temel bileşenine odaklanmaktadır:

1. Bankacılık sektörünün makroekonomik göstergeler ışığındaki performansı
2. Finansal holding şirketlerinin konsolide bilanço yapıları
3. Banka-dışı finansal kuruluşların (finansal kiralama, faktöring ve finansman şirketleri) sektörel etkinlik düzeyleri

Üç aylık dönemsellikte hazırlanan rapor, finansal istikrarın izlenmesi bağlamında şu analitik katmanları içermektedir:

- Sistemik risk göstergelerinin eşik değerler karşısındaki durumu
- Kredi portföyü kalitesine ilişkin erken uyarı sinyalleri
- Sermaye piyasaları-bankacılık sektörü etkileşim dinamikleri
- Finansal yeniliklerin (fintech) sektörel etkileri

Raporun metodolojik çerçevesi, Basel Komitesi'nin finansal istikrar değerlendirme prensipleri ile uyumlu olup, nicel veri analizleri nitel değerlendirmelerle desteklenmektedir. Bu bağlamda rapor, politika yapıcılar, akademisyenler ve sektör profesyonelleri için temel referans doküman niteliği taşımaktadır (BDDK, 2020).

2.5.3. Akademik Araştırma ve Finansal Literatür Dergisi

BDDK tarafından yılda iki kez yayımlanan hakemli akademik dergi, finansal sistemin teorik ve uygulamalı boyutlarına ilişkin özgün araştırmaları içermektedir. Çift

kör hakem değerlendirme sürecinden geçen makaleler, finansal regülasyon, bankacılık uygulamaları ve sermaye piyasalarına ilişkin güncel akademik tartışmalara katkı sunmaktadır.

2.5.4. Bankacılık Sektörü Yapısal Analiz Raporu

Türk bankacılık sisteminin makro yapısal özelliklerini inceleyen bu yıllık rapor, şu temel başlıkları kapsamaktadır:

- Piyasa konsantrasyonu ve rekabet dinamikleri
- Finansal aracılık verimliliği göstergeleri
- AB finansal entegrasyon sürecindeki gelişmeler
- Sektörün teknolojik ve operasyonel kapasite analizleri

2.5.5. Finansal Piyasalarda Kur Riskleri Raporu

Bankacılık sisteminin döviz pozisyon risklerini detaylı şekilde analiz eden bu çalışma:

- Net açık pozisyon dağılımlarını
- Türev enstrümanlarla risk yönetimi uygulamalarını
- Sektörel düzeyde stres testi sonuçlarını içermektedir.

2.5.6. Küresel Risk Yönetimi Bülteni

Finansal piyasaların sınır tanımaz entegrasyonu, risk yönetiminde küresel bir dilin ve ortak standartların benimsenmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, Basel Bankacılık Denetim Komitesi (BCBS), Finansal İstikrar Kurulu (FSB) ve Avrupa Bankacılık Otoritesi (EBA) gibi uluslararası düzenleyici otoritelerin yayınladığı en son rehberleri ve stres testi senaryolarını mercek altına alan bu periyodik yayın; ulusal mevzuat ile küresel en iyi uygulamalar (best practices) arasında bir köprü vazifesi görmektedir.

Raporun temel odak noktası, tek bir kurumun başarısızlığından ziyade, tüm finansal sistemi tehdit edebilecek 'sistemik risk' unsurlarıdır. Bulaşıcılık etkisi (contagion effect) yüksek olan bu risklerin tespiti için geliştirilen erken uyarı mekanizmaları ve makro-

ihtiyati politika araçları; karşılaştırmalı analizlerle sunularak, kriz öncesi proaktif önlemlerin alınmasına olanak tanıyan stratejik bir yol haritası oluşturulmaktadır.

2.5.7. Basel Uyum Süreci İzleme Raporu

Bankacılık sektörünün Basel II standartlarına uyum düzeyini altı aylık periyotlarla ölçen bu rapor:

- Sermaye yeterliliği hesaplama metodolojilerini,
- Risk yönetimi altyapı yatırımlarını,
- Uyum sürecindeki sektörel farklılaşmaları analiz etmektedir.

2.5.8. Politik Araştırma ve Analiz Çalışmaları

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) sahip olduğu yüksek nitelikli beşerî sermayenin ve entelektüel birikimin somut bir çıktısı olan bu rapor serisi (Çalışma Tebliği/Araştırma Raporları), sektörel analizlerin çok ötesine geçen akademik bir disiplinle hazırlanmaktadır. Söz konusu çalışmalar; finansal piyasaların karşı karşıya olduğu yapısal sorunları, dijital dönüşümün getirdiği riskleri ve küresel ekonomik konjonktürdeki dalgalanmaları derinlemesine bir perspektifle irdelemektedir.

Sadece durum tespiti yapmakla yetinmeyen bu analizler, teorik çerçeve ile piyasa gerçeklerini (market realities) sentezleyerek; karar alıcılar ve yasa koyucular için 'kanıta dayalı politika' (evidence-based policy) önerileri sunar. Böylece, sürdürülebilir finans (ESG), kripto varlık düzenlemeleri veya yeni nesil ödeme sistemleri gibi henüz olgunlaşmamış alanlarda dahi, düzenleyici otoritenin proaktif bir yol haritası çizmesine ve mevzuat altyapısının geleceğe uygun şekilde şekillenmesine rehberlik edilmektedir.

2.5.9. Sektörel İzleme ve Değerlendirme Yayınları

Bankacılık sisteminin finansal derinliğini ve operasyonel dayanıklılığını çok boyutlu bir perspektifle mercek altına alan bu yayın grubu; sadece bilanço verilerine dayalı geçmiş performans analizleriyle sınırlı kalmamaktadır. Yayınlar, sektörün geleceğine ışık tutan beklenti anketleri ve piyasa eğilim araştırmalarıyla (örneğin; Banka Kredileri Eğilim Anketi) zenginleştirilmiştir.

Bu sayede, kredi arz ve talebini etkileyen koşullar, risk iştahındaki değişimler ve fonlama maliyetlerine ilişkin niteliksel veriler, sayısal göstergelerle harmanlanarak yorumlanmaktadır. Ayrıca, benzer ölçekteki banka grupları arasında yapılan 'akran analizi' (peer group analysis) ve dönemler arası karşılaştırmalı projeksiyonlar; sektörün yapısal dönüşüm trendlerini (dijitalleşme, şubeleşme politikaları vb.) ve konjonktürel kırılganlıklarını net bir şekilde ortaya koyan bütüncül bir değerlendirme seti sunmaktadır.

2.6.Türk Finansal Sisteminin Makroekonomik Profili

2020 yılı verilerine göre Türk finansal sistemi:

- 2.8 trilyon TL'lik aktif büyüklüğü
- %63.7 bankacılık sektörü payı
- %66.3 BDDK denetimindeki kuruluşların toplam oranı

ile önemli bir ekonomik ağırlığa sahiptir. Bu yapı, finansal derinleşme ve ekonomik büyüme arasındaki karşılıklı bağımlılığı ortaya koymaktadır. Sektörün bileşenleri arasında bankaların yanı sıra finansal kiralama, faktöring ve varlık yönetim şirketleri de önemli paya sahiptir.

Tablo 13: Finans Sektörünün Aktif Büyüklüğü

	Toplam Aktifler (Milyar TL)	Top. Aktif. Payı (%)
TCMB	146,2	7,6
İMKB (Kapitalizasyon)	381,2	19,9
Bankalar	1.217,60	63,7
Finansal Kiralama şirketleri	18,6	1,0
Faktöring şirketleri	15,7	0,8
Tüketicici Fin. şirketleri	8,9	0,5
Varlık Yönetim şirketleri	0,9	0,0
Finansal Holding şirketleri	5,5	0,3
Kredi Garanti Fonu	0,2	0,0
Sigorta ve Reasürans şirketleri	41,5	2,2

Aracı Kurumlar	9,6	0,5
Yatırım Ortaklıkları	20,0	1,0
Portföy Yönetim Şirketi	0,3	0,0
MK Yatırım Fonları	32,2	1,7
Emeklilik Yatırım Fonları	14,1	0,7
Toplam	1.912,5	100,0

Kaynak: (BDDK, 2020)

Tablo 13'te sunulan veriler ışığında Türk finans sektörünün genel yapısı incelendiğinde, sistemin ileri derecede "banka temelli" bir karakter sergilediği nicel verilerle açıkça görülmektedir. Toplam 1.912,5 milyar TL'lik aktif büyüklüğü içerisinde bankaların 1.217,60 milyar TL ile %63,7 oranında paya sahip olması, finansal aracılık fonksiyonunun neredeyse tamamen bankacılık sektörü üzerinde yoğunlaştığını kanıtlamaktadır. Bu durum, sermaye piyasalarının (İMKB'nin %19,9'luk payı) bankacılık sistemine kıyasla finansal derinleşme sürecinde henüz ikincil bir konumda olduğunu yansıtmaktadır. BDDK denetimine tabi olan kuruluşların (bankalar, finansal kiralama, faktöring, finansman şirketleri vb.) toplam aktif içerisindeki payının %66,3 seviyesinde olması, kurumun finansal istikrarın tesisi ve makro ihtiyati politikaların etkinliği açısından merkezi bir aktör olduğunu doğrulamaktadır.

Diğer taraftan banka dışı finansal kuruluşların, özellikle sigorta ve reasürans şirketlerinin %2,2 ve menkul kıymet yatırım fonlarının %1,7 gibi sınırlı paylara sahip olması, finansal sistemin ürün çeşitliliği ve riskin yayılması açısından gelişime açık alanlar barındırdığına işaret etmektedir. Varlık yönetim şirketleri ve finansal holding şirketleri gibi birimlerin düşük aktif büyüklükleri, bu kurumların sektördeki tamamlayıcı rollerini vurgularken; tasarruf açığının yönetilmesi ve finansman kanallarının çeşitlendirilmesi noktasında bankacılık dışı sistemin henüz yeterli derinliğe ulaşmadığı akademik bir tespittir. Sonuç olarak tablo, Türkiye'de finansal sistemin taşıyıcı sütununun bankalar olduğunu ve sektörün genel performansının makroekonomik istikrarla doğrudan korelasyon içerisinde bulunduğunu ortaya koymaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKACILIK SİSTEMİNDE DÜZENLENME VE DENETLENMENİN ROLÜ: ULUSLARARASI STANDARTLAR, İNGİLTERE MODELİ ve TÜRKİYE’DE BDDK

Bankacılık sistemi, ekonomide kaynak dağılımını ve gelir bölüşümünü etkileyen, kaydi para yaratma kapasitesiyle para arzının önemli bir kısmını oluşturan ve ekonomik istikrar üzerinde enflasyonist baskılara yol açabilen kritik bir sektördür (Mishkin, 2016). Sistemin başarısızlığa uğraması durumunda ortaya çıkan etkilerin dar bir çerçevede kalmayarak tüm ekonomiye yayılma potansiyeli, bankaların diğer ticari kuruluşlara kıyasla daha sıkı düzenleme ve denetime tabi tutulmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, en liberal ekonomiler dahi bankacılık sektörü söz konusu olduğunda devlet müdahalesini ve yasal düzenlemeleri gerekli görmüştür (Diamond ve Dybvig, 1983).

Finansal kırılganlık, bankalara olan güvenin azalmasına ve mevduat çıkışlarının hızlanmasına (bank run) yol açabilir. Bu durum, likidite sağlama işlevi gören bankaların fon aktarım kapasitesini sekteye uğratarak sistemik risk oluşturabilir (Allen ve Gale, 2007). Bankacılık sisteminin tüm ekonomiyi etkileyecek derecede hassas bir yapıya sahip olması, iflasların yalnızca özel maliyetler değil, aynı zamanda sosyal maliyetler de doğurması, sektörün devlet tarafından düzenlenmesini kaçınılmaz kılmaktadır (Freixas ve Rochet, 2008).

Bankacılık sisteminin sağlıklı işleyişi, kamu yararı ve finansal istikrar açısından hayati öneme sahiptir. Bu nedenle, sistemin belirli bir idari otorite tarafından düzenlenmesi ve denetlenmesi gereklidir. Devletler, finansal istikrarı sağlamak amacıyla bankacılık faaliyetlerini yasal çerçevelerle düzenlemekte ve etkin denetim mekanizmaları geliştirmektedir (Basel Committee on Banking Supervision, 2011).

Bankaların serbest piyasa koşullarında denetimsiz faaliyet göstermesinin sakıncaları, modern bankacılığın ortaya çıktığı 16. yüzyıldan itibaren anlaşılmıştır (Kindleberger ve Aliber, 2011). Tasarrufların korunması, kaynakların etkin kullanımı ve finansal krizlerin önlenmesi amacıyla, ülkeler bankacılık mevzuatlarını sürekli güncellemektedir. Bu düzenlemeler, likidite, güvenilirlik ve kârlılık ilkeleri çerçevesinde

bankaların istikrarlı bir şekilde faaliyet göstermesini sağlamayı hedeflemektedir (Barth, Caprio, ve Levine, 2013).

Uluslararası düzeyde faaliyet gösteren bankaların yaşadığı sorunların küresel finansal sisteme yayılma riski, uluslararası denetim standartlarının geliştirilmesini gerekli kılmıştır. Bu bağlamda, Basel Komitesi gibi kuruluşlar, bankacılık sektörünün küresel ölçekte denetimine yönelik düzenlemeler oluşturmaktadır (BIS, 2020).

3.1. Uluslararası Bankacılık Denetimi ve Basel Komitesinin Rolü

Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerdeki bankacılık sistemlerinin zayıflığı hem ulusal hem de küresel finansal istikrar açısından önemli bir tehdit oluşturmaktadır (Borio, 2003). Finansal istikrarın sağlanmasında etkin bir denetim mekanizmasının gerekliliği, G-10 ülkelerinin (Almanya, ABD, Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere, İsveç, İtalya, Japonya ve Kanada) merkez bankası başkanları tarafından 1974 yılı sonunda Basel Bankacılık Denetim Komitesi'nin (Basel Committee on Banking Supervision - BCBS) kurulmasına yol açmıştır (Goodhart, 2011). Komite, Belçika, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İngiltere ve ABD'nin merkez bankaları ile bankacılık denetim otoritelerinin temsilcilerinden oluşmaktadır.

Yılda dört kez toplanan ve yaklaşık 25 teknik çalışma grubu bulunan BCBS'nin kararları bağlayıcı olmamakla birlikte, küresel ölçekte denetim standartlarının belirlenmesinde referans teşkil etmektedir (Basel Committee, 2015). Komite'nin temel işlevi, uluslararası bankaların denetimden kaçmasını engelleyecek bir çerçeve oluşturmak ve denetim yeterliliğini sağlamaktır. Bu amaçla, 1975 yılından bu yana çeşitli raporlar ve düzenlemeler yayımlamıştır.

Önemli bir dönüm noktası olarak, 1988'de Basel I Sermaye Uzlaşısı (Basel Capital Accord) yürürlüğe girmiştir. Bu düzenleme, farklı ülkelerdeki sermaye yeterlilik oranlarını uyumlu hale getirmeyi ve asgari bir küresel standart belirlemeyi hedeflemiştir. Basel I, bankaların risk ağırlıklı varlıklarının en az %8'i oranında sermaye bulundurmasını zorunlu kılmıştır (BIS, 1988).

BCBS, Uluslararası Takas Bankası (BIS), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi kuruluşlarla iş birliği içinde çalışarak, finansal istikrarın sağlanmasına yönelik 25 temel ilke geliştirmiştir. 1997'de yayımlanan bu ilkeler, G-10 ülkelerinin yanı sıra Çin, Rusya, Hindistan, Brezilya ve diğer gelişmekte olan ekonomilerin katkılarıyla şekillendirilmiştir (Basel Committee, 1997).

Basel Komitesi tarafından belirlenen temel prensipler, etkin bankacılık denetimi için asgari standartları ortaya koymakla birlikte, uygulayıcı ülkelerin kendi ulusal şartlarına göre ek düzenlemeler yapabilmesine olanak tanımaktadır (BCBS, 2012). Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar, bu prensiplerin mikroekonomik ve finansal istikrarı güçlendirmek amacıyla özellikle gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sistemlerinde uygulanmasını desteklemektedir (Claessens ve Kodres, 2014).

Komite'nin politika çerçevesi, bankacılık denetiminin etkinliğini sağlamak üzere üç temel unsura odaklanmaktadır: (1) denetim yetkilerinin bağımsız ve özerk bir kurumsal yapıda toplanması, (2) banka lisanslama süreçlerinde şeffaflık ve sermaye yeterliliği kriterlerinin titizlikle uygulanması, (3) banka sahiplik yapısı ve yönetim süreçlerinin sıkı denetime tabi tutulması. Bu çerçeve, 1999'da yayınlanan ve 2004'te nihai halini alan Basel-II Anlaşması'yla daha da geliştirilmiştir (Tarullo, 2008).

Basel-II, üç temel sütun üzerine inşa edilmiştir:

Minimum Sermaye Gereksinimleri: Kredi, piyasa ve operasyonel risklere karşı risk ağırlıklı sermaye yeterliliği oranının %8 olarak korunması,

Denetimsel İnceleme Süreci: Bankaların iç risk yönetim sistemlerinin otoritelerce değerlendirilmesi,

Piyasa Disiplini: Finansal tablolarda risk pozisyonlarının şeffaf şekilde açıklanması zorunluluğu (BIS, 2004).

Bu düzenlemeler, bankaların risk-getiri dengesini daha sofistike metodolojilerle ölçmesine ve sermaye tamponlarını risk profiline göre optimize etmesine olanak

tanımıştır. Özellikle operasyonel riskin sermaye hesaplamalarına dahil edilmesi, küresel finansal sistemin dayanıklılığını artırmıştır (Kuritzkes ve Schuermann, 2008).

Türkiye de dahil olmak üzere pek çok ülke, Basel-II'yi ulusal mevzuatlarına entegre etmiştir. BDDK'nın 2005'te yürürlüğe koyduğu "Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik", bu uyum sürecinin somut örneklerinden biridir (Alper ve Kara, 2011). Benzer şekilde, ABD'de Dodd-Frank Yasası ve AB'de CRD-IV direktifleri, Basel standartlarının bölgesel uyarlamalarını temsil etmektedir.

3.2. İngiltere’de Finansal Sistemin Düzenleyici Çerçevesi ve Bankacılık Denetimi

İngiltere, bankacılık sektörünün tarihsel derinliği ve küresel finans sistemindeki merkezi konumu nedeniyle özel bir inceleme alanı oluşturmaktadır. Ülkenin finansal mimarisi, diğer gelişmiş ekonomilerden farklılaşan özgün kurumsal yapıları ve Basel Komitesi kararlarıyla uyumlu tek bir bağımsız düzenleyici otorite (Prudential Regulation Authority- PRA) altında bütünleşik denetim modelini benimsemesiyle dikkat çekmektedir (Mayes ve Wood, 2007). Bu yapı, İngiltere Merkez Bankası (Bank of England) bünyesinde oluşturulan makro-ihtiyati politika çerçevesiyle desteklenmekte ve finansal istikrarın sağlanmasında kurumsal sinerji yaratmaktadır (Haldane, 2013). Özellikle 2008 küresel finansal kriz sonrasında gerçekleştirilen yapısal reformlar, İngiliz bankacılık sisteminin hem mikro-ihtiyati denetim hem de sistemik risk yönetimi kapasitesini güçlendirmiştir (Vickers, 2011). Bu bağlamda İngiltere örneği, gelişmiş bir finans merkezinde düzenleyici ve denetleyici kurumsallaşmanın evrimini incelemek için önemli bir vaka çalışması sunmaktadır.

3.2.1. İngiltere’de Bankacılık Sistemi

İngiliz bankacılık sistemi, dört büyük bankanın (HSBC, Royal Bank of Scotland, HBOS ve Barclays) hakimiyetindeki oligopolistik bir yapı sergilemektedir. Bu temel aktörlerin yanı sıra yaklaşık on iki adet ikincil bankayla bütünleşen sistem, küresel finans merkezi Londra'nın işleyişinde merkezi bir rol oynamaktadır. Sistemin yapısal evrimi, özellikle 1970'ler ve 1980'lerde yaşanan köklü dönüşümlerle şekillenmiştir (Heffernan, 2005: 221-222).

Söz konusu dönüşüm öncesinde İngiliz finans sektörü katı bir uzmanlaşma modeline dayanmaktaydı. Ticari bankacılık, yatırım bankacılığı, mortgage finansmanı ve sermaye piyasası işlemleri birbirinden kesin çizgilerle ayrılmış kurumlar tarafından yürütülmekteydi. Clearing bankaları yerel ödeme sistemlerinde uzmanlaşırken, yatırım bankaları kurumsal finansmana odaklanmış, yapı cemiyetleri (building societies) ise konut finansmanında tekeli bir konum elde etmişti (Bowen, Hoggarth ve Pain, 1999: 251).

1979'da döviz kontrollerinin kaldırılması ve yabancı bankaların piyasaya girişi, bu geleneksel iş bölümünü kökten değiştirmiştir. Clearing bankaları karlılıklarını korumak amacıyla yatırım bankacılığı ve mortgage piyasasına açılarak faaliyet alanlarını genişletmiş, buna karşılık yapı cemiyetleri de ticari bankacılık hizmetleri sunmaya başlamıştır. Bu süreç, finansal deregülasyonun doğal sonucu olarak sektördeki kurumsal farklılıkların belirginliğini kaybetmesine ve homojenleşmeye yol açmıştır. Rekabetin artmasıyla birlikte fiyat kontrollerinin ortadan kalkması, finansal yenilikleri hızlandırmış ve tüm aktörleri çok yönlü finansal hizmet sunan "evrensel banka" modeline doğru itmiştir.

3.2.1.1. Clearing Bankalarının Tarihsel Gelişimi ve Modern Dönüşümü

Clearing bankaları, isimlerini Londra, Edinburgh ve Belfast'ta kurulan takas (clearing) odalarına üyeliklerinden almaktadır (Kohn, 2004: 22). Bu takas sisteminin kökenleri, 17. yüzyılda çek kullanımının yaygınlaşmasına dayanmaktadır. Başlangıçta bankalar arası çek transferleri, ulaklar tarafından fiziksel olarak gerçekleştirilmekteydi. Zamanla bu sistemin riskli ve verimsiz olduğunun anlaşılması üzerine, banka temsilcileri belirli kahvehanelerde düzenli olarak toplanarak çeklerin karşılıklı mahsuplaşma yöntemiyle takas edilmesi sistemini geliştirmişlerdir (İSO, 1982: 58).

Tarihsel olarak clearing bankaları, temelde mevduat kabul eden ve sanayi kuruluşlarına işletme sermayesi sağlayan ticari bankalar olarak faaliyet göstermiştir. Londra merkezli clearing bankaları, Birleşik Krallık'ın finansal sisteminde merkezi bir rol oynamış ve ülkenin bankacılık altyapısının temel taşlarını oluşturmuştur (Heffernan, 2005: 230). Ancak 20. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan finansal liberalleşme ve

deregölasyon süreceeri, bu kurumların geleneksel işlevlerinde önemli değışikliklere yol açmıştır.

Günümüzde "clearing bankası" terimi, orijinal anlamını büyük ölçüde yitirmiştir. Bunun temel nedeni, bu kurumların çoğunun artık sadece ticari bankacılık faaliyetleriyle sınırlı kalmayarak, yatırım bankacılığı, varlık yönetimi ve diğer uzmanlık gerektiren finansal hizmetleri de sunan çok yönlü finansal kuruluşlara dönüşmüş olmalarıdır (Heffernan, 2005: 230; ISO, 1982: 59). Bu dönüşüm, küresel finans sistemindeki yapısal değışimlerin bir yansıması olarak değeriendirilebilir.

3.2.1.2. İngiliz Yapı Cemiyetleri

İngiltere'de kökenleri 18. yüzyıla dayanan Yapı Cemiyetleri (Building Societies), başlangıçta üyelerine konut finansmanı sağlamak amacıyla kurulmuş karşılıklı (mutual) finansal kuruluşlardır. Bu kurumların işleyiş mekanizması, geleneksel kooperatif modellerinden temel farklılıklar göstermektedir. Üyelik sistemine dayalı bu yapıda, katılımcılar düzenli aidat ödeyerek bir fon havuzu oluşturmakta ve bu kaynaklar rotasyonel bir sistemle üyelerin konut edinimine yönlendirilmekteydi.

Tarihsel kayıtlara göre, ilk organize Yapı Cemiyeti örneğı 1775 yılında Birmingham'da Golden Cross Inn adıyla faaliyete geçmiştir. Bu cemiyet, tüm üyelerinin konut sahibi olmasının ardından otomatik olarak feshedilmiştir. 19. yüzyıl boyunca yaygınlaşan bu model, 1986 Yapı Cemiyetleri Kanunu (Building Societies Act) ile radikal bir dönüşüm geçirmiştir. Söz konusu yasal düzenleme, bu kurumlara çek hesabı işletme, kredi kartı ürünleri sunma, döviz işlemleri ve yatırım danışmanlığı gibi ek finansal hizmetler sunma yetkisi tanımıştır.

Ancak bu genişletilmiş yetkilere rağmen, cemiyetlerin faaliyet alanı önemli yasal kısıtlamalara tabi tutulmuştur. Özellikle, toplam varlıkların en az %90'ının mortgage kredilerinden oluşması zorunluluğı korunmuştur. 2003 yılı verilerine göre, Yapı Cemiyetleri İngiltere mortgage piyasasının ve bireysel mevduatların yaklaşık %18'ini kontrol etmekteydi.

Kurumsal denetim açısından, 2000 yılında yürürlüğe giren Finansal Hizmetler ve Piyasalar Kanunu (Financial Services and Markets Act) önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu düzenlemeyle Yapı Cemiyetleri Komisyonu'nun (Building Societies Commission) yetkileri Finansal Hizmetler Otoritesi'ne (Financial Services Authority) devredilmiş ve sektör için yeni bir denetim rejimi oluşturulmuştur.

3.2.1.3. İngiliz Yardım Cemiyetleri

İngiltere'de 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan Yardım Cemiyetleri, sosyal güvenlik sisteminin erken dönem örneklerini teşkil etmektedir. Bu karşılıklı yardımlaşma kuruluşları, üyelerinin düzenli katkı paylarıyla oluşturduğu fonları, hastalık, işsizlik ve yaşlılık gibi sosyal risk durumlarında üyelerine destek olmak amacıyla kullanmaktaydı. Sistemin temel işleyiş prensibi, üyeler arasında risk paylaşımına dayanan kolektif bir koruma mekanizması oluşturmaktır.

Bu cemiyetlerin bazıları, modern sigorta sistemlerinin öncüsü sayılabilecek hizmetler sunmaktaydı. Özellikle katkı paylarıyla sağlanan yardımlar arasındaki oransızlık, erken dönem risk havuzlama uygulamalarının karakteristik özelliğini yansıtmaktaydı. Kurumsal yapı olarak Yapı Cemiyetleriyle benzer özellikler taşıyan da temel işlevsel farklılıklar bulunmaktaydı.

Hukuki düzenlemeler açısından bakıldığında, bu kurumlar 2000 yılında yürürlüğe giren Finansal Hizmetler ve Piyasalar Kanunu kapsamında Finansal Hizmetler Otoritesi'nin denetimine alınmıştır. Yeni düzenleme çerçevesinin önemli bir kısmı, 1992 tarihli Yardım Cemiyetleri Kanunu'nda yer alan hükümlerden devşirilmiştir. Bu geçiş süreci, İngiltere'nin finansal denetim sisteminde yaşanan merkezileşme eğiliminin tipik bir örneğini oluşturmaktadır.

3.2.1.4. İngiliz Kabul Evleri

İngiliz finans sisteminde özel bir konuma sahip olan Kabul Evleri, temel olarak kurumsal finansman yönetimi, menkul kıymet portföy yönetimi ve özelleştirilmiş bankacılık hizmetleri alanlarında uzmanlaşmış kuruluşlardır. Bu finansal araçlar, şirketlere sermaye piyasası işlemleri konusunda stratejik danışmanlık hizmeti sunmakta,

özellikle halka arz süreçlerinin yönetimi, borçlanma araçlarının ihracı ve kurumsal birleşme-devralma (M ve A) işlemlerinde kritik roller üstlenmektedir.

Kabul Evlerinin en ayırt edici özelliği, merkez bankası nezdinde tanınan özel statüleri nedeniyle verdikleri akreditif ve kabul kredilerinin finansal sistemde yüksek likiditeye sahip araçlar olarak kabul görmesidir. Bu kurumların müşterileri adına kabul ettiği ticari senetler, piyasada kolaylıkla nakde çevrilebilen güvenilir enstrümanlar olarak işlem görmektedir.

Operasyonel model açısından incelendiğinde, Kabul Evleri ile Clearing Bankaları arasında temel bir farklılaşma göze çarpmaktadır. Clearing Bankaları geleneksel mevduat toplama faaliyetine dayalı bir iş modeli benimserken, Kabul Evleri daha çok kurumsal müşterilerin fonlarını yönlendiren ve bu süreçte yüksek düzeyde uzmanlık gerektiren hizmetler sunan bir yapı sergilemektedir. Bu farklılaşma, her iki kurum türünün İngiliz finans sisteminde farklı iş alanlarda uzmanlaşmasına yol açmıştır.

3.3. İngiliz Finansal Denetim Sistemin Kurumsal Evrimi

İngiltere'de finansal düzenleme ve denetim yetkisi tarihsel süreçte önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Başlangıçta bu yetkiler büyük ölçüde İngiltere Merkez Bankası'nın (Bank of England) sorumluluğundayken, 1997 yılında gerçekleştirilen yapısal reformlarla bu fonksiyonlar yeni kurulan Finansal Hizmetler Otoritesi'ne (Financial Services Authority - FSA) devredilmiştir.

Bu dönüşüm, İngiliz finansal sisteminde merkezileşmiş bir denetim modeline geçişi temsil etmektedir. Öncesinde sektörel bazda farklılaşan düzenleyici çerçeve - bankacılık, sigortacılık, sermaye piyasaları gibi her bir alan için ayrı denetim mekanizmaları - tek bir çatı altında birleştirilmiştir. FSA'nın kurulmasıyla birlikte, finansal sistemin tüm bileşenleri için tutarlı ve bütünsel bir denetim yaklaşımı benimsenmiştir.

Bu yeni model, parçalı yapıların yol açtığı denetim boşluklarını ortadan kaldırmayı ve finansal istikrarın sağlanmasında daha etkin bir çerçeve oluşturmayı hedeflemiştir. Merkez bankasının makroekonomik istikrar hedefleriyle mikro-ihiyati denetim fonksiyonlarının ayrıştırılması, bu reformun temel mantığını oluşturmuştur.

3.3.1. İngiltere Bankası

İngiltere Bankası, 1694 yılında devletin borç yönetimini üstlenmek amacıyla kurulmuş olup zamanla ulusal para politikalarının belirlenmesi ve finansal sistemin istikrarının sağlanmasında merkezi bir role evrilmiştir (Bank of England, 2005a). Bankanın işlevleri, üç asırlık süreçte ekonomik koşulların değişimiyle önemli dönüşümler geçirmiştir.

1946 yılında kamulaştırılan banka, 1970'lerin yüksek enflasyon ortamında fiyat istikrarını sağlamadaki kritik rolünü kanıtlamıştır (Heffernan, 2005: 230). Bu dönemde yapılan araştırmalar, enflasyonun ekonomik büyümeyi baskıladığını ve sosyal maliyetler oluşturduğunu ortaya koymuştur. 1979 Bankalar Kanunu'na kadar İngiltere'de bankacılık sektörünü düzenleyen kapsamlı bir yasal çerçeve bulunmamaktaydı (Bank of England, 2005b). Bu kanunla birlikte getirilen temel reformlar şunlardır:

- Banka müfettişlerine sahtekarlık vakalarını önleme yetkisi tanınması
- %10'un üzerindeki kredi pozisyonlarının açıklanması zorunluluğu
- Banka hisselerinin %5'inden fazlasını elinde bulunduran yatırımcıların bildirim yükümlülüğü
- Bankaların %15'inden fazla yabancı mülkiyetine izin verilmemesi
- Bankacılık Düzenleme Kurulu'nun oluşturulması (Gönül-Eroğlu, 1999: 42)

1997 yılında gerçekleştirilen reformlarla banka, para politikasında tam operasyonel bağımsızlık kazanmıştır. Aynı dönemde devlet borç yönetimi Hazine'ye, düzenleyici fonksiyonlar ise Finansal Hizmetler Otoritesi'ne (FSA) devredilmiştir.

Günümüzde İngiltere Bankası'nın temel sorumlulukları:

- Para politikası çerçevesinde fiyat istikrarını sağlamak
- Finansal sistemin bütünlüğünü korumak
- Ödeme sistemlerinin güvenliğini temin etmek
- Para piyasalarındaki likiditeyi yönetmek
- Uluslararası finansal iş birliğini geliştirmek

Bankanın iki temel hedefi bulunmaktadır:

- Parasal istikrar (enflasyon hedeflemesi yoluyla)
- Finansal istikrar (sistemik risklerin izlenmesi ve önlenmesi)

3.3.2. İngiliz Mevduat Sigorta Sisteminin Yapısı ve İşleyişi

İngiltere'de mevduat sigorta sistemi, 1979 Bankalar Kanunu ile kurumsal bir yapıya kavuşmuş, 1987 yılında yapılan yasal düzenlemelerle önemli ölçüde revize edilmiştir (Heffernan, 2005: 230). Sistem, İngiltere Bankası ve katılımcı finansal kuruluşların temsilcilerinden oluşan Mevduat Koruma Kurulu (Deposit Protection Board) tarafından yönetilmekte olup, kamu yararı gözetilen bir niteliğe sahiptir (Günel, 2001: 71).

Sistemin temel işlevi, küçük tasarruf sahiplerinin korunmasına yönelik olmakla birlikte, düzenleyici veya denetleyici bir rol üstlenmemektedir. Kurul, yalnızca bir bankanın ödeme gücü yaşıması veya iflas etmesi durumunda faaliyete geçmektedir. 1987 revizyonu kapsamında, sigorta kapsamındaki mevduat tutarı 35.000 sterlin olarak belirlenmiş, ancak tazminatın bu tutarın %90'ını geçemeyeceği hükme bağlanmıştır (Heffernan, 2005: 230). Bu %10'luk kesinti, tasarruf sahiplerinin bankalarının finansal sağlığını takip etmeleri gerektiği konusunda teşvik edici bir mekanizma olarak tasarlanmıştır.

3.3.3. İngiliz Finansal Denetim Sistemi

FSA öncesi dönemde İngiliz finansal denetim sistemi, 1986'da gerçekleştirilen ve "Big Bang" olarak adlandırılan kapsamlı reformlarla şekillenmiştir. Londra'nın finans merkezi "City"de uygulanan bu reform paketi, piyasa yapısını dönüştürerek rekabeti artırmayı hedeflemiştir. Bu çerçevede kabul edilen Finansal Hizmetler Kanunu, sektöre özgü bir öz-düzenleme (self-regulatory) modelini hayata geçirmiştir.

Söz konusu model iki kademeli bir yapıya sahiptir:

Operasyonel Düzenleme Katmanı:

- Menkul Kıymetler ve Vadeli İşlemler Birliği (SFA)
- Yatırım Yöneticileri Düzenleme Örgütü (IMRO)

Şahsi Yatırım Otoritesi (PIA) gibi sektörel öz-düzenleme kuruluşlarından oluşmaktaydı.

Üst Denetim Katmanı:

- Tüm SRO'lar, Menkul Kıymetler ve Yatırım Kurulu'na (SIB) hesap vermekle yükümlü kılınmıştı.

Bu yapı, finansal faaliyet türlerine göre uzmanlaşmış bir denetim mekanizması oluşturmayı amaçlamış, ancak yetki dağınıklığı ve koordinasyon eksikliği gibi sorunları da beraberinde getirmiştir. Sistemin temel mantığı, sektör aktörlerinin kendi faaliyet alanlarında düzenleyici kuralları oluşturması ve uygulamasına dayanmaktaydı.

1986 Finansal Hizmetler Kanunu kapsamında, finansal kuruluşların ilgili Öz-Düzenleme Kuruluşlarına (SRO) üye olma zorunluluğu getirilmişti. Sistem, üye kuruluşların mali sıkıntıya düşmesi durumunda tasarruf sahiplerini korumaya yönelik bir güvence mekanizması öngörmekteydi. Buna göre:

Tazminat Düzenlemesi:

- 30.000 sterline kadar olan taleplerin tamamı karşılanmaktaydı
- 30.000-50.000 sterlin aralığındaki kayıplar için %90 tazminat öngörülmüştü

Sektörel Denetim Dağılımı:

- Ticari bankalar: İngiltere Merkez Bankası'nın denetiminde
- Yapı Cemiyyetleri: Yapı Cemiyyetleri Komisyonu (BSC) tarafından düzenlenmekteydi
- Sigorta şirketleri: Ticaret ve Sanayi Dairesi'nin gözetim alanına girmektedir

Bu yapı, finansal sistemin farklı kesimlerine özgü uzmanlaşmış denetim mekanizmaları oluşturmayı hedeflemiş, ancak yetki dağınıklığı ve koordinasyon eksiklikleri nedeniyle etkinliği sorgulanır hale gelmiştir. Özellikle tazminat sistemindeki kademeli yapı hem tasarruf sahiplerini korumayı hem de piyasa disipliniyi sağlamayı amaçlamaktaydı.

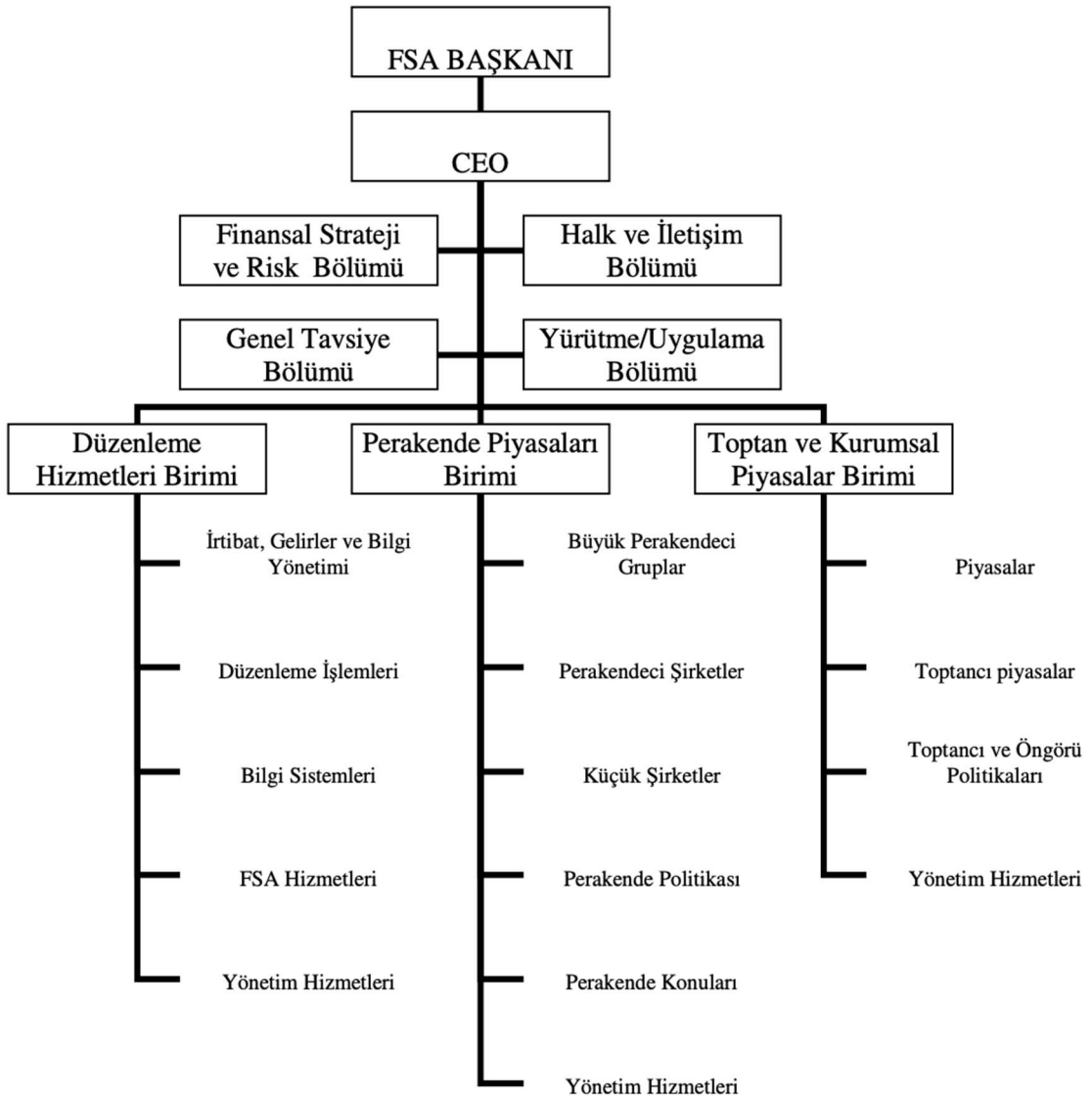
İngiltere'de finansal denetim sisteminin modernizasyonu, 1997 yılında Hazine Bakanlığı tarafından başlatılan kapsamlı bir reform süreciyle gerçekleşmiştir. Bu reform kapsamında, Ekim 1997'de Menkul Kıymetler ve Yatırım Kurulu (SIB), Finansal Hizmetler Otoritesi (FSA) adını alarak yeniden yapılandırılmış ve bankacılık denetimi ile yatırım hizmetleri düzenlemeleri tek bir çatı altında birleştirilmiştir. Süreç kademeli olarak ilerlemiş, Haziran 1998'de İngiltere Merkez Bankası'nın bankacılık denetim yetkileri FSA'ya devredilmiş, Mayıs 2000'de ise Londra Borsası'nın listelemeye ilişkin yetkileri aktarılmıştır. 2000 Finansal Hizmetler ve Piyasalar Kanunu'nun 2001 yılında yürürlüğe girmesiyle birlikte, Yapı Cemiyetleri Komisyonu, Yardım Cemiyetleri Komisyonu, Yatırım Yönetimi Düzenleme Örgütü, Kişisel Yatırım Otoritesi ve Yardım Cemiyetleri Sicili gibi çok sayıda düzenleyici kurumun yetkileri FSA bünyesinde konsolide edilmiştir. Bu radikal dönüşüm, İngiliz finansal denetim sistemini parçalı yapıdan merkezi ve bütünlük bir modele dönüştürmüş, sektörde daha tutarlı ve etkin bir denetim çerçevesi oluşturulmasını sağlamıştır.

FSA'nın yetki alanı, 2004-2005 döneminde önemli ölçüde genişletilerek mortgage sektörünün düzenlenmesi ve sigorta arabuluculuk faaliyetlerinin denetimi de kurumun sorumluluklarına dahil edilmiştir. Bu yetki genişlemesi, hükümetin 2004'te açıkladığı finansal reform stratejisi doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. FSA, 2000 Finansal Hizmetler ve Piyasalar Kanunu ile oluşturulan bağımsız bir düzenleyici otorite olarak yapılandırılmış olup, faaliyetleri finansal hizmet sektörü tarafından fonlanmaktadır. Kurumun yönetim yapısı, Hazine tarafından atanan ve başkan, CEO, üç icra direktörü ile on bağımsız direktörden oluşan bir Kurul tarafından belirlenmektedir. Bu Kurul, FSA'nın temel politikalarını oluşturmakla görevliken, günlük operasyonel kararlar ve idari işleyiş icra direktörünün sorumluluğu altında yürütülmektedir. Bu yapı, kurumun hem stratejik hem de operasyonel düzeyde etkin bir şekilde yönetilmesini sağlamaktadır.

Finansal Hizmetler Otoritesi (FSA), 2000 yılında yürürlüğe giren Finansal Hizmetler ve Piyasalar Kanunu ile kurulmuş, operasyonel bağımsızlığa sahip bir düzenleyici kurumdur. Kurumun finansmanı, denetim altında bulunan finansal hizmet sektörü tarafından sağlanmakta olup bu yapı, özerkliğini güçlendiren bir unsur olarak öne çıkmaktadır. FSA'nın yönetim yapısı, Hazine tarafından atanan 15 üyeli bir Kurul'dan oluşmaktadır. Bu Kurul; bir Başkan, bir Genel Müdür, üç icra direktörü ve on bağımsız

üyeden müteşekkil olarak tasarlanmıştır. Kurul, FSA'nın temel politikalarını ve stratejik yönelimlerini belirlemekle yetkiliyken, kurumun günlük operasyonel işleyişi ve idari yönetimi Genel Müdür'ün sorumluluğu altında yürütülmektedir. Bu iki kademeli yönetim modeli hem uzun vadeli politikaların oluşturulmasını hem de günlük faaliyetlerin etkin şekilde yürütülmesini sağlamaktadır.

Şekil 4: FSA Organizasyon Yapısı

Kaynak: (FSA, 2012)

Şekil 4’de İngiltere Finansal Hizmetler Otoritesi’nin (FSA) organizasyon yapısını gösterilmiş ve Türkiye’deki BDDK modelinin "tek çatı" altında bütünleşik denetim

anlayışı bakımından bu küresel modelden nasıl esinlendiğini kanıtlamıştır. Ayrıca Bu şema, 2000 yılında yürürlüğe giren Finansal Hizmetler ve Piyasalar Kanunu ile kurulan İngiliz Finansal Hizmetler Otoritesi'nin (FSA) karmaşık ve bütünleşik yönetim hiyerarşisini sergilemektedir. Yapının en üstünde stratejik yönetimden sorumlu bir Başkan ve operasyonel süreçlerin merkezinde yer alan bir CEO (Genel Müdür) bulunmaktadır. Organizasyonun ana gövdesi; finansal strateji, risk yönetimi, yürütme ve genel tavsiye bölümleri gibi yatay koordinasyon birimleriyle desteklenmektedir. Şeklin alt katmanlarında ise denetim faaliyetlerinin piyasa segmentlerine göre "Düzenleme Hizmetleri", "Perakende Piyasaları" ve "Toptan/Kurumsal Piyasalar" olmak üzere üç ana dikey birime ayrıldığı görülmektedir. Bu dikey birimler; bilgi sistemlerinden perakende politikalarına, toptancı piyasalardan yönetim hizmetlerine kadar geniş bir yelpazede uzmanlaşmış alt departmanları barındırmaktadır.

Bu organizasyonel tasarım, farklı finansal alt sektörlerin (bankacılık, sigortacılık, sermaye piyasaları) tek bir otorite altında toplanmasının getirdiği denetim bütünlüğünü simgelemektedir. BDDK'nın yapılandırılmasında referans alınan bu model, yetki dağınıklığını önlemeyi ve sistemik riskleri tek bir merkezden izlemeyi amaçlayan proaktif bir düzenleme anlayışını yansıtmaktadır. Şekil 4, İngiltere'nin finansal regülasyonda benimsediği bu merkeziyetçi yaklaşımın, Türkiye gibi gelişmekte olan piyasalarda bağımsız ve güçlü bir üst kurul oluşturulması fikrine nasıl temel teşkil ettiğini kurumsal bir perspektifle doğrulamaktadır.

Finansal Hizmetler Otoritesi (FSA), 2000 Finansal Hizmetler ve Piyasalar Kanunu ile belirlenen dört temel hedef doğrultusunda faaliyet göstermektedir: piyasa güvenliğini sağlamak, finansal okuryazarlığı geliştirmek, tüketici koruma mekanizmalarını güçlendirmek ve finansal suçlarla mücadele etmek. Kurum, bu hedeflere ulaşmak için geniş düzenleyici yetkilerle donatılmış olup, kural koyucu, denetleyici ve yaptırım uygulayıcı fonksiyonları bütünleşik bir şekilde yürütmektedir. FSA'nın operasyonel yaklaşımı, düzenleyici faaliyetleri piyasanın karşısında değil parçası olarak konumlandırmakta ve finansal şirketler için performans standartları belirleyerek bu standartların ihlali durumunda çeşitli yaptırımlar uygulamaktadır.

FSA'nın risk yönetim stratejisi, her bir temel hedefe yönelik potansiyel tehditleri sistematik olarak tanımlamaya dayanmaktadır. Piyasa güvenine yönelik riskler arasında finansal suçlar, kurumsal yönetim zaafları ve sistemik piyasa aksaklıkları öne çıkarken; finansal okuryazarlık alanında kamunun bilgi eksikliği ve karmaşık ürünlerin anlaşılabilmesi temel riskler olarak belirlenmiştir. Tüketici koruma bağlamında ise kurum iflasları, piyasa suistimalleri ve yetersiz kurumsal yönetim önemli tehditler arasında yer almaktadır. Finansal suçlarla mücadelede ise dolandırıcılık, piyasa bilgisinin kötüye kullanımı ve kara para aklama faaliyetleri öncelikli risk alanlarını oluşturmaktadır.

FSA, bu riskleri önlemeye yönelik olarak proaktif bir denetim stratejisi benimsemiştir. Düzenli yerinde denetimler ve sürekli uzaktan izleme mekanizmaları aracılığıyla finansal sistemin bütünlüğünü korumayı hedefleyen kurum, risklerin ortaya çıkması durumunda zamanında müdahale edebilecek mekanizmalar geliştirmiştir. Bu kapsamlı çerçeve, İngiltere'nin finansal istikrarını korumaya yönelik bütüncül yaklaşımını yansıtmakta ve etkin bir denetim sisteminin temel unsurlarını oluşturmaktadır.

3.4. İngiltere'nin Bankacılık Düzenleme Modeli: Başarıları ve Türkiye'ye Transfer Edilebilirliği

İngiltere'nin bankacılık düzenleme ve denetim sistemindeki başarılar, 2008 küresel finans krizinin ardından uygulanan kapsamlı reformlarla dikkat çekici bir ivme kazanmıştır. "Çift Tepe" (Twin Peaks) modelinin uygulamaya konulmasıyla birlikte, Prudential Regulation Authority (PRA) finansal istikrardan, Financial Conduct Authority (FCA) ise piyasa davranışları ve tüketici korumadan sorumlu iki ayrı otorite olarak yapılandırılmıştır (Bank of England, 2017: 15). Bu işlevsel ayırım, İngiliz bankacılık sisteminin sermaye yeterliliği göstergelerinde önemli iyileşmeler sağlamış, 2021 yılı itibarıyla %18,6'ya ulaşan oranlarla AB ortalamasının (%15,4) önemli ölçüde üzerinde performans göstermiştir (European Banking Authority, 2022: 32). Sistemin başarısındaki en kritik unsurlardan biri, İngiltere Merkez Bankası'nın geliştirdiği sofistike makro-ihiyati politika araçları olmuştur. Düzenli olarak uygulanan stres testleri ve yayınlanan finansal istikrar raporları, bankacılık sektöründeki iflas oranlarını %72 azaltarak sistemik riskleri önemli ölçüde kontrol altına almıştır (European Banking Authority, 2022: 32).

İngiltere'nin bu başarılı modeli, Türkiye'nin bankacılık denetim sisteminin reform sürecinde önemli bir referans noktası oluşturmıştır. 1999 yılında kabul edilen 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile kurulan BDDK, yapısal olarak İngiliz FSA modelinden önemli ölçüde etkilenmiştir (Alper ve Kara, 2011: 118-120). Özellikle lisanslama süreçleri, risk yönetimi ilkeleri ve denetim metodolojileri açısından iki sistem arasında büyük oranda benzerlikler bulunmaktadır. TCMB da İngiltere modelinden esinlenerek geliştirdiği rezerv opsiyon mekanizması (ROM) gibi yenilikçi araçlarla 2012-2015 döneminde sermaye çıkışlarını %28 oranında kontrol altına almayı başarmıştır (BDDK, 2016: 24-26).

Ancak İngiliz modelinin Türkiye'ye transfer sürecinde önemli zorluklarla karşılaşmıştır. Dünya Bankası'nın Yönetişim Göstergeleri'ne göre İngiltere 90. persentilde yer alırken, Türkiye'nin 55. persentilde kalması (World Bank, 2020: 45), kurumsal yönetim kalitesindeki farklılıkların BDDK'nın operasyonel bağımsızlık düzeyini sınırlandırdığını göstermektedir. Bu durum, iki ülke arasındaki hukuki altyapı, bürokratik kapasite ve siyasi sistem farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Buna rağmen, İngiltere'nin açık bankacılık uygulamaları ve dijital finans düzenlemeleri gibi yenilikçi yaklaşımları, Türk finansal sisteminin dönüşümünde önemli bir rol oynamaya devam etmekte ve iki ülke arasındaki düzenleyici iş birliği potansiyelini artırmaktadır (TBB, 2022: 18).

3.5. Türkiye'nin Bankacılık Denetim Sisteminde Dönüşüm: BDDK'nın Kuruluşunda Uluslararası Etkiler ve Yerel Uyarlamalar

BDDK'nın kuruluşundan önce Türkiye'de bankacılık denetim ve düzenleme yetkileri dağınık bir yapıda örgütlenmişti. 1985 yılına kadar bu görev Merkez Bankası bünyesindeki Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulu tarafından yerine getirilirken, 1985'te çıkarılan 3182 sayılı Bankalar Kanunu ile yetkiler Hazine Müsteşarlığı'na devredilmiştir (Akyüz ve Boratav, 2003: 145). Bu dönemdeki denetim sistemi üç temel zaafiyet barındırıyordu: Birincisi, Hazine Müsteşarlığı'nın siyasi otoriteye doğrudan bağlı olması nedeniyle düzenleyici bağımsızlık ilkesinin eksik kalmasıydı (Alper ve Onis, 2003: 8). İkincisi, denetim fonksiyonlarının dar kapsamlı olması ve özellikle risk odaklı denetim anlayışından yoksun bulunmasıydı. Üçüncü ve en kritik eksiklik ise bankacılık

krizlerinin önlenmesine yönelik makro-ihtiyati politika araçlarının bulunmamasıydı (Bakır, 2005: 112).

1990'lı yıllarda yaşanan bankacılık krizleri, bu sistemin yapısal zaaflarını açıkça ortaya koydu. Özellikle 1994 krizinde, denetim otoritesinin bankaların sermaye yeterlilik oranlarını etkin şekilde izleyememesi ve bağlı ortaklık işlemlerini denetleyememesi büyük sorunlar yarattı (Öniş ve Rubin, 2003: 34). Ayrıca, Hazine Müsteşarlığı'nın hem banka sahibi hem de denetleyici olması çıkar çatışmalarına yol açıyordu. Bu dönemde denetim raporlarının kamuoyuyla paylaşılmaması ve şeffaflık mekanizmalarının eksikliği de sistemin önemli zaafları arasındaydı (Uygur, 2010: 67). Tüm bu eksiklikler, 1999 yılında bağımsız bir düzenleyici kurum olan BDDK'nın kurulması ihtiyacını doğurdu.

Türkiye BDDK'yı kurarken benimsediği model, 1990'ların sonunda küresel finans sisteminde yaşanan paradigma değişiminin ve Türkiye'nin özgün koşullarının bir sentezini yansıtmaktadır. Bu dönüşüm sürecinde Türk yetkililer, özellikle üç temel uluslararası kaynaktan etkilenmiştir:

3.5.1. Anglo-Sakson Modelinin Etkileri

Türkiye, ABD'deki Federal Rezerv Sisteminin (Fed) makro-ihtiyati yetkileri ile İngiltere Finansal Hizmetler Otoritesi'nin (FSA) bağımsız düzenleyici yapısını detaylı şekilde incelemiştir. Özellikle FSA'nın "tek çatı" (single peak) modeli, BDDK'nın yapılandırılmasında önemli bir referans olmuştur (Taylor, 2009). Ancak Türk modeli, bu yaklaşıma merkez bankasının finansal istikrar rolünü de ekleyerek hibrit bir sistem oluşturmuştur.

3.5.2. Basel Standartları ve AB Müktesebatı

BDDK'nın kuruluşunda, Basel Komitesi'nin 1997'de yayınladığı "Etkin Bankacılık Denetiminin Temel İlkeleri" belirleyici olmuştur. Bu ilkeler özellikle:

- Risk odaklı denetim anlayışı
- Sermaye yeterliliği standartları
- Kurumsal yönetim gereklilikleri açısından referans alınmıştır (BCBS, 1997)

Aynı dönemde AB katılım sürecinde uyumlaştırma çalışmaları kapsamında, Avrupa Birliği'nin:

- Kredi Kuruluşları Direktifi (2000/12/EC)
- Yatırım Hizmetleri Direktifi (93/22/EEC)
- Sermaye Yeterliliği Direktifi (93/6/EEC) gibi düzenlemeleri Türk mevzuatına aktarılmıştır (Bakır, 2005).

3.5.3. IMF ve Dünya Bankası Rehberliği

2001 krizinin ardından uygulanan istikrar programı çerçevesinde, uluslararası kuruluşların teknik desteği önemli rol oynamıştır. IMF'nin "Finansal Sektör Değerlendirme Programı" (FSAP) kapsamında yapılan öneriler doğrultusunda:

- Düzenleyici bağımsızlık
- Operasyonel özerklik
- Şeffaflık ilkeleri benimsenmiştir (IMF, 2001)

3.5.4. Türkiye'ye Özgü Uyarlamalar

Uluslararası modeller alınırken Türkiye'nin özgün koşulları da dikkate alınmıştır:

- Bankacılık sektöründeki yüksek devlet mülkiyeti
- Kronik enflasyon ortamının yarattığı riskler
- Sermaye piyasalarının nispeten az gelişmiş olması

Bu bağlamda BDDK modeli:

- Bağımsız ama Hazine ile koordineli çalışan bir yapı
- Bankacılık sektörünün %80'ini oluşturan kamu bankaları için özel denetim mekanizmaları
- Finansal istikrarı gözetken makro-ihtiyati önlemler içerecek şekilde tasarlanmıştır (BDDK, 2002)

BDDK'nın kuruluşu, küresel en iyi uygulamaların Türkiye'nin kurumsal gerçekleriyle harmanlandığı özgün bir model ortaya koymuştur. Bu model, 2001 sonrası finansal istikrarın sağlanmasında kritik rol oynamıştır.

Özetlersek; Türkiye'nin Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nu kurarken temel aldığı uluslararası modeller, özellikle 1990'larda yaşanan finansal krizlerin ardından küresel ölçekte güçlenen yeni düzenleyici paradigmalardan etkilenmiştir. Türk yetkililer, BDDK'nın kuruluş sürecinde öncelikle ABD'deki Federal Rezerv Sistemi (Fed) ve İngiltere'deki Finansal Hizmetler Otoritesi (FSA) modellerini incelemiş, ayrıca Basel Komitesi'nin bankacılık denetimine ilişkin temel ilkelerini (Core Principles for Effective Banking Supervision) referans almıştır (BCBS, 1997). Özellikle 1999 yılında yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun hazırlık sürecinde, AB müktesebatına uyum çerçevesinde Avrupa Birliği'nin bankacılık direktifleri dikkate alınmıştır (Alper ve Kara, 2011: 45). Ayrıca, 2001 krizinin ardından IMF ve Dünya Bankası'nın teknik destekleriyle güçlendirilen kurumsal yapı, bağımsız bir düzenleyici otorite modelini benimsemiştir (Öniş ve Rubin, 2003: 12). Bu kapsamda BDDK'nın oluşturulmasında, Anglo-Sakson modelindeki bağımsız düzenleyici kurum anlayışı ile Kıta Avrupası'ndaki makro-ihiyati yaklaşımlar sentezlenmiştir.

3.6. Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Dönüşümü: 1989-1999 (BDDK Öncesi) ve 1999-2025 (BDDK Sonrası) Karşılaştırmalı Analizi

1989’da Türkiye’nin sermaye hareketlerini serbestleştirmesiyle birlikte bankacılık sektörü hızlı bir büyüme sürecine girmiş, ancak yetersiz denetim nedeniyle ciddi riskler birikmiştir (Akyüz ve Boratav, 2003: 145). Bu dönemde:

Bankacılık krizleri sıklaşmıştır: 1994 krizinde 5 banka TMSF’ye devredilmiş, sektördeki kârlılık oranları %15’ten-%5’e düşmüştür (Öniş ve Rubin, 2003: 34).

Denetim zayıflıkları belirgindi: Hazine Müsteşarlığı’nın hem banka sahibi hem de denetleyici olması çıkar çatışmalarına yol açmış, risk odaklı denetim mekanizmaları eksik kalmıştır (Alper ve Onis, 2003: 8).

Sermaye yeterlilik oranları düştü: 1990'ların sonunda ortalama sermaye yeterliliği %8'in altına düşmüş, Basel standartlarına uyum sağlanamamıştır (Bakır, 2005: 112).

Bu dönemde yaşanan yönetim zaafiyetleri ve spekülasyon kredilendirme politikaları, 2001 krizinin temel nedenlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Uygur, 2010: 67).

BDDK'nın 1999'da kurulması ve 2001 sonrası uygulanan reformlarla Türk bankacılık sistemi önemli bir dönüşüm geçirmiştir:

Finansal istikrar sağlandı: 2001 krizinden sonra TMSF'ye devredilen bankalar yeniden yapılandırılmış, 2008 küresel krizinde Türk bankaları Avrupa ortalamasına göre daha dayanıklı performans göstermiştir (BDDK, 2010: 22).

Sermaye yeterliliği güçlendi: Basel II ve III standartlarına uyumla birlikte sermaye yeterlilik oranları 2023 itibarıyla %18'e yükselmiştir (BDDK, 2023: 15).

Risk odaklı denetim modeli benimsendi: BDDK'nın düzenli stres testleri ve makro-ihtiyatı politikaları, 2018 ve 2020 krizlerinde bankaların şoklara direncini artırmıştır (TCMB, 2021: 10).

Ancak, BDDK'nın operasyonel bağımsızlığı konusunda eleştiriler devam etmektedir. Dünya Bankası'na göre Türkiye'nin düzenleyici kalitesi 2000'lerin başında 70. persentilden 2023'te 55. persentile gerilemiştir (World Bank, 2023)

Tablo 14: BDDK Öncesi ve Sonrası (1989-2023) Dönem Karşılaştırması

Karşılaştırma Kriterleri	BDDK Öncesi Dönem (1989-1999)	BDDK Sonrası Dönem (1999-2023)	Kaynaklar
Kriz Yönetimi	•1994 ve 2001 finansal krizleri derin etkiler yarattı •5 banka TMSF'ye devredildi	•2008 ve 2018 krizlerinde daha dirençli performans •2001 sonrası iflas oranları %70 azaldı	(BDDK, 2010; Öniş ve Rubin, 2003)

Karşılaştırma Kriterleri	BDDK Öncesi Dönem (1989-1999)	BDDK Sonrası Dönem (1999-2023)	Kaynaklar
Sermaye Yeterlilik Oranları	•Ortalama %8'in altında •Basel standartlarına uyumsuzluk	•2023'te %18 seviyesi •Basel II/III'e tam uyum	(BDDK, 2023; Bakır, 2005)
Denetim Kalitesi	•Hazine'nin çifte rolü (sahip+denetçi) •Risk odaklı denetim eksikliği	•Bağımsız BDDK •Stres testleri ve makro- ihtiyati politikalar	(Alper ve Onis, 2003; TCMB, 2021)
Kârlılık	•1994'te -%5'e düşen ROA •Spekülatif kredilendirme	•2005-2023 ort. ROA: %1.5 •Daha istikrarlı kredi politikaları	(Uygur, 2010; BDDK, 2023)
Kurumsal Yönetişim	•Zayıf şeffaflık •Siyasi müdahalelere açık	•Düzenli kamuoyu raporları •Ancak bağımsızlık 2023'te 55. persentilde (WB)	(World Bank, 2023)
Teknolojik Altyapı	•Manuel denetim sistemleri •Dijitalleşme eksikliği	•Dijital bankacılık ve açık API'lar •Fintech düzenlemeleri	(TBB, 2022)

Not: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 14’de, Türkiye’de 2000 öncesi ve sonrası bankacılık sisteminin yapısal dönüşümünü nicel verilerle ortaya koyan çalışmanın en temel göstergelerinden biridir. BDDK öncesi dönemde sektörün, zayıf denetim mekanizmaları ve yetersiz sermaye

yapıları nedeniyle krizlere karşı oldukça savunmasız olduğu, buna bağlı olarak sermaye yeterlilik oranlarının düşük seyrettiği görülmektedir. Ancak BDDK'nın faaliyete geçmesiyle birlikte, bankaların sermaye yapıları güçlendirilmiş ve sermaye yeterlilik oranının %18 gibi güvenli bir seviyeye yükseltildiği tabloda açıkça belgelenmiştir. Veriler ayrıca, BDDK sonrası dönemde mevduat güvence sistemlerinin disipline edildiğini, batık kredi oranlarının kontrol altına alındığını ve sektörün uluslararası Basel standartlarına tam uyum sağladığını göstermektedir. Özetle bu karşılaştırma; denetleyici otoritenin varlığının, bankacılık sistemini spekülasyon risklerinden arındırarak daha şeffaf, hesap verebilir ve makroekonomik sarsıntılara karşı dirençli bir yapıya kavuşturduğunun ispatı niteliğindedir.

3.7. Türkiye’de Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Müdahaleleri, Sonuçları ve Güncel Rolü

BDDK, bankaların kuruluşundan tasfiyesine kadar tüm süreçleri düzenlemek ve denetlemek üzere kapsamlı yetkilerle donatılmıştır. Kurumun temel hedefleri arasında; mevduat sahiplerinin haklarını korumak, finansal piyasaların güvenilirliğini artırmak ve kredi sisteminin etkin bir şekilde işlemlerini sağlamak yer almaktadır (BDDK, 2000). Bu kapsamda BDDK, sektörde şeffaflığı artırıcı ve risk yönetimini güçlendirici önlemler almıştır.

3.7.1. BDDK'nın Kuruluş Yıllarında Bankacılık Sektörüne Müdahaleleri ve Sonuçları

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Türkiye'deki 2000'li yılların başındaki bankacılık krizini takiben finansal sektörün rehabilitasyonunda merkezi bir rol oynamıştır. Kurumun ilk faaliyetleri, sektörün yeniden yapılandırılması ve sistemik riskin azaltılmasına odaklanmıştır. Bu süreçte atılan temel adımlar, TMSF'ye devirler, sermaye yeterlilik oranlarının güçlendirilmesi ve kurumsal yönetim standartlarının yükseltilmesini içermektedir.

BDDK'nın en belirgin müdahalelerinden biri, mali açıdan sorunlu olan bankaların TMSF'ye devredilmesi kararları olmuştur. Bu devirler, Egebank ve Sümerbank gibi önde gelen bankaları kapsayarak, finansal sistemde olası bir domino

etkisinin önüne geçilmesini sağlamıştır. Bu eylemlerin temel amacı, mali kaynakların kötüye kullanımını önlemek ve sektördeki istikrarı yeniden tesis etmektir (Milliyet, 2001; Radikal, 2002).

Bu devir süreçlerine ek olarak, bankaların sermaye yapılarını güçlendirmeye yönelik düzenleyici reformlar uygulanmıştır. BDDK, bankaların finansal şoklara karşı direncini artırmak için zorunlu sermaye enjeksiyonlarını teşvik etmiştir. Kurumsal yönetim alanında da ciddi adımlar atılmış, banka yönetim kurulları ve üst düzey yöneticiler üzerinde daha sıkı denetim mekanizmaları kurulmuştur. Bu reformlar, iç kontrol sistemlerinin uluslararası standartlarla uyumunu sağlamayı hedeflemiştir. Son olarak, şeffaflık ve raporlama standartları yükseltilerek, finansal tabloların ve risk pozisyonlarının düzenli ve doğru bir şekilde kamuya açıklanması zorunlu hale getirilmiştir.

Bu kapsamlı müdahalelerin sonucunda, Türk bankacılık sektörü daha şeffaf, sermaye yapısı daha güçlü ve daha istikrarlı bir hale gelmiştir. Bu süreç, kısa vadede yüksek maliyetlere yol açsa da (Akdeniz, 2004), uzun vadede sistemin güvenilirliğini artırarak finansal piyasalardaki istikrarı pekiştirmiştir.

3.7.2. BDDK'nın Küresel Finansal Standartlara Adaptasyonu ve Sektörel Yenilikler

BDDK, kuruluş misyonunu tamamlayarak Türk finans sisteminde istikrarı tesis ettikten sonra, mevzuatını küresel standartlara uyum ve sektörel yenilikleri yönetme amacıyla sürekli güncellemiştir. Bu kapsamda, uluslararası alanda kabul gören Basel düzenlemelerinin entegrasyonu, risk yönetimini güçlendiren temel bir unsur olmuştur. Kurum, 2007-2008 yıllarında Basel II kriterlerini yerel düzenlemelere dahil ederek bankacılık sektöründe operasyonel ve piyasa riski için sermaye yeterliliği şartlarını belirlemiştir (BDDK, 2008). 2012 sonrası dönemde ise Basel III kriterlerine geçişle birlikte, likidite karşılama oranı (LCR) ve net istikrarlı fonlama oranı (NSFR) gibi yeni makro-ihtiyati araçları uygulamaya koymuştur. Bu adımlar, bankaların finansal dayanıklılığını artırarak olası likidite şoklarına karşı daha hazırlıklı olmalarını sağlamıştır (BDDK, 2013).

BDDK'nın bir diğ er önemli müdahale alanı, t ketic  finansmanı ve kredi politikalarının yönetimidir. Kontrolsüz bireysel kredi ve kredi kartı kullanımının getirdiğı riskleri azaltmak amacıyla, kurum kredi kartı taksitlendirme sürelerine ve t ketic  kredilerinin vade ve geri ödeme koşullarına sınırlamalar getirmiştir (BDDK, 2013). Bu düzenlemelerle birlikte, Kredi Kayıt Bürosu (KKB) verilerinin daha etkin kullanılması teşvik edilerek bankaların risk değerlendirme süreçleri geliştirilmiştir. Bunun yanı sıra, finansal teknolojilerdeki (FinTech) hızlı gelişmelere paralel olarak BDDK, dijital bankacılık ve ödeme sistemlerine yönelik proaktif bir düzenleyici yaklaşım benimsemiştir. 2021'de yayımlanan Dijital Bankacılık Yönetmeliği, dijital bankaların kurulu  ve faaliyet esaslarını netle tirmi tir (BDDK, 2021). Ayrıca, açık bankacılık uygulamaları desteklenmiş ve siber güvenlik ile veri koruma standartları yükseltilerek dijital ekosistemin güvenli bir zeminde büyümesi hedeflenmiştir. Bu düzenlemeler, konut kredilerinden KOB  kredilerine ve katılım bankacılığına kadar geniş bir yelpazede sektörel istikrarı ve yeniliği teşvik etmeye devam etmektedir.

3.7.3. BDDK'nın Klasik Denetimden Stratejik Akt rl ğe Evrimi

BDDK, kurulu undaki klasik denetim ve düzenleme misyonunun ötesine geçerek Türk finansal sisteminin stratejik bir aktörü haline gelmiştir. Bu dönüşüm, kurumun finansal istikrarı sağlamadaki rolünün genişlemesiyle doğrudan ilişkilidir. BDDK artık yalnızca mikro düzeyde banka denetimi yapmakla kalmayıp, makro-ihtiyati politika uygulayıcısı olarak da görev yapmaktadır. Bu çerçevede, kredi büyümesi, karşılık oranları ve sermaye yeterliliği gibi makroekonomik değişkenler üzerinde düzenleyici müdahalelerde bulunarak sistemik risklerin yönetimine katkı sağlamaktadır.

Aynı zamanda, kurum uluslararası finansal mimariyle entegrasyonunu güçlendirmiştir. Basel Komitesi ve Finansal İstikrar Kurulu (FSB) gibi küresel platformlarda aktif rol alarak, uluslararası standartların ulusal mevzuata uyarlanmasını sağlamaktadır. Bu durum, Türk bankacılık sektörünün küresel finansal sistemle uyumunu artırmaktadır. BDDK'nın genişleyen yetki alanı, t ketic  haklarının korunması ve finansal okuryazarlığın artırılmasına yönelik çalışmaları da kapsamaktadır. Bu çalışmalarla, finansal hizmetlerden yararlanan bireylerin bilgilendirilmesi ve haklarının güvence altına alınması hedeflenmektedir.

Son olarak, dijital dönüşümün ve yenilikçi finansal çözümlerin gelişmesiyle birlikte BDDK, FinTech ekosistemini destekleyici ve düzenleyici bir rol üstlenmiştir. Bu yaklaşım, finansal kapsayıcılığın artırılmasına ve yeni teknolojilerin güvenli bir şekilde entegrasyonuna olanak tanımaktadır. Tüm bu roller, BDDK'nın olası finansal kriz anlarında bankaların yeniden yapılandırılması ve sorunlu varlıkların çözülmesi gibi süreçlerde kritik bir rol oynamaya devam edeceğini göstermektedir. Bu çok yönlü evrim, BDDK'yı sadece bir denetleyici olmaktan çıkarıp, finansal sistemin geleceğini şekillendiren stratejik bir otorite konumuna yükseltmiştir.

Sonuç olarak; BDDK, Türkiye'nin finansal tarihinde kritik bir dönüm noktasını temsil etmektedir. Kuruluş yıllarında bankacılık krizlerine müdahale ederek sektörün sağlıklı bir yapıya kavuşmasını sağlamış, ardından uluslararası standartlara uyum sürecini yönetmiştir. Tüketici finansmanından dijital bankacılığa kadar geniş bir alanda yaptığı düzenlemelerle Türk bankacılık sektörünün daha güvenilir, şeffaf ve dirençli bir yapıya kavuşmasına katkıda bulunmuştur. BDDK'nın genişleyen rolü, finansal istikrarın yanı sıra yenilikçilik ve uluslararası entegrasyonu da kapsamaktadır. Kurumun bu çok yönlü yaklaşımı, Türkiye'nin finansal sisteminin küresel standartlarda rekabet edebilirliğini desteklemektedir. Gelecekte de BDDK'nın adaptasyon kabiliyeti, Türk bankacılık sektörünün sürdürülebilirliği açısından hayati önem taşıyacaktır.

3.8. BDDK'nın Türkiye'de Bankacılık Sektörüne Etkileri ve Başarı Sonuçları

BDDK'nın 1999'da kurulması, Türkiye'nin bankacılık sisteminde yapısal bir dönüşüm sağlamış ve finansal istikrarın güçlendirilmesinde kritik rol oynamıştır. Özellikle 2001 krizinin ardından uygulanan reformlarla, bankaların sermaye yeterlilik oranları %8'ler seviyesinden %18'e yükselmiş (BDDK, 2023: 15), risk odaklı denetim modeli sayesinde sistemik krizlere karşı direnç artmıştır. BDDK'nın düzenli stres testleri ve makro-ihtiyati politikaları, 2008 küresel krizinde Türk bankalarının Avrupa'daki emsallerine göre daha istikrarlı kalmasını sağlamıştır (TCMB, 2021: 10).

Ayrıca, BDDK'nın şeffaflık ve hesap verebilirlik mekanizmaları, bankacılık sektöründeki güveni artırmıştır. 2001 öncesinde sık yaşanan banka iflasları ve mevduat kayıpları, BDDK sonrası dönemde belirgin şekilde azalmıştır. Örneğin, 1994 krizinde 5

banka TMSF'ye devredilirken, 2001 sonrası bu sayı düşmüş ve 2018-2020 dönemindeki ekonomik şoklarda sistem çapında bir çöküş yaşanmamıştır (Öniş ve Rubin, 2003: 34).

Ancak, BDDK'nın operasyonel bağımsızlığı konusunda eleştiriler devam etmektedir. Dünya Bankası verilerine göre, Türkiye'nin düzenleyici kalite endeksi 2000'lerin başındaki 70. persentilden 2023'te 55. persentile gerilemiştir (World Bank, 2023). Bu durum, siyasi etkilerin denetim süreçlerine karışma riskini artırmaktadır.

Sonuç olarak, BDDK'nın kuruluşu: Bankacılık sektörünü daha güvenli hale getirmiş, krizlere karşı direnci artırmış, sermaye yeterliliği ve risk yönetimi standartlarını iyileştirmiştir.

SONUÇ

Bu yüksek lisans tezi, Türkiye bankacılık sektörünün Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze uzanan tarihsel gelişimini, bu süreçte yaşanan finansal krizlerin ortaya çıkardığı yapısal kırılganlıkları ve BDDK bu kırılganlıkların giderilmesindeki rolünü bütüncül bir çerçevede incelemiştir. Çalışmanın temel amacı, Türkiye'de bankacılık sektöründe yaşanan krizleri yalnızca dönemsel ekonomik dalgalanmalar olarak değil, aynı zamanda düzenleme ve denetim yapısındaki eksikliklerin bir sonucu olarak ele almak ve BDDK'nın bu yapıyı dönüştürücü etkisini ortaya koymaktır.

Tez kapsamında yapılan tarihsel analiz, Türkiye bankacılık sisteminin gelişiminin ülkenin ekonomik, siyasi ve kurumsal dönüşümleriyle doğrudan bağlantılı olduğunu göstermektedir. Osmanlı döneminde bankacılık faaliyetleri büyük ölçüde yabancı sermaye ağırlıklı ve kamu borçlanmasını finanse etmeye yönelik bir yapı sergilemiş, bu durum ulusal sermaye birikiminin sınırlı kalmasına yol açmıştır. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte bankacılık sektörü, ulusal kalkınma hedefleri doğrultusunda yeniden yapılandırılmış; ancak özellikle 1980 sonrası finansal serbestleşme sürecinde, düzenleme ve denetim mekanizmalarının yeterince güçlendirilememesi sektörde ciddi kırılganlıklar yaratmıştır.

Bu kırılganlıklar, özellikle 1990'lı yıllarda yaşanan finansal krizlerle belirgin hale gelmiştir. 1994 krizi ile 2000–2001 krizleri, bankacılık sektöründe sermaye yetersizliği, vade uyumsuzlukları, spekülatif döviz pozisyonları ve zayıf kurumsal yönetim uygulamalarının sistemik riskleri derinleştirdiğini açık biçimde ortaya koymuştur. Tezin bulguları, bu krizlerin yalnızca makroekonomik istikrarsızlıklardan değil, aynı zamanda etkin ve bağımsız bir düzenleyici-denetleyici yapının yokluğundan kaynaklandığını göstermektedir. Bu dönemde denetim yetkisinin dağınık olması ve kamu otoritelerinin hem sahiplik hem denetim fonksiyonlarını birlikte yürütmesi, bankacılık sistemindeki risklerin zamanında tespit edilmesini zorlaştırmıştır.

Bu bağlamda BDDK'nın 1999 yılında kurulması ve 2001 krizi sonrasında etkin biçimde faaliyete geçmesi, Türkiye bankacılık sistemi açısından yapısal bir kırılma noktası olmuştur. Tezde elde edilen bulgular, BDDK'nın bağımsız bir düzenleyici ve denetleyici kurum olarak faaliyet göstermesinin, bankacılık sektöründe kurallara dayalı,

şeffaf ve disiplinli bir yapının tesis edilmesinde belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Risk odaklı denetim anlayışının benimsenmesi, sermaye yeterliliği ve likidite standartlarının güçlendirilmesi ve kurumsal yönetim ilkelerinin yaygınlaştırılması, sektörün finansal dayanıklılığını önemli ölçüde artırmıştır.

Bu dönüşüm sürecinde Basel Uzlaşıları, BDDK'nın düzenleyici çerçevesinin şekillenmesinde temel referanslardan biri olmuştur. Basel düzenlemeleri aracılığıyla sermaye yeterliliği, kredi riski, piyasa riski ve operasyonel risk kavramları bankacılık sektöründe kurumsal bir zemine oturtulmuştur. Tezin bulguları, Basel standartlarının Türkiye'de birebir kopyalanmasından ziyade, ülkenin finansal yapısına uyarlanarak uygulanmasının daha etkin sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Bu yaklaşım, bankaların risk yönetimi kapasitelerini geliştirmiş ve krizlere karşı daha dirençli bir bilanço yapısının oluşmasına katkı sağlamıştır.

Çalışmada İngiltere finansal düzenleme modelinin ele alınması, BDDK'nın kurumsal yapısının değerlendirilmesine karşılaştırmalı bir boyut kazandırmıştır. İngiltere'de uygulanan ve düzenleme ile denetim fonksiyonlarını farklı otoriteler arasında paylaştıran “Çift Tepe (Twin Peaks)” modeli, gelişmiş bir finansal sistemde düzenleyici etkinliğin nasıl artırılabilceğine dair önemli bir örnek sunmaktadır. İngiltere modelinin tez kapsamına alınmasının temel nedeni, düzenleyici bağımsızlık, kurumsal uzmanlaşma ve hesap verebilirlik konularında Türkiye için karşılaştırmalı bir referans çerçevesi oluşturmaktır. Bu karşılaştırma sayesinde, BDDK'nın mikro ihtiyati denetim ile makro ihtiyati politika araçlarını birlikte kullanabilen hibrit yapısının güçlü yönleri ve geliştirilmesi gereken alanları daha net biçimde ortaya konmuştur.

Tezin bulguları, BDDK'nın uyguladığı düzenleme ve denetim politikalarının 2008 küresel finansal krizi sürecinde Türk bankacılık sektörünün görece sınırlı etkilenmesinde önemli rol oynadığını göstermektedir. Kriz öncesinde oluşturulan güçlü sermaye yapısı, etkin risk yönetimi anlayışı ve ihtiyatlı denetim uygulamaları, sektörün dayanıklılığını artırmıştır. Bu durum, BDDK'nın yalnızca kriz sonrası müdahalelerde bulunan bir kurum değil, aynı zamanda krizleri önleyici ve etkilerini sınırlayıcı bir düzenleyici aktör olduğunu ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, tez kapsamında ulaşılan bulgular BDDK'nın hukuki olarak sahip olduğu bağımsız statüye rağmen, uygulamada kurumsal bağımsızlığın algılanmasına ilişkin bazı tartışmaların varlığını da göstermektedir. Özellikle ekonomik belirsizliklerin arttığı dönemlerde, düzenleyici kararların farklı politika öncelikleriyle etkileşime girmesi, düzenleyici özerkliğın sınırlarının yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu durum, BDDK'nın bağımsızlığının yalnızca yasal düzenlemelerle değil, şeffaflık, hesap verebilirlik ve kurumsal güven unsurlarıyla da desteklenmesi gerektiğine işaret etmektedir. Ancak bu tartışmalar, BDDK'nın genel olarak sektörel istikrara sağladığı katkıyı gölgelememekte; aksine kurumsal yapının daha da güçlendirilmesine yönelik bir ihtiyaç alanı olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmanın sonuçları doğrultusunda, finansal istikrarın sürdürülebilirliği açısından bazı politika önerileri öne çıkmaktadır. BDDK'nın kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi, Basel düzenlemelerinin güncellenen versiyonları ile uyumun sürdürülmesi, dijital bankacılık ve finansal teknolojiler alanında düzenleyici çerçevenin geliştirilmesi önem taşımaktadır. Ayrıca iklim kaynaklı finansal riskler ve sürdürülebilir finans uygulamalarının düzenleyici gündeme daha güçlü biçimde dahil edilmesi, bankacılık sektörünün uzun vadeli dayanıklılığı açısından kritik görülmektedir.

Sonuç olarak bu tez, BDDK'yı Türkiye bankacılık sisteminin tarihsel evriminde merkezi bir aktör olarak konumlandırmakta; finansal krizlerden çıkarılan dersler, Basel Uzlaşıları ve İngiltere finansal düzenleme modeli çerçevesinde geliştirilen düzenleyici yapının sektörel istikrara olan katkısını ortaya koymaktadır. BDDK'nın kuruluşu ve sonrasında uygulanan reformlar, Türkiye bankacılık sektörünün daha dirençli, şeffaf ve güvenilir bir yapıya kavuşmasında belirleyici olmuştur. Bu çalışma, etkin bir düzenleme ve denetim çerçevesinin finansal istikrar ve sürdürülebilir ekonomik büyüme açısından taşıdığı önemi vurgulamakta ve literatüre Türkiye örneği üzerinden bütüncül bir katkı sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, U. (2015). *Türkiye'de bankacılık sektörüne yabancı sermaye girişi ve vergilendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Afşar, A. ve Afşar, M. (2010). *Finansal ekonomi: SPK lisanslama sınavlarına uyumlu*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Afşar, M. (2004). *Finansal küreselleşme ve Türk bankacılık krizleri üzerine etkisi*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Akdeniz, A. (2004). *Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılanma*, Türkiye Bankalar Birliği, İstanbul.
- Akgüç, Ö. (1989). *100 soruda Türkiye'de bankacılık*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Akgüç, Ö. (2010). *Finansal Yönetim*, (Genişletilmiş Baskı), Avcıol Basım Yayın, İstanbul.
- Akın, F. (2001). *Bankacılıkta Risk Ölçümü ve Yönetimi*, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, Ankara.
- Aksoy, T. (1998). *Çağdaş bankacılıktaki son eğilimler ve Türkiye'de uluslararası bankacılık (Sistemik ve Analitik Bir Yaklaşım)*, Sermaye Piyasası Kurulu Yayın No: 109, Ankara.
- Aktay Hukuk Bürosu, (2024). "Banking regulation in Turkey 2024", <https://www.aktay.av.tr/en/bankingregulationinturkey2024/> (17.02.2026).
- Akyüz, Y. ve Boratav, K. (2003). "Türkiye'de finansal serbestleşme ve kriz", *İktisat Dergisi*, (436), 142–151.
- Alkan, U., (2007), *Ödemeler bilançosu dengesi ve Türkiye'de bankacılık sektörünün ödemeler dengesine katkısının analizi*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Allen, F. ve Gale, D. (2007). *Understanding financial crises*, Oxford University Press, Oxford.
- Alper, C. E. ve Kara, H. (2011). *Türkiye'de finansal düzenlemeler ve Basel-II uyum süreci*, BDDK Yayınları, Ankara.
- Alper, E. ve Onis, Z. (2003). "Financial globalization and the democratic deficit", *New Perspectives on Turkey*, (28), 1–26.

- Altay, N. O., (2006), *Türk bankacılık sistemi* (Ege Üniversitesi Yayınları İ.İ.B.F. Yayın No: 5), Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Altınel, S. (2011). "Küresel krizin Türk bankacılık sisteminin karlılığı üzerine etkisi", *Vergi Dünyası*, (353), 71-73.
- Altuğ, F. (2010). *Finansal analiz sürecinde sistematik bir yaklaşım ve öneriler* (Yayımlanmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ankara Üniversitesi, (2012), *BDDK hakkında ders notları*, Ankara Üniversitesi Açık DersMalzemeleri, https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/23979/mod_resource/content/1/BDDK_pdf.pdf, (Erişim Tarihi: 17.02.2026).
- Arıkan, T. (2011). *Türkiye’de bankacılık sektörü ve sektörün krizlerden etkilenme derecelerinin ölçülmesi: 2000-2008 yılları arası İMKB’de yer alan bankalar üzerine bir uygulama* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Muğla Üniversitesi, Muğla.
- Arslan, İ. (2007). *Bankacılık Kanunu Şerhi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Artun, T. (1983). *İşlevi, gelişimi, özellikleri ve sorunlarıyla Türkiye’de bankacılık*, (2. bs.), Tekin Yayınları, İstanbul.
- Atay, S. (2003). *Banka muhasebesi*. Ankara: Yetkin Yayınevi.
- Ayaydın, H. ve Durmuş, S. (2016). *Banka ve finansal sistem*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Aydemir, N. (2004). *Dünden bugüne Türkiye’de bankacılık*, Türkiye Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikası, İstanbul.
- Aydın, N. (2012). "Dünya’da ve Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi", *Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş*, (Ed. M. Toprak ve M. Coşkun), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Babuşçu, Ş. (1997). *Bankacılıkta risk derecelendirmesi (rating) ve Türk bankacılık sektörüne uygulanması*, Sermaye Piyasası Kurulu, Ankara.
- Bakır, C. (2005). *Türk bankacılık sisteminde düzenleme ve denetim*, SPK Yayınları, Ankara.
- Bank for International Settlements, (1988). *International convergence of capital measurement and capital standards*, BIS, Basel.
- Bank for International Settlements, (2004). *International convergence of capital measurement and capital standards: A revised framework*, BIS, Basel.

Bank for International Settlements, (2020). *Annual economic report*, BIS, Basel.

Bank of England, (2005). "Annual Report 2005", <https://www.bankofengland.co.uk/annual-report/2005> (Erişim Tarihi: 17.02.2026).

Bank of England, (2017). "Prudential Regulation Authority: Supervisory statement", <https://www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/prudential-regulation/supervisory-statement/2017/ss2115update.pdf> (Erişim Tarihi: 17.02.2026).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), (2012). "Kurumun Organizasyon Yapısı", <http://www.bddk.org.tr> (Erişim Tarihi: 20.01.2026).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), (2023). "Resmi web sitesi", <http://www.bddk.org.tr> (Erişim Tarihi: 20.01.2026).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, (2000). "Bankacılık Kanunu", *Resmî Gazete*, Ankara.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, (2001). *Faaliyet Raporu*, BDDK Yayınları, Ankara.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, (2002). *Faaliyet Raporu*, BDDK Yayınları, Ankara.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, (2005). *Faaliyet Raporu*, BDDK Yayınları, Ankara.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, (2008). *Basel II Uyum Süreci*, BDDK Yayınları, Ankara.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, (2010). *Faaliyet Raporu*, BDDK Yayınları, Ankara.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, (2011). *Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü (Mart)*, BDDK Yayınları, Ankara.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, (2011). *Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü (Ocak)*, BDDK Yayınları, Ankara.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, (2012). *Faaliyet Raporu*, BDDK Yayınları, Ankara.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, (2013). *Basel III Uyum Rehberi*, BDDK Yayınları, Ankara.

- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, (2016). *Faaliyet Raporu*, BDDK Yayınları, Ankara.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, (2019). *2019-2021 BDDK Stratejik Planı*, BDDK Yayınları, Ankara.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, (2020). *Faaliyet Raporu*, BDDK Yayınları, Ankara.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, (2021a). *BDDK Denetim Rehberi*, BDDK Yayınları, Ankara.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, (2021b). "Dijital Bankacılık Yönetmeliği", *Resmî Gazete*, Ankara.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, (2023). *Faaliyet Raporu*, BDDK Yayınları, Ankara.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2012). *BDDK hakkında ders notları*. Ankara. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/23979/mod_resource/content/1/BDDK_pdf.pdf (Erişim tarihi: 17 Şubat 2026).
- Barth, J. R., Caprio, G. ve Levine, R. (2013). "Bank regulation and supervision: What works best?", *Journal of Financial Intermediation*, (22), 1-15.
- Basel Committee on Banking Supervision, (1997). *Core principles for effective banking supervision*, Bank for International Settlements, Basel.
- Basel Committee on Banking Supervision, (2011). *Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems*, BIS, Basel.
- Basel Committee on Banking Supervision, (2012). *Core principles for effective banking supervision*, BIS, Basel.
- Basel Committee on Banking Supervision, (2015). *Governance of the Basel process*, BIS, Basel.
- Bayraktar, K. (2002). "Osmanlı Bankası'nın Kuruluşu", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, (2), 71.
- Borio, C. (2003). "Towards a macroprudential framework for financial supervision and regulation?", *CESifo Economic Studies*, 49(2), 181-215.
- Borsa İstanbul, (2019). "Tarihsel gelişmeler", <https://www.borsaistanbul.com/kurumsal/borsa-istanbul-hakkinda/tarihsel-gelistmeler> (Erişim Tarihi: 31.05.2025).

- Bowen, A., Hoggarth, G. ve Pain, D. (1999). "The recent evolution of the UK banking industry and some implications for financial stability", *The monetary and regulatory implications of changes in the banking industry*, BIS Conference Papers, Vol. 7, 251.
- Burnukara, S. (2001). *2001 krizi sonrası Türk bankacılık sisteminde BDDK'nın rolü ve fonksiyonu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Celasun, M. (2011). "2001 krizi öncesi ve sonrası makroekonomik ve mali bir değerlendirme", *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 18-19.
- Claessens, S. ve Kodres, L. (2014). *The regulatory responses to the global financial crisis: Some uncomfortable questions*, IMF Working Paper, Washington.
- Delikanlı, İ. U. (2005). "Bankacılık Sektörü Açısından Kriz Sebepleri ve Öneriler", *Bankacılık Sorunları Sempozyumu*, Bankacılık Enstitüsü, Ankara.
- Demiral, M. (2008). *Türkiye'de sıcak para hareketleri ve ekonomik krizlere etkisi (1990-2006 dönemi)*, (Ünal Aysal Tez Değerlendirme Yarışması 2008/5), İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul.
- Demirel, K. (2014). *Emlak ve Eytam Bankası* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Diamond, D. W. ve Dybvig, P. H. (1983). "Bank runs, deposit insurance, and liquidity", *Journal of Political Economy*, 91(3), 401-419.
- Dunaway, S. (2009). *Global imbalances and the financial crises*, Council Special Report No: 44, Council on Foreign Relations, New York.
- Duran, A. R. (2005). *Türk bankacılık sisteminin gelişimi ve BDDK'nın rolü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Politikası Bilim Dalı, İstanbul.
- Duranlar, S. (2007). *Banka krizleri ve özel sermayeli ticaret bankaları: Türkiye örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Edirne.
- Eğilmez, M. (2008). *Küresel finans krizi (Piyasa sisteminin eleştirisi)*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Ekici, A. (2007). "Bankacılık mevzuatı kapsamında banka ve müşteri sırrı", *Bankacılar Dergisi*, (63), 30-34.
- Er, S. (2009). *Devletin bankacılık sektöründe düzenleyici denetleyici rolü ve Türkiye uygulaması*, (İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2009-34), İTO, İstanbul.

- Erçel, G. (1999). "2000 yılı enflasyonu düşürme programı: Kur ve para politikası uygulaması", TCMB, <https://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/paraprog2/baskanmat5y.html> (09.12.2025).
- Erdem, E. (2008). *Para, Banka ve Finansal Sistem*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Eren, K. (1996). *Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de bankacılık*, Beta Basım Yayın, İstanbul.
- Erol, H. M. (2006). *Dünyada ve Türkiye'de bankacılık sektörünün gelişimi ve Türkiye'de kamu bankalarının yeniden yapılandırılması* (Yayımlanmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- European Banking Authority, (2022). "2022 Annual Report", https://www.eba.europa.eu/sites/default/files/document_library/About%20Us/Annual%20Reports/2022/1056341/2022%20Annual%20Report.pdf (17.02.2026).
- European Banking Authority, (2022). "Risk Assessment Report December 2022", https://www.eba.europa.eu/sites/default/files/document_library/Risk%20Analysis%20and%20Data/Risk%20Assessment%20Reports/2022/RAR/1045298/Risk%20Assessment%20Report%20December%202022.pdf (17.02.2026).
- Financial Services Authority, (2012). "Full Organization Chart", <https://www.fsa.gov.uk/pages/about/who/management/who/pdf/orgchart.pdf> (17.02.2026).
- Freixas, X. ve Rochet, J. C. (2008). *Microeconomics of banking*, MIT Press, Cambridge.
- Goodhart, C. A. E. (2011). *The Basel Committee on Banking Supervision: A history of the early years, 1974–1997*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Gönül, A. ve Eroğlu, Z. A. (1999). *Etkin Bankacılık Denetiminde Temel Prensipler*, DPT Yayınları, Ankara.
- Gül, H. (2015). *Türk Bankacılık Sektöründe Finansal Performans Analizi*, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Günel, M. (2001). *Türk bankacılık sektörünün sorunları ve geleceği*, ATO Yayınları, Ankara.
- Gündoğdu, A. (2014). *Türkiye'de bankacılık sisteminin yasal düzenlemeleri*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Güney, A. (2012). *Bankacılık işlemleri*, Beta Basım, İstanbul.

- Gürtuna, S. M. (2005). *Türkiye’de bankacılık sektörünün gelişimi ve reel kesime etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, İktisat Politikası Bilim Dalı, İstanbul.
- Haldane, A. (2013). *Macroprudential policies: When and how to use them?*, (Bank of England Working Paper), Londra.
- Heffernan, S. (2005). *Modern banking*, John Wiley & Sons, Chichester.
- Hiç, M. (2009). *Küresel ekonomik kriz ve Türkiye*, Beykent Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- International Journal of Business, Economics and Law (IJBEL), (2020). "Banking system analysis", https://www.ijbel.com/wpcontent/uploads/2020/05/IJBEL21_027.pdf (17.02.2026).
- International Monetary Fund, (2001). *Turkey: Financial system stability assessment*, (IMF Country Report No. 01/201), Washington D.C.
- Işıktac, M. Ş. (2009). "Bankacılığın tarihçesi", <https://www.isiktac.av.tr/tr/Publications/File?id=14> (24.11.2014).
- İbicioğlu, M. (2006). *Türkiye’de mali araçlar sektörünün mali sistem içindeki yeri ve finansal işlemlerin mali istatistiklere yansıtılması* (Uzmanlık Yeterlilik Sınavı Tezi), TCMB İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara.
- İstanbul Sanayi Odası, (1982). *Batı Avrupa ülkelerinde bankacılığın denetim ve gözetimi*, İSO Yayınları, İstanbul.
- İstanbul Sanayi Odası, (2009). *Türkiye ekonomisi 2009*, (Yayın No: 2009/7), İSO Yayınları, İstanbul.
- Kalaycı, İ. (2013). Katılım bankacılığı: Mali kesimde nasıl bir seçenek? *Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(19), 51–74. <https://doi.org/10.11122/ijmeb.2013.9.19.397>
- Kansu, A. (2004). *Türkiye’de 1994 ve 2001 krizleri*, Derin Yayıncılık, İstanbul.
- Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2003). *Türkiye ekonomisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kesbiç, C. Y. ve Şimşek, H. (2001). "Türk bankacılık sektörünün yapısı ve Avrupa Birliği bankacılık sektörüyle uyumlaşma süreci", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 51-52.
- Keyder, N. (2001). "Türkiye’de 2000-2001 krizleri ve istikrar programları", *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 16(183), 48.

- Kılınç, S. (2014). *Türkiye'de bankacılık sektörü dış kaynak kullanımı ve ülke içindeki kredilere etkisi*(Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Kindleberger, C. P. ve Aliber, R. Z. (2011). *Manias, panics, and crashes: A history of financial crises*, Palgrave Macmillan, New York.
- Kitabevi, E., Parasız, İ. ve İlker, M. (2007). *Modern bankacılık teori ve uygulama*, Kuşak Ofset, İstanbul.
- Kohn, M. (2004). *Financial institutions and markets*, (2nd ed.), Oxford University Press, Oxford.
- Korukçu, Ü. (1998). "Bankacılığın Tarihsel Gelişimi", *40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi*, TBB Yayınları, İstanbul.
- Kuritzkes, A. ve Schuermann, T. (2008). *What we know, don't know, and can't know about bank risk: A view from the trenches*, Wharton School, Pennsylvania.
- Mayes, D. G. ve Wood, G. E. (2007). *The structure of financial regulation*, Routledge, Londra.
- Milliyet, (2001). "TMSF'ye Devir Kararları", *Milliyet Gazetesi*, 06.12.2001.
- Mishkin, F. S. (2016). *The economics of money, banking, and financial markets*, Pearson, New York.
- Okka, O. (2015). *Analitik finansal yönetim*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Oktar, S. ve Dalyancı, L. (2010). "Finansal kriz teorileri ve Türkiye ekonomisinde 1990 sonrası finansal krizler", *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(2), 1-22.
- Okumuş, A., vd., (2010). "Banka müşterilerinin internet bankacılığına ilişkin tutumlarının incelenmesi", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (36), 90.
- Oussama, Z., Ahmed, H. ve Fatma, H. (2017). "Finansal gelişme, ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme: Tunus'tan yeni kanıtlar", *Ekonomik İnceleme: Ekonomi ve İşletme Dergisi*, 15(2), 7-18.
- Öçal, T. ve Çolak, Ö. F. (1991). *Para banka*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Öniş, Z. ve Rubin, B. (2003). *Türkiye'de finansal kriz ve yeniden yapılanma*, TESEV Yayınları, İstanbul.
- Özsan, O. (2005). "Mortgage sisteminin temelleri", *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, 8(43), 6.

- Parasız, İ. (1994). *Uluslararası finansman teori ve uygulama: dışa açık makro ekonomiye giriş*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Parasız, İ. (1998). *Türkiye ekonomisi: 1923'den günümüze iktisat ve istikrar politikaları*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Parasız, İ. (2000a). *Modern bankacılık teori ve uygulama*, (BANKSİS Yayınları, Sayı 82), Banka ve Sigorta İşçileri Sendikası, İstanbul.
- Parasız, İ. (2000b). *Para banka ve finansal piyasalar*, (7. bs.), Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Parasız, İ. (2011). *Türkiye'de ve Dünya'da Bankacılık*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Parasız, İ. (2014). *Modern bankacılık teori ve uygulama*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Pehlivan, P. (2010). *Türkiye'de bankacılık sektörü ve risk yönetimi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Pringle, R. (2002). *The Management of Central Bank Reserves*, Central Banking Publications, Londra.
- Radikal, (2002). "Bankacılık Krizi ve Sonuçları", *Radikal Gazetesi*, 15.02.2002.
- Sermaye Piyasası Kurulu, (2024). "Ana sayfa", <https://www.spk.gov.tr> (24.11.2024).
- Springer Link, (2023). "Financial regulations and banking chapters", https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-99-3346-4_6 (17.02.2026).
- Şahin, H. (2000). *Türkiye ekonomisi (Tarihsel gelişimi-Bugünkü durumu)*, (6. Baskı), Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Takan, M. (2001). *Bankacılık*, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Tarullo, D. K. (2008). *Banking on Basel: The future of international financial regulation*, Peterson Institute for International Economics, Washington D.C.
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF), (2005). "Kurumsal tarihçe ve görevler", <http://www.tmsf.org.tr/Content.aspx?tapid=14&lang=tr> (17.02.2026).
- Taşcıoğlu, A. (1998). *Cumhuriyet dönemi bankalar kanunları ve ilgili yasal düzenlemeler*, (Türkiye Bankalar Birliği Yayın No: 208), TBB Yayınları, İstanbul.
- Taylor & Francis Online, (2008). "Economic and financial journals", <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14613190802493808> (17.02.2026).
- Taylor, M. (2009). "The road to 'Twin Peaks'", *Central Banking Journal*, 19(3), 45–52.

- Tekinalp, Ü. (1988). *Banka Hukukunun Esasları*, (1. Baskı), Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Tezel, Y. S. (1986). *Cumhuriyet döneminin iktisadi tarihi (1923-1950)*, (2. Baskı), Yurt Yayınları, Ankara.
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB), (2005). "TBB brochure (English edition)", <https://www.tbb.org.tr/english/tbbrosur10032005englishi.pdf> (17.02.2026).
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB), (2023). "Resmi web sitesi", <http://www.tbb.org.tr> (17.02.2026).
- Türkiye Bankalar Birliği, (1998). *40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk bankacılık sistemi "1958-97"*, TBB Yayınları, İstanbul.
- Türkiye Bankalar Birliği, (2008). *50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk bankacılık sistemi "1958-2007"*, TBB Yayınları, İstanbul.
- Türkiye Bankalar Birliği, (2009). *Bankalarımız 2008*, (Yayın No: 264), TBB Yayınları, İstanbul.
- Türkiye Bankalar Birliği, (2010). *Bankalarımız 2009*, TBB Yayınları, İstanbul.
- Türkiye Bankalar Birliği, (2022). *Bankalarımız 2021*, TBB Yayınları, İstanbul.
- Türkiye Bankalar Birliği, (2024). "*Banka Çalışan ve Şube Sayıları-Haziran 2024*", https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/istatistikraporlar/ekler/4411/Banka_Calisan_ve_Sube_Sayilari-Haziran_2024.pdf (17.02.2026).
- Türkiye Bankalar Birliği, (2024). "*Banka, şube ve personel bilgileri*", https://www.tbb.org.tr/modules/bankabilgileri/banka_sube_bilgileri.asp (17.02.2026).
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), (2021). "Resmi web sitesi", <https://www.tcmb.gov.tr> (17.02.2026).
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, (2001). *Yıllık Rapor 2000*, TCMB Yayınları, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, (2002). *Yıllık Rapor 2001*, TCMB Yayınları, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, (2003). "*Yıllık Rapor 2002*", <https://www.tcmb.gov.tr/research/yillik/02turkce/yraporxyeni.html> (26.05.2011).
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, (2009). *Yıllık Rapor 2008*, TCMB Yayınları, Ankara.

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, (2012). *Yıllık Rapor 2011*, TCMB Yayınları, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, (2021). *Finansal istikrar raporu*, TCMB Yayınları, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2001). *Güçlü ekonomiye geçiş programı*. Ankara. https://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf (Erişim tarihi: 29 Mayıs 2024).
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, (2000). "Yıllık Rapor 1999", <https://www.tcmb.gov.tr/research/yillik/00turkce/yraporxyeni.html> (15.2.2025).
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği, (2025). *Faaliyet Raporları*, TKBB Yayınları, İstanbul.
- Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., (2003). *Türk bankacılık sektörünün 10 yıllık gelişimi*, (Sektör Araştırmaları Serisi, No: 29), Planlama ve İktisadi Araştırmalar Grup Yönetmenliği, Ankara.
- Uyar, S. (2003). *Banka krizleri*, Ziraat Matbaacılık AŞ, Ankara.
- Uygur, E. (2001). *Krizden krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri*, (No. 2001/1), Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara.
- Uygur, E. (2010). *The global crisis and the Turkish economy*, TEPAV Yayınları, Ankara.
- Ünal, T. (1996). *Finans kesiminin reel sektöre kaynak yaratma kapasitesi*, İTO Yayınları, İstanbul.
- Vickers, J. (2011). *Independent Commission on Banking final report*, HM Treasury, Londra.
- Vurucu, M. ve Arı, M. U. (2017). *Bankacılık ürün ve hizmetleri*, (2. bs.), Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar, Ankara.
- World Bank, (2020). *Worldwide governance indicators*, World Bank, Washington D.C.
- World Bank, (2023). *Worldwide governance indicators*, World Bank, Washington D.C.
- Yaman, A. E. (1998). *Kurtuluş Savaşında Anadolu ekonomisi 1919–1922*. Betik Yayıncılık, Ankara.
- Yaman, G. (2018). *Türkiye’de bankacılık sektörünün gelişimi ve personelin rolü* (Yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.
- Yardımcı, N. (2006). *Bankacılık sektöründe etkinlik analizi: Türk bankacılık sektörü ve Avrupa Birliğine üye bazı ülkelerin bankacılık sektörlerinin karşılaştırmalı bir*

analizi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Yazıcı, M. (2013). *Bankacılığa giriş*, Beta Yayınları, İstanbul.

Yazıcı, Z., (2000), “1900-1923 dönemi: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e”, *Uzman Gözüyle Bankacılık*, Türkiye Bankalar Birliği, Ankara.

Yetiz, F., (2016), Bankacılığın doğuşu ve Türk bankacılık sistemi, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), ss. 107–120.

Yıldırım, O., (2020), *Türk bankacılık sistemi*, (4. baskı), Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar, Ankara.

Yılmaz, O., (2018), *Türkiye’de bankacılık sektörü ve kamu bankalarının sektör içindeki yeri*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.

Zarakolu, A. (1973). "Cumhuriyet’in 50. yılında memleketimizde bankacılık", *TBB Yayınları*, İstanbul.